

İDARE

Dahiliye vekâletinin aylık mecmuası

Yıl: 8

Temmuz 1935

Sayı : 88

RESMÎ KISIM

Tayinler

Vekâlet emrine alınanlar

Tekaüde sevk edilenler

Haziran 935 ayı içinde takdir ve tecziye edilenler

Kanunlar Kararnameler

Tamimler

30/5/935 den 30/7/935 e kadar tekaüd ve yetim muamelesi bitenler

GAYRİ RESMÎ KISIM

İdari ve Adlî Otoriteler tefrikine ait
prensibin müeyyedeleri (Mabat)

İbrahim Âli Erberk

İdarenin kazaî mürakabesine ait
sistemler: III. Fransız sistemi

Hasan Şükrü Adal

Gazetecilik ve Matbaacılık T. A. Ş.
1935

Resmî Kısım

TAYİNLER

UMUMÎ MÜFETTİŞLER

No. 2/2746

Açık olan birinci umumî müfettişliğe Aydın sayılavı Abidin Özmenin tayini Dahiliye Vekilliğinin 11-6-935 tarih ve 5159 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 11-6-935 de onanmıştır.

UMUM MÜDÜRLER

Açık olan Vilâyetler idaresi umum müdürlüğüne Kastamonu Valisi Fazıl Özelçinin, Nüfus işleri umum müdürlüğüne Kocaeli Valisi Faik Türelin tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

1/7/935

VALİLER

No. 2/2800

Açık bulunan Van Valiliğine Burdur Valisi Saip, Muş Valiliğine Birinci Umum müfettişlik asayiş müdürü Niya-

zi, Ağrı Valiliğine adı geçen müfettişlik istihbarat müdürü Burhanın tayinleri, Dahiliye Vekilliğinin 17-6-935 günlü ve 5297 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinde 18-6-935 de onanmıştır.

18/6/935

No. 2/2844

Aydın valiliğine Edirne valisi Salim Özdemirin, Edirne valiliğine Trakya umumî müfettişliği asayiş müşaviri Osmanın, Mardin valiliğine İstanbul emniyet müdürü. Fehminin, Sivas valiliğine Gaziantep valisi Akifin, Gaziantep valiliğine İstanbul eski vali muavini Ali Rızanın. Eskişehir valiliğine Mardin valisi Talâtın, Çanakkale valiliğine Urfa valisi Nizamettinin, Urfa valiliğine Erzurum eski valisi Necatinin, Samsun valiliğine Denizli valisi Fuadin, Denizli valiliğine Çoruh valisi Ekremın, Burdur valiliğine Sinop valisi Abdülhakm, Sinop valiliğine Çanakkale valisi Süreyyanın, Maraş valiliğine Ankara belediye muavini Mustafa Adilin, Tekirdağ valiliğine mülkiye müfettişi Haşimin, Gümüşhane valiliğine mülkiye müfettişi Hilminin nakil ve tayinleri; Dahiliye Vekilliğinin 20-6-935 tarih ve 5367 sayılı tezkeretsile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 20-6-935 de onanmıştır.

20/6/935

No. 2/2851

Açık bulunan Çorum valiliğine İçel valisi Hakkı Haydar, İçel valiliğine İstanbul vali muavini Rükmeddin, açık bulunan Çoruh valiliğine Kars valisi Cevdetin tayinleri, Dahiliye Vekilliğinin 21-6-935 tarihli tezkeresile yapılan teklifi

üzerine İcra Vekilleri Heyetince 21-6-935 tarihinde onanmıştır.
21/6/935

VALİ MUAVİNLERİ

No. 11450

Van vali muavinliğine Edremit kaymakamı Mithat Kemal'in tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

27/6/935

İDARE HEYETİ AZALARI

İzmir vilâyeti idare heyeti azasından Neşetin açık olan Ankara vilâyeti idare heyeti azalığına naklile yerine eski Van valisi İbrahim Mesudun tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

23/6/935

KAYMAKAMLAR

Açık olan Cihanbeyli kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Tuzlukçu nahiyesi müdürü Mehmedin, Kandıra kaymakamlığına Karasu kaymakamı Şekibin, Karasu kaymakamlığına Şiran kaymakamı Zekinin, Akdağ Madeni kaymakamlığına staj müddetini bitiren hukuk mezunlarından Mehmet Alinin, Menemen kaymakamlığına Karaisalı kaymakamı Rebiinin, Karaisalı kay-

makamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Gelberi nahiyesi müdürü Hıfzının, Çerkeş kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Turgutun, Serik kaymakamlığına Finike kaymakamı Şevketin, Finike, kaymakamlığına Gördes kaymakamı Mazlûmun; Gördes kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Ahmetli nahiyesi müdürü Muhsinin, Buldan kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Küçük Bahçe nahiyesi Müdürü Ekremın, Hekimhan kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Suphinin; Kemaliye kaymakamlığına Datça kaymakamı Mazharın, Yalvaç kaymakamlığına staj müddetini bitiren hukuk mezunlarından İbrahimin, Tavşanlı kaymakamlığına Emet kaymakamı Raşidin, Simav kaymakamlığına staj müddetini bitiren hukuk mezunlarından Fahrinin, Balâ kaymakamlığına Seyhan hukuk işleri müdürü Nebilin, Haran kaymakamlığına Söke kaymakamı Sadinin, Mesudiye kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Gümüşova nahiyesi müdürü Haşan İlhanın, Maçka kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Çayırşeyhi nahiye müdürü Zıyanın, Akseki kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Haydarın, Varto kaymakamlığına Şarkî Karaağaç kaymakamı Vedadın, Çermik kaymakamlığına, Başkale kaymakamı Adnanm, Oltu kaymakamlığına Dursunbey kaymamı İzzetin, Şavşat kaymakamlığına Balâ kaymakamı Fuadın, Osmaniye kaymakamlığına Tire kaymakamı Gafurun, Gölpazarı kaymakamlığına eski Şehremaneti müfettişlerinden ve mülkiye mezunlarından Arifin, Urla kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Ankara maiyyet memuru Kemal Berkinin, Karaburun kaymakamlığına Torbalı kaymakamı Muzafferin, Torbalı kaymakamlığına Urla kaymakamı Nazımın, Şarkî Karaağaç kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Ankara maiyyet memuru Nihadın, Pertek kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Bismil nahiyesi müdürü Saibin, Keşan

kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Ankara maiyyet memuru Hamdinin, Başkale kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Behramki nahiyesi müdürü Reşadin, Şiran kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Osmanköy nahiyesi müdürü Sabrinin, Tercan kaymakamlığına Şûrayı Devletten Kemalın, Emet kaymakamlığına eski İzmir polis müdürü Osmanın, Kuruçay kaymakamlığına Konya emniyet müdürü Halidin, Tire kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunların İzmir maiyyet memuru Şefikin, Söke kaymakamlığına Pervari kaymakamı Niyazinin, Sason kaymakamlığına Çubuk kaymakamı Sırrının, Mazgirt kaymakamlığına Sarayköy kaymakamı Fahrinin, Şatak kaymakamlığına Köyceğiz kaymakamı Nadirin, Çat kaymakamlığına eski Cizre kaymakamı Hayrinin, Sarayköy kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Yarma nahiyesi müdürü Hadinin, Çubuk kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Ankara maiyyet memuru Ahmedin, Köyceğiz kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Denizli maiyyet memuru Halil Hilminin, Mutki kaymakamlığına Boyabat kaymakamı Bediinin, Boyabat kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Kalkan nahiyesi müdürü Halil Tufanın, Kulp kaymakamlığına Hayrabolu kaymakamı Hüseyin'in, Hayrabolu kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından Konakpınar nahiyesi müdürü Süleymanın, Pervari kaymakamlığına İnebolu kaymakamı Kenanın, Alucra kaymakamlığına staj müddetini bitiren mülkiye mezunlarından İstanbul maiyyet memuru Cahidin, Düzce kaymakamlığına Koçhisar kaymakamı İsmailin, Gerede kaymakamlığına Düzce kaymakamı Şakirin, Mudurnu kaymakamlığına Gerede kaymakamı İbrahimin, Koçhisar kaymakamlığına eski Maçka kaymakamı Vasfinin, Dursunbey kaymakamlığına Akseki kaymakamı Kâmilin, Çiçekdağı kaymakamlığına Yalvaç kaymakamı İdris Kemalın, Datça kaymakamlığına hukuk mezunlarından Hüseyinin, Kâhta kaymakamlığına Mudurnu kay-

makamı Kadrinin, Kağızman kaymakamlığına Vezirköprü kaymakamı Celâl Tayyarın, Ceyhan kaymakamlığına Pınarbaşı kaymakamı Celâlin, Mustafakemalpaşa kaymakamlığına Ceyhan kaymakamı Hayrinin, Pınarbaşı kaymakamlığına eski Keşan kaymakamı Reşadın, Kiğı kaymakamlığına Hilvan kaymakamı Recep Rızanın, Hilvan kaymakamlığının Kiğı kaymakamı Saminin, Zile kaymakamlığına Artova kaymakamı Kerimin, Artova kaymakamlığına Zile kaymakamı Mustafanın, Vezirköprü kaymakamlığına staj müddetini bitiren hukuk mezunlarından İhsanın, İnebolu kaymakamlığına Kırkağaç kaymakamı Fuadin, Kırkağaç kaymakamlığına eski Simav kaymakamı Ali Fuadin, Milâs kaymakamlığına Emirdağ kaymakamı Ahmedin, Gercüş kaymakamlığına MustafaKemalpaşa kaymakamı Fahrinin, Emirdağ kaymakamlığına Akçadağ kaymakamı Ahmedin, Akçadağ kaymakamlığına Gaziantep emniyet müdürü Necatinin naklen ve yeniden tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

23/6/935

Açık olan Arpaçay kaymakamlığına Kağızman kaymakamı Mesudun naklen tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına dahiliye vekili memurdur.

23/6/935

ŞUBE MÜDÜRLERİ

Açık olan Nüfus işleri umum müdürlüğü dördüncü şube müdürlüğüne İzmir hukuk işleri müdürü Ali Fuadin tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

23/6/935

No. 11458

Açık olan Edremit kaymakamlığına Artvin kaymakamı Ömer Bedrettinin nakliyle Artvin kaymakamlığına İstanbul Emniyet müdür muavini Hüsnünün tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

27/6/935

No: 11468

Kula kaymakamlığına vekâletinde bulunan Cemilin tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

27/6/935

HUKUK İŞLERİ MÜDÜRLERİ

Açık olan Edirne Hukuk İşleri Müdürlüğüne Devlet Şûrası Muavinlerinden Seyfeddinin, Bursa hukuk işleri müdürlüğüne Sandıklı kaymakamı Arifin nakil ve tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

26-6-935

MEKTUPÇULAR

Manisa vilâyeti mektupçusu Talâtın Denizli mektup-

uluğuna, Denizli mektupusu Őevkinin Manisa mektupuluğuna, Seyhan metupusu Raifin Gaziantep mektupuluğuna, Gaziantep mektupusu Hilminin Seyhan mektupuluğuna ve aık olan Muş mektupuluğuna Van mektupuluğundan vekâlet emrine alınan Sadeddinin nakli ve tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

23/6/935

VEKALET EMRİNE ALINANLAR

VALİLER

No. 2/2827

Görülen lüzuma binaen Eskişehir valisi Hakkının vekâlet emrine alınması, Dahiliye Vekiliğinin 19-6-935 tarih ve 5336 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine icra vekilleri heyetince 19-6-935 de onanmıştır.

19/6/935

KAYMAKAMLAR

No. 11427

Görülen idari lüzuma binaen Karaburun kaymakamı Besimin vekâlet emrine alınması tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

23/6/935

TEKAÜDE SEVKEDİLENLER

VALİLER

No. 2/2828

Aydın Valisi Fevzi ve Tekirdağ valisi Azminin 1851 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre tekaüde sevkedilmeleri, Dahiliye Vekilliğinin 19-6-935 tarih ve 5335 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine icra vekilleri heyetince 19-6-935 de onanmıştır.

19/6/935

TAKDİRLER, TECZİYELER

935 Haziran ayı içinde takdir ve tecziye edilenler

VALİLER

Kırklareli Valisi Faik:

Trakyanın dejenere olmuş tahlil tohumlarının kısa bir zamanda değiştirilmesi, çiftçiliğe ait işlerde gösterdiği işçanlılıktan ötürü Ziraat Vekâletince takdir edilmiştir.

KAYMAKAMLAR

Pazarcık kaymakamı Nafi
Gürocak:

15158 gizli nüfus vakası tesbit ve yazdığından ötürü Gazi-Antep Vilâyetince takdir edilmiştir.

Sunğurlu kaymakamı İhsan
Ediz:

Nüfus sayım talimatnamesindeki işleri lâyükile yaptığından bahsile takdirname verilmesi numarataj müfettişliğinden gösterilen lüzum üzerine Çarum Vilâyetince takdirname verilmiştir.

Gümüşhacıköy kaymakamı
Akif Altunay:

Hususî gelirlerinin tahsili yolundaki çalışmasından ötürü Amasya Vilâyetince takdirname verilmiştir.

Merzifon kaymakamı İbra -
him Altıok:

Köy işlerini kanuna uygun olarak çok iyi yürütülmesi ve diğer işlerin sürekli bir çalışkanlıkla verimli uçlara erdirmesinden ötürü Amasya Vilâyetince takdirname verilmiştir.

Nevşehir kaymakamı Necip:

Nevşehir yollarının yapılmasında gösterdiği çalışkanlıktan ötürü Niğde Vilâyetince takdir edilmiştir.

MEKTUPÇULAR

Maraş Mektupçusu Mitat
Gökmar:

Yol işlerini ve hava kurumu hususatını iyi takip ederek muhaberat ve muamelâtını intizam dairesinde cereyan ettirdiğinden ötürü Maraş Vilâyetince takdir edilmiştir.

Tevbih

Nazimiye Kaymakamı Zeki:

Memurlarla beraber içki içme neticesi kaza muhitinde kanunî tahkikatla tahakkuk etmiyen ve memuriyet sıfatını sarsan şayialara ve dedikodulara sebebiyet veren bu hareketten ötürü Elâziz Vilâyetince tevbih cezası verilmiştir.

Andırın kaymakamı C. Tuncer:

Telle yazılmaması lâzım gelen bir işi telle yazdığından ödemesi için verilen meri dinlemediğinden ötürü Maraş Vilâyetince tevbih cezası verilmiştir.

İhtar

Andırın kaymakamı C. Tuncer:

Çabuk karşılık verilmesi gerekli işlere geç ve noksan karşılık verdiğiinden ötürü Maraş Vilâyetince ihtar cezası verilmiştir.

KANUNLAR

2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanununun bazı hükümlerini değiştiren kanun

Kanun No: 2751

Kabul tarihi : 30-5-1935

Madde 1 — 2395 numaralı ve 22-3-1934 tarihli Kazanç Vergisi Kanununun 19 uncu maddesi ile 34 üncü maddesinin (H) ve (1) fıkraları aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir :

Değişen 19 uncu madde : Serbest meslek erbabı işgal eyledikleri yazıhane, idarehane ve muayenahanelerinin gayrisafi iradları üzerinden vergiye tâbidirler. Serbest meslekler erbabı yukarıdaki vergiye ilâveten bulundukları şehirlere ve sınıflarına göre bağlı 1 numaralı cetvele göre maktu vergi vermekle mükelleftirler.

Bir yazıhane ve muayenehane ve idarehanede çalışan birden ziyade serbest meslek erbabının her birinden yukarıda yazılı nisbî ve maktu vergiler ayrı ayrı alınır. Ancak aynı yazıhane, muayenehane ve idarehanede çalışanlar, işte iştiraklerini isbat ettikleri takdirde her biri için nisbî vergi miktarından yüzde otuzar tenzilât yapılır.

Serbest meslekler erbabının sınıfları bulundukları şehirlerde barolar ve etibba odaları gibi meslekî teşekküller varsa onlar tarafından, bu gibi teşekküller yoksa belediye heyetlerince iş ve kazanç nisbetlerine göre her sene kânunusani ayında tayin olunur. Meslekî teşekküller, bu teşekküllere kayıtlı bulunmayan veya kanunen kaydedilmeleri mümkün olmayan mümasil serbest meslekler erbabı hakkında da karar vermeğe salâhiyetidirler.

34 üncü maddenin değişen (H) ve (I) fıkraları :

H — İdarehane ve muayenahanelerinde ve evlerinde san'at ve mesleklerini yapan dış tabibleri ve dışçiler, dava

“2395” numaralı kanun ”2662,, sayılı Resmî Gazetededir.

vekilleri, mimarlar, kimyagerler, baytarlar, doktorlar, avukatlar, mühendisler, müşavirler ve mütehasşısar ve bu gibi ilmi ve meslekî ihtisaslarile kazanç temin eyliyen diğér serbest meslekler erbabı gayrisafî iradlarının yüzde ellisi ve evlerinin bir kısmını yazıhane, muayenehane veidarehane itti haz etmiş olanların veyahut muayyen yeri olmaksızın çalışanların ikametgâhlarının iradı gayrisafîlerinin yüzde yirmi beşi;

I — Altın ve zikıymet mücevherat satanlar, antikacılar ve yedinci madde haricinde kalan sarraflar gayrisafî iradlarının yüzde yüzü,

Kazanç Kanunundaki şartlar içinde beyannameye tâbi olmalarını istemek hakları mahfuzdur.

Muvakkat Madde — 1934 takvim yılı muameleleri üzerinden 1935 malî yılı için 2395 numaralı kanun hükmüne göre tarhedilmiş olan vergilerin bu kanunla kabul edilen esaslar dairesinde tadili neticesinde vergiden indirilmesi veya yeniden alınması ica b eden miktarlar mükelleflere ayrıca tarh ve tebliğ olunur.

Madde 2 — Bu kanun 1 haziran 1935 tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

1-6-1935

(1) Numaralı Cetvel

Dava vekilleri, avukatlar, mühendisler, mimarlar ve alelûmum serbest müşavirler ve mütehasşısar, doktorlar, diğér tabibleri, diğérçiler :

	Fevkalâde Sınıf	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf
Nüfusu 200 000 ve daha yukarı olan şehirlerde	1000	200	80	30	10
Nüfusu 50 000 den 200 000 kadar olan şehirlerde		150	80	30	10
Nüfusu 30 000 den 50 000 kadar olan şehirlerde				30	10
Nüfusu 10 000 den 30 000 kadar olan şehirlerde				30	10

Diş tabiblerinden ve dişçilerden fevkalâde sınıfa ayrılacak olanlar bu cetveldeki maktu verginin tamamını diğer sınıflara ayrılacak olanlar bu cetveldeki maktu verginin yarısını verirler.

İhtar — 1 : Nüfusu on binden aşağı olan mahallerdeki serbest meslek erbabı maktu vergiden müstesnadır.

2 : Nüfusun hesabında yeni nüfus sayısı yapılcıya kadar (1927) senesindeki nüfus sayısı esas olur.

Tuz fiatı hakkında kanun

Kanun No : 2762

Kabul tarihi : 30-5-1935

Madde 1 — 575 sayılı kanunun 2 nci maddesine göre kilosu altı kuruş olan tuzun fiatı 15 Haziran 1935 tarihin den itibaren 3 kuruşa indirilmiştir.

Madde 2 — 2101 sayılı kanuna göre verilmekte olan beş kuruş prim iki kuruşa indirilmiştir. Ancak 15 haziran 1935 tarihinden önce gümrükten çıkarılmış ve çıkarılacak olan maddelerin primi beş kuruş üzerinden verilir.

[575 numaralı kanun 87 sayılı Resmî Gazetededir 2101 numaraları kanun 4311 saydı Resmî Gazetededir.]

Madde 3 — Dış piyasalarda satılacak tuzlarla kaçakçılığın önüne geçmek için hudutlardaki tuzla ve ambarlarda satılacak tuzların fiatlarını indirmeğe Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği salâhiyetlidir.

Muvakkat Madde — İnhisarlar idaresine satışları hakkında hesap vermek mükellefiyetinde bulunan (cari hesap tutan) tuz satıcıları birinci maddede yazılı günden kırk sekiz saat evveline kadar ellerinde bulunan tuzun miktarını beyanname ile İnhisarlar idaresine bildireceklerdir. Bu miktarlar İnhisarlar idaresince tevsik edildikten sonra işbu tuz satıcılarına tevsik edilen beher kilo tuzun üç kuruştan hesap edilecek fiat farkına mukabil tuzlalarda üç kuruştan ve ambarlarda 15 hazirandan itibaren tesbit edilecek satış fiatları üzerinden aynen tuz verilir.

Madde 4 — Bu kanun 1 haziran 1935 tarihinden muteberdir.

Madde 5 — Bu kanunun hükümlerini icraya Maliye, Gümrük ve İnhisarlar Vekilleri memurdur.

1 - 6 - 1935

Vakıflar Kanunu

Kanun No : 2762

Kabul tarihi : 5-6-1935

BİRİNCİ BAB

Vakıfların idare uzuvları, kontrol mercileri
ve bunların vazifeleri

BİRİNCİ FASIL

İdare uzuvları ve kontrol mercileri

Madde 1 — 4 birinciteşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflardan

- A — Bu kanundan önce zaptedilmiş bulunan vakıflar,
- B — Bu kanundan önce idaresi zaptedilmiş olan vakıflar,
- C — Mütevelliliği bir makama şartedilmiş olan vakıflar,

Ç — Kanunen veya filen hayrî bir hizmeti kalmamış cılan vakıflar,

D — Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şartedilmiş vakıflar,

Vakıflar Umum Müdürlüğünce idare olunur. Bunların hepsine birden (Mazbut Vakıflar) denir.

A — Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerine şartedilmiş vakıflar,

B — Cemaatlerce idare olunan vakıflar.

C — Bazı san'at sahiplerine mahsus vakıflar,

Mütevellileri veya seçilmiş heyetleri tarafından idare olunur. Bunların hepsine birden (Mülhak Vakıflar) denir.

Mütevelliler ve seçilmiş heyetler, Vakıflar Umum Müdürlüğünün ve Umum Müdürlük de, İdare meclisinin kontrolü altındadır.

İKİNCİ FASIL

İdare Meclisi, Umum Müdürlük ve vazifeleri

Madde 2 — İdare meclisi bir başkan ve üç üyeden kurulur.

Evkaf Umum Müdürü müzakere ve reye iştirak hakkına sahip olmak üzere bu meclisin tabîi üyesidir.

Başkan ve üyeler Hukuk veya Mülkiye diplomalılarından ve Devlet işlerinde bilgi ve görgülerde tanınmış olanlar arasından Başbakanın teklifi üzerine Bakanlar Heyetinin kararı ve Cümhur Reisinin tasdiki ile tayin olunur.

Madde 3 — İdare meclisi :

A — Her yıl için Umum Müdürlükçe yapılacak bütçe ve kat'î hesap kanun lâyhalarını inceler ve gereğine göre değiştirir ve tamamlar ;

B — Vakıf işlerine aid kanun ve nizamname lâyhalarını inceler veya hazırlar ;

C — Kanun ve nizamlarla verilen vazifeleri yapar ;

Ç — Umum Müdürlükçe lüzum gösterilen işlerde kararlar verir.

Madde 4 — Umum Müdürlük :

A — Vakıfları idare ve temsil eder;

B — Vakıf malları ve mimarî veya tarihî değeri olup, idaresi vakfa aid olan eserleri muhafaza ve imar eder;

C — Vakfa aid müesseseleri gayelerine göre yasatır;

Ç — Vakıf paraları nemalandırır ;

D — Mütevellileri tayin ve icabında azleder ;

E — Kanun ve nizamlarla kendisine verilen vazifeleri görür.

Bu vazifelerin nasıl görüleceği bu kanunun tatbik sureti hakkında yapılacak nizamnamede gösterilir.

Madde 5 — Vakıflar Umum Müdürlüğü mülhak bütçe ile idare olunur.

İKİNCİ BAB

Vakıfların hukukî ehliyeti, malları ve vakıf şartlarının değiştirilmesi

BİRİNCİ FASIL

Hükmî şahsiyet

Madde 6 — Mülhak vakıflar, Vakıflar Umum Müdürlüğünce niyabeten idare olunursa bile ayrı ayrı birer hükmî şahsiyet sayılır. Bunlar kendi taahhütlerde ilzam olunur ve borçlarını kendi mallarından öderler.

Umum Müdürlüğün idare ve temsil ettiği vakıflar da bir kül halinde hükmî şahsiyet sayılır.

Madde 7 — Vakıfların mahkeme veya vakıf kütüğüne kaydedilmiş olup olmamaları şahsiyetlerine hâlel getirmez.

Şimdiye kadar tescil edilmemiş olan mülhak ve mazbut vakıfların bu kanun hükümleri yürümeğe başladığından itibaren beş yıl içinde vakıflar kütüğüne kaydedilmeleri mecburidir. Bu müddet içinde kaydedilmemiş olanlar yine hükmî şahsiyetlerini kaybetmezler. Ancak kayid ile mükellef olanlar mes'ul olur ve mülhak vakıflar hakkında 36 ncı madde tatbik olunur.

Kaydin nasıl yapılacağı nizamnamede gösterilir.

Kaydı yaptıranlar kaydettirdikleri şeklin hilâfını iddia edemezler.

Madde 8 — Vakıfların doğrudan doğruya hayrattan olan gayrimenkulleri rehnedilemezler. Bunlarda mülkiyet ve irtifak hakkı için iktisab müruru zamanı işlemez ve bu kanunun gösterdiği haller dışında satılamazlar. Bu gayrimenkuller vakıflar idaresinin istemesi üzerine vâkıfları adına tapuca tescil olunurlar. Bu tescilde hiçbir resim harç aranmaz.

Madde 9 — Yukarıki maddede yazılan gayrimenkuller Devlet malları imtiyazından faydalanırlar.

Madde 10 — Tahsis edildikleri maksada göre kullanılmaları kanuna veya amme intizamına uygun olmıyan veya hud işe yaramaz bir hale gelen hayrat vakıflar, idare meclisinin teklifi ve Bakanlar Heyetinin kararı ile mümkün mertebe gayece aynı olan diğer hayrata tahsis edilebileceği gibi bu kabil hayrat ayın veya para ile değiştirilerek elde edilecek ayın veya para dahi aynı suretle diğer hayrata tahsis olunabilir.

Mimarî veya tarihî değeri olan eserler satılamaz.

Madde 11 — Vakıf paralarla vakıfların akar nev'inden olan gayrimenkullerinde, hususî mülkiyet hükümleri cereyan eder.

Madde 12 — Mevkilerine ve temin etikleri menfaate göre kalmaları gerekli görülmeyen mazbut ve mülhak vakıflara ait akar ve toprakları idare meclisinin kararı ile satmağa veya başka gayrimenkulle değiştirmeye Umum Müdürlük salâhiytlidir. Bu satışlarla elde edilecek paralar tercihan mahallerinde akar satın almağ veya yaptıрмаğa veya o vakfın mevcut akarının tamirine sarfolunur.

Mülhak vakıflarda, idare meclisi, karar vermeden evvel o vakıf mütevellisinin mütaleasını alır.

Madde 13 — 10 uncu ve 12 nci maddelere göre satılacak mallardan ele geçecek paranın bu maddelerde gösterilen yerlere sarfedilinceye kadar nemalandırılması mecburidir.

Madde 14 — Gerek satış bedelleri ile gerek değişme ile alınacak veya yeniden yaptırılacak gayrimenkuller evvelki vakıfların adını alırlar ve vakıflar idaresince kayıtlarına bu

suretle işaret edilir, tapuya da böylece tescil ettirilir.

Yeni gayrimenkulde başka başka vakıflar alâkalı iseler gayri menkuller en büyük hisseyi vermiş olan vakfin adını; taşımakla beraber öteki vakıfların da isimleri yazılır.

Madde 15 — İdare Meclisi, bir milyon lira oluncıya kadar her yıl Umum Müdürlüğün bütçesinden yirmi bin liradan aşağı olmamak üzere para ayıracak ve bunu nemalandıracaaktır. Bu para vakıflara aid binalarda yalnız yangından doğacak zararları kapamağa karşılık tutulacaaktır. Böyle zararlar yüzünden eksilen miktar aynı suretle yerine konur.

Bu suretle toplanacak paralar mülhak vakıfların da mallarını sigorta etmeğe yetecek miktara varınca, o mallarda Umum Müdürlük tarafından sigorta edilir. Bu miktarı, idare meclisi tayin eder. O vakite kadar idare meclisince tayin olunacak mülhak vakıflar mallarını bir kumpanyaya sigorta ettirmeğe ve işi her yıl mahallindeki vakıflar idaresine bildirmeğe mecburdurlar.

İKİNCİ FASIL

Vazife ve şartların dağıştırılması

Madde 16 — Umum Müdürlükçe idare olunan vakıfların hayratından varidatı idaresine yetişmiyenlerin yaşatılmasına idare meclisi karar verirse sönmüş veya hayır işlerinin yerine getirilmesi imkânsız kalmış vakıflar hasılâtından veya şartları müsaid olan mamur vakıflar gelirlerinden ayrılacak paralarla o vakıfları yaşatmağa Umum Müdürlük salâhiyetlidir.

Madde 17 — Vazife ve şartlarının yerine getirilmesine maddeten imkân kalmıyan vakıflarda bu vazife ve şartları değıştirmeğe idare Meclisinin kararı'e Umum Müdürlük salâhiyetlidir.

Mülhak vakıflarda İdare Meclisi karar vermeden evvel mütevellilerin mütaleasını alır.

ÜÇÜNCÜ BAB
Mütevelliler ve vazifeleri
BİRİNCİ FASIL
Ehliyet ve tevcih

Madde 18 — Vakfedenlerin şartlarına ve bu kanun hükümlerine göre müteveli olması lâzımgelenlerden nizamî vasıf ve şartları haiz olanlara mütevellük tevcih olunur.

Cemaatlerce veya bazı san'at sahihlerine mahsus olup seçilmiş heyet veya ferdler tarafından idare olunan vakıfların mütevellilikleri taamüle göre tevcih olunur.

Millî sınırlar dışında kalan vakıfların mütevellileri vakfiyelerine göre tevcih olunur.

Madde 19 — Umum Müdürlükçe tevcih yapılmadan, müteveli vakfa el koyamaz.

Nizamî vasıf ve şartları taşımadıklarından dolayı kendilerine mütevellük verilmeyenler bu vasıf ve şartları elde edinceye ve küçüklerle mahcurlar şahsî ehliyetlerini kazanıncıya kadar vakıf işleri bunlara niyabeten vakıflar Umum Müdürlüğünce idare olunur.

Bu gibilerin mütevellilik maaş ve hakları mahfuzdur.

Madde 20 — Azledilen mütevellilerin yerine vakfedenlerin şartlarına ve bu kanun hükümlerine göre müteveli olması lâzımgelenler varsa onlara tevcih yapılır.

Madde 21 — Boş kalan mütevellilik, yenisine verilinceye kadar , vakıf işlerine Umum Müdürlük bakar.

Müteveli olması lâzımgelenlerden kimse sağ kalmamışsa o vakıf mazbut vakıflar arasına alınır.

Madde 22 — Bu kanunun hükümleri yürümeğe başladıktan sonra vakıflara cihet olarak cabi, kâtib ve nazır adile kimse tayin olunamaz. Ancak büyük vakıflarda Umum Müdürlüğün izni ile kâtib ve tahsildar kullanılabilir. Eskiden tayin edilmiş nazırlar varsa vazifelerine son verilir.

İKİNCİ FASIL

Mütevellilerin vazifeleri

Madde 23 — Mütevelliler vakıflarının mümessilidirler. Bu sıfatla:

- A - Vakfın hayrat ve akarlarını görüp gözetirler;
- B - Tahsili kendilerine bırakılan gelirleri toplarlar;
- C - İzinli oldukları masrafları yaparlar;
- Ç - Vakıfta vazifeli olanları kontrol ederler;

D - Her mal yıl başından bir ay önce gelecek yıl bütçesini ve altı ay içinde de geçmiş yılın kat'î hesabını bağlı oldukları vakıflar idaresine verirler.

E - İzinli oldukları başka vazifeleri de yaparlar.

Mütevelliler yalnız akarlara mahsus olmak üzere borç para alabilirler. Bu da idare meclisinin iznine bağlıdır. Yukarıda sayılan vazifelerin nasıl yapılacağı nizamnamede gösterilir.

Madde 24 — Mülhak vakıfların iradlarının aslından yüzde beş kontrol hakkı alınarak Umum Müdürlükçe irad kaydolunur.

Madde 25 — Mütevelliler muamelelerinden dolayı cezaen ve hukukan mes'uldürler.

DÖRDÜNCÜ BAB

Mukataalı ve icareteynli vakıf mallar

BİRİNCİ FASIL

Tasfiye

Madde 26 — Bu kanunun neşrinden sonra vakıf mallar mukataaya ve icareteyne bağlanamaz.

Madde 27 — Mevcud mukataalı toprakların veya icareteynli gayrimenkullerin mülkiyetleri, icare veya mukataaların yirmi misli bir taviz karşılığında mutasarrıfına geçirilir. Taviz ister toptan, ister taksit ile ödensin, ilk ödeme yılı için tahakkuk ettirilen icare veya mukataa üzerinden hesap olunur.

İKİNCİ FASIL
Taviz bedellerinin ödenmesi, faiz,
tasfiye müddeti

Madde 28 — Yukarıki maddede yazılı tavizler toptan ödendiği takdirde gayrimenkulün mülkiyeti mutasarrıfı adına tapuda tescil olunur. Bu tavizin beşte biri peşin ve geri kalanı dört yılda müsavi taksitle de ödenebilir. Bu takdirde mülkiyet mutasarrıfı adına tescil edilmekle beraber gayrimenkulün tamamı geri kalan taksitler için birinci derecede ve birinci sırada ipotek sayılarak tapuya böylece kaydolunur. Taksitler için yüzde beş faiz yürütülür. Bir taksit zamanında ödenmezse geri kalan taksitlerin tamamı muaccel olur. Mülkiyetin mutasarrıfı adına tescilinden itibaren mukataa ve icare alınmaz.

Toptan ödeme halinde tavizden yüzde beş indirilir.

Madde 29 — On yıl içinde bu kanun hükümlerine göre taviz vermek yolile icareteyn veya mukataa kayıdleri terkin edilmemiş olan gayrimenkullerin mülkiyeti on yıl sonunda kendiliğinden mutasarrıflarına geçer ve vakfın hakkı da ivaza dönerek gayrimenkulün tamamı bu ivaz karşılığında birinci derece ve birinci sırada ipotek sayılır. Umum Müdürlük o yıl tahakkuk ettirilen icare veya mukataa üzerinden hesap edilecek olan bu tavzilerle vaktinde ödenmiyen taksitleri, mutasarrıfın başka mallarına müracaat yolile ve Tahsili Emval Kanununa göre tahsile dahi salâhiyetlidir.

Madde 30 — Bu kanunun hükümleri yürümeğe başladıktan sonra mukataalı veya icareteynli gayrimenkullerin tavizleri tamamen vakfa verilmiş olmadıkça o mallar üzerindeki temliki tasarruflar tapu dairelerince tescil olunamaz.

Madde 31 — 28 ve 29 uncu maddeler hükümlerine göre yapılacak ipotek ve mülk olarak tescil muamelelerinden hiç bir resim ve harç aranmaz.

Madde 32 — Bu babın içinde yazılı hükümlere göre vakıflar idaresinin eline geçecek taviz bedelleri bir ge-

lir kaynağı olarak muhafaza edilecek ve en faydalı şekilde nemalandırılacaktır.

BEŞİNCİ BAB

Müeyyedeler ve müteferrik hükümler

BİRİNCİ FASIL

Müeyyedeler

Madde 33 — Aşağıda yazılı sebepler mütevellilerin azlini mucibdir.:

A - Vakfında mülkiyet iddia edip te mahkemece sabit olmaması;

B - Vakfına maddî zarar veren kavli veya filî hareketlerde bulunması;

C - Vakfın gelirlerini vakfiyedeki şartlar ve muayyen salâhiyetler dışında sarfetmesi;

Ç - Yapılması vakıflar idaresinin iznine bağlı işleri kendiliğinden yapması;

D - Bütçesini ve hesaplarını kabule değer bir mazereti olmadığı halde vaktinde vermemesi;

E - Bu kanun hükümlerine göre vakfını kütüğe kaydettirmemesi;

F - Haysiyet ve şerefi bozan suçlardan biri ile veya ağır hapis veya altı aydan fazla hapis ile mahkûm olması;

G - Vakfına zarar verecek yolda vazifesinde kayidsizliği görülmesi;.

Azline karar verilen müteveli kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde yazı ile idare meclisine itiraz edebilir.

Madde 34 — Azli kat'ileşen müteveli başka bir vakfın da mütevellisi ise ondan da azledilmiş sayılacağı gibi bir daha müteveli de olamaz.

Madde 35 — Mütevellinin azledilmiş olması, hakkında ayrıca takib yapılmasına mâni olmaz.

Ceza Kanunun tatbikında vazifelerinden doğan suçlardan dolayı müteveli memur sayılır.

Madde 36 — Müddeti içinde kısmen veya tamamen kü-

tüğe kaydettirilmeyen vakıflar mazbut vakıflar arasına alınır.

Madde 37 — 13 üncü ve 32 inci maddelerde yazılı paraları nemasız bırakanlara bunların faizi ve bu paraları bu kanunda gösterilen yerlerden başka yerlere sarfedenlere ve sarfını emredenlere yerlerine konuncıya kadar ziyaa uğrıyan faizleri tazmin ettirilir.

İKİNCİ FASIL

Müteferrik hükümler

Madde 38 — Bazı san'at sahihlerine mahsus vakıflarla cemaatlerce idare olunan vakıfları idare eden ferd veya heyetler bu kanunun tatbikında müteveli hükümündedirler.

Madde 39 — Bu kanunun birinci maddesinde Umum Müdürlük tarafından idare edileceği gösterilen ve bu kanunun neşri tarihine kadar mazbutiyet altına alınmış olan vakıfların mazbutiyetleri kaldırılmaz. On senedenberi müteveliliği kimseye tevcih edilmemiş olan vakıflarda artık tevcih yapılmaz.

Ancak alâkadarların vakfiyeye göre intifa hakları mahfuzdur.

Madde 40 — Mülhak vakıflarda mütevelliliğe ve vakıftan intifa veya mülkiyet idiasına aid davalarda mütevellilerle vakıflar idaresi birlikte hasım tutulmak lâzımdır.

Madde 41 — Kanunu Medenideki müruru zaman hükümleri vakıf mallar hakkında da tatbik olunur. Ancak vakfın rakabesine aid olup şimdiye kadar tamam olmamış bulunan eski 36 yıllık müruru zaman, bu kanun hükümleri yürümeğe başladıktan itibaren beş yıl geçmedikçe tamam olmuş sayılmaz. Bununla beraber müddetlerin mecmuu 36 yılı geçmez.

Madde 42 — Bu kanunun hükümleri yürümeğe başlamazdan evvel vukua gelen hâdiselerin hukukî hükümleri o hâdiselerin vaki olduğu zamanda mer'î esaslara tâbi kalır. Bu kanunun hükümleri yürümeğe başladıktan sonraki hâ-

diseler de bu kanun ve sarahat olmıyan ahvalde mer'î kanunların hükümleri tatbik olunur.

Madde 43 — Bu kanunun neşrinden evvel vakfiyeleri hilâfına bir vakıftan diğer vakıflara veya aynı vakfın diğer hayratına yapılmış olan daimî masraf mahiyetindeki yardımlar tahsis sayılır ve sarflarına devam olunur.

Madde 44 — Bu kanunun neşri tarihinden en az on beş yıl evvelindenberi vakıf olarak tasarruf edildikleri vergi kayıdleri, icar konturatoları ve eşhası hükmiyenin gayrimenkule tasarruflarına dair olan 16 şubat 1328 tarihli kanunun neşrinden sonra tapuya verilmiş defterler ve müesseselerin hesap defterleri ve buna benzer vesikalarla anlaşılacak olan yerler o suretle vakıf kütüğüne kaydolunurlar. Bu kayid vakıflar idaresinin istemesi üzerine tapuca o gayrimenkullerin kayidlerine işaret ve keyfiyet münasib vasıtalarla ilân olunur. İlân tarihinden itibaren iki yıl içinde dava yolu ile bir gûna itiraz olunmadığı takdirde o malların vakıf olarak kat'î tescilleri yapılır ve tapuları verilir. Tapu kayidlerine işaret edilecek gayrimenkullere aid davalarda vakıflar idaresi ve varsa mütevellî de birlikte hasım olur.

Bundan başka, vakıflar idaresinin 1515 sayılı kanun hükümlerinden istifade hakkı mahfuzdur.

MUVAKKAT MADDE

A - Şimdiye kadar vakıflar idaresine hesap vermemiş olan bütün mütevelliler veya mütevellî heyetleri bu kanun hükümleri yürümeğe başladığı günden itibaren üç ay içinde idare ettikleri vakıfların mahiyetlerini, varidat menbalarını ve bunların sarf ve tahsis mahallerini, geçmiş son senenin varidat ve masraflarının miktar ve nevilerini ve mütevelliliği hangi salâhiyetli merciin intihab veya kararına müsteniden ve hangi tarihtenberi yaptıklarını gösterir bir beyanname tanzimine ve mensub oldukları vakıflar dairesine vermeğe mecburdurlar.

B - Yukarıki fıkra mucibince beyanname vermiş olan

mütevellilere bir makbuz ilmühaberi verilir. Bu ilmüheberi hâmil olan kimseler bu kanun dairesinde vakıflarının idaresine devam ederler.

C - Birinci fıkrada yazılı müddet içinde beyanname vermemiş olanlar vakıflarında tasarruf edemezler. Gecikme haklı bir sebebe müstenid değilse veya verdikleri beyanname hakikate uygun bulunmazsa mütevellilikten derhal azlolunurlar.

Ç - Vakıflar idaresine verilecek beyannamelerin verildikleri tarihten itibaren, altı ay içinde tetkik ve tasdiki mecburidir. Bu müddet içinde tasdik edilmediği takdirde yalnız mukannen masraflar tasdik edilmiş sayılır.

D - Beyannameler muhteviyatının vesika ve taamüllere müstenid olması ve bu vesika veya taamüllerin bu kanunun neşrinden evvel mevcut ve mer'i bulunması şarttır.

E - Bu kanun hükümleri yürümeğe başladığı zaman mevcut olan ferilerden gayri mütevellilerle Vakıflar Umum Müdürlüğünce mütevellisi olmadığından veya mütevellisi mevcut olduğu halde vakfı bizzat idare edemediklerinden dolayı idare kendilerine tevdi edilmiş olan kaymakamlar şimdiye kadar olduğu gibi vakıfları idareye devam ederler. Azil veya herhangi bir suretle inhilâl vukuunda bu kanun hükümleri tatbik olunur.

Madde 45 — Bu kanunun hükümleri neşri tarihinden altı ay sonra yürümeğe başlar.

Madde 46 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Heyeti yerine getirir.

10-6-1935

**Bir vilâyette teşkil edilecek idare heyeti azası ile
vali muavininin Dahiliye Vekâleti kadrosuna
eklenmesi hakkında kanun**

Kanun No : 2782

Kabul tarihi : 12-6-1935

Madde 1 — Vilâyet İdaresi Kanununun 58 inci maddesi mucibince bir vilâyette daha teşkil edilecek idare hey-

eti ile iki vali muavinliğine ait olup derece, sayı ve aylıkları bağlı cetvelde gösterilen memuriyetler 1452 sayılı kanunun 2 inci maddesine bağlı cetvelin Dahiliye Vekâleti kısmına eklenmiştir.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun hükmünü icraya icra Vekilleri Heyeti memurdur.

14-6-1935

CETVEL

<u>Derece</u>	<u>Memuriyetin nev'i</u>	<u>Aded</u>	<u>Maas</u>
6	İdare heyeti azası	3	70
4	Ankara Vali muavini	1	90
6	İkinci sınıf vali muavini	1	70

Şeker istihlâk ve gümrük resimleri hakkında kanun

Kanun No : 2785

Kabul tarihi : 12-6-1935

Madde 1 — Dahildeki şeker fabrikalarının senelik istihsal miktarları Hükümetçe tayin olunur. Senelik istihsal miktarı elli beş bin tona varıncıya kadar şekerin kilosundan 4,10 kuruş istihlâk resmi alınır. Ancak kanunun neşri tarihinde mevcut stokların zararını telâfi için dahilde istihsal edilip satılacak şeker miktarı iki yüz bin tona varıncıya kadar bu resimden 1,4 kuruş tenzilât yapılır.

Madde 2 — Hariçten ithal edilecek şekerin miktarı Hükümetçe tayin edilir. Bu şekerlerden kiloda 15 kuruş gümrük resmi alınır.

Madde 3 — Fabrikaların birinci maddede muayyen istihsallerinin artması halinde istihlâk resminin ne kadar artacağı kanunen tayin olunur.

Madde 4 — Memleket içinde imal edilen şekerli mad -

deler harice çıkarıldığı takdirde terkiplerindeki şekere tekabül eden ve Maliye ve İktisad Vekâletlerince tayin edilecek olan miktara aid yalnız istihlâk resmi iade olunur.

Madde 5 — Şeker fabrikalarının Hükümetçe tesbit olunacak temettü nisbeti yüzde dokuzdan fazla olduğu takdirde bu fazlanın tahsis ve istimal şekli Hükümetçe tayin olunur.

Madde 6 — 2427 ve 1994 numaralı kanunlarla 1718 numaralı kanunun birinci ve on dördüncü maddeleri hükümleri ve ithalât umumî tarifesinin 2303 numarasının C fıkrası kaldırılmıştır.

Madde 7 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 8 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

14-6-1935

Pulluk Kanununa ek kanun

Kanun No : 2786

Kabul tarihi : 12-6-1935

Madde 1 — 1797 sayılı Pulluk Kanununun 3 üncü maddesine göre pulluk atelyelerine verilen avanslar, üremsiz olarak yirmi sene içinde alınmak üzere, taksitlere bağlanmıştır. Ancak verilen avansların bu atelyelerin genişlemesinde kullanılmış olması ve sahihlerinin şimdiye kadar ve bundan sonra prim istemeyeceklerini yüken edinmeleri şarttır.

Madde 2 — 1797 sayılı kanunun 3 üncü maddesi ve buna ilgili hükümler kaldırılmıştır.

Madde 3 — Bu kanun yayın tarihinden muteberdir .

2427 sayılı	kanun	2699	sayılı	Resmî Gazetededir.
1994	„	2112	„	„
1718	„	1522	„	„
1797	„	1764	„	„

Madde 4 — Bu kanun hükümlerin Maliye ve Ziraat Vekilleri yürütür.

14-6-1935

Diyanet İşleri Reisliği teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun

Kanun No : 2800

Kabul tarihi : 14-6-1935

Madde 1 — Diyanet İşleri Reisliği teşkilâtı, bir reisin idaresi altında merkezde: Müşavere Heyeti, Zatişleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü ve Mushaflar tetkik heyetinden;

Taşrada: Müftü, müsevvid, vâiz ve dersiâmlardan mürekkebirdir.

Madde 2 — Birinci maddede yazılı teşkilâtın her birine aid vazifeler bir nizamname ile tayin olunur.

Müşavere Heyeti azası ile Zat ve Yazı İşleri müdürleri, Diyanet İşleri Reisinin intihabı ve Başvekilin inhası ve Cümhur Reisinin tasdikile tayin olunur.

Müşavere heyeti azasının akaidi islâmiye ve ulûmu şer'iyede ihtisası bulunan ulema arasından seçilmesi şarttır.

Yukardaki fıkralar haricinde kalan memurlar reislik tarafından tayin olunur.

Madde 4 — Her vilâyet ve kaza merkezinde Diyanet İşleri Reisliğine bağlı birer müftü bulunur.

Müftülük inhilâl ettikte vilâyetlerde valilerin, kazalarda kaymakamların reisliği altında mahallindeki dersiâmlar, vâiz, imam ve hatiblerle belediye azası içtima ederek müftülük için lâzımgelen ilim ve fazileti haiz zevat arasında gizli rey ile üç kişi seçerler. İntihab neticesi vilâyetin hususî mütaleası da ilâve olunarak vilâyetten Diyanet İşleri Reisliğine bildirilir. Bu üç zatten biri reislikçe tercih olunarak tayin ve memuriyeti mahalline tebliğ olunur. Reislik, intihab edilenlerden hiç birini mü-

nasib görmediği takdirde yeniden intihab yapılmak üzere iade eder.

Mahallinde müftü intihabına lâyük kimse bulunmadığı anlaşıldığı takdirde doğrudan doğruya Reislik makamınca evsafı lâzimeyi haiz müftü tayin ve izam olunur.

Müftü müsevvidleri müftülerin inhası üzerine vilâyetlerce tayin olunurlar.

Madde 5 — Devlet memurları maaşlarının tevhid ve teadülüne dair 1452 numaralı kanuna merbut 2 numaralı cetvelin Diyanet İşleri Reisliğine aid olan kısmı yerine merbut (A) işaretli teşkilât kadrosu konulmuştur.

İcabında bu kadroda yazılı memuriyetlerden birinde daha küçük derecede bir memurun istihdamı caizdir. Kendisine Devlet memurları maaşının tevhid ve teadülüne dair olan kanunun müsaid olduğu derecesinin maaşı verilir.

Madde 6 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 7 — Bu kanun hükümlerini icraya Başvekil, Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdurlar.

20-6-1935

Maden nizamnamesile 608 numaralı kanunun bazı maddelerini değiştiren kanun

Kanun No : 2818

Kabul tarihi : 14-6-1935

Madde 1 — Maden nizamnamesinin beş maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmek suretile numaraları hizalarında gösterilen maddelerin yerine konulmuştur.:

Madde 20 — Taharri ruhsatnameleri 10 uncu madde' mucibince mer'iyetleri tarihinden itibaren iki yıl muteber olmak üzere verilir. Bu iki yıllık müddet hiç bir veçhile uzatılamaz.

Madde 23 — Sahib olduğu taharri ruhsatnamesini veya hissesini kısmen veya tamamen devretmek istiyen her hangi bir şahıs ruhsatname sahasının bulunduğu vilâyete,

devralacak şahıs ile birlikte imzalanmış bir istida ile müracaat eder. Vilâyet idare heyeti tarafından yapılacak tahkikat neticesinde, devrolunacak şahsın asıl ruhsatnameyi alan şahıstan bidayeten aranılmış olan bütün vasıfları ve şartları haiz olduğu ve devir muamelesinin yapılmasına hiç bir mâni bulunmadığı anlaşıldığı takdirde vilâyet keyfiyeti bildirmek suretile İktisad Vekâletinden devir muamelesinin yapılmasına müsaade olunmasını istizan eder. İktisad Vekâleti tarafından bir mahzur görülmediği takdirde devir muamelesinin yapılması en çok iki ay içinde vilâyete bildirilir. Vekâlet ruhsatname harcının yarısı nisbetinde harç aldıktan sonra taharri ruhsatnamesinin veya hissesinin devrine aid muameleyi tamamlar.

Madde 59 — a - Maddenin teslimi tarihinden itibaren en geç bir buçuk yıl içinde maden mültezimleri, madenin işletilmesi için vücade getirilecek başlıca tesisatı, yapılacak ihzarî ameliyatı, bu tesisat ile ameliyatın biteceği zamanı ve mal olacağı tahmini kıymeti, tesisat ve ameliyat bittikten sonra kullanılacak günlük vasatı işçi sayısı ile çıkarılacak ve imar edilecek maden cevherlerinin miktarından ibaret olan normal işletme esaslarının asgarî hadlerini ve imarına kadar çıkarılan maden cevherlerinin görecekleri muameleleri muhtevi olmak üzere İktisad Vekâletine tesisat ve işletme hakkında iki nüsha fen raporu vermeğe mecburdurlar. Bu fen raporlarına, tesisatın umumî vaziyetini gösteren iki nüsha harita ile ihzari ameliyatın ikişer nüsha plân ve mürtesemlerini ve maden yatağının seklini izah eden jeolojik kroki ve maktalarını da raptedeceklerdir.

b - İktisad Vekâleti tarafından , tesisat ve işletme fen raporu, icabında mültezim hesabına mahallinde tetkikat yaptırılmak ve kendisinden mütemmim izahat alınmak suretile tetkik edildikten sonra aynile veya tadil suretile tasdik edilir ve mültezime iade olunur. Dört ay içinde iade edilmediği takdirde vekâlet, tesisat ve işletme fen raporunu aynile kabul ve tasdik etmiş sayılır.

c - B bendi dairesinde tesisat ve işletme fen raporunun tekemmül ettiği tarihten itibaren en geç bir yıl için-

de mültezim, tesisata ve ihzari ameliyata başlamağa, raporunda yazılı müddet içinde bu işleri bitirmeğe ve raporunda yazılı veçh üzere madeni normal surette işletmeğe mecburdur.

d - B bendi hükümleri dairesinde tekemmül eden bir tesisat ve işletme fen raporunda gösterilen tesisat veya ihzari ameliyatta tadilât yapılması zarureti tahakkuk ettiği takdirde mültezim, bu tadilâtı gösteren yeni bir fen raporu ile İktisad Vekâletine müracaat etmeğe ve B bendine göre bu yeni fen raporunu tekemmül ettirmeğe mecburdur. Şu kadar ki bu muamele, tesisatın ve ihzari ameliyatın diğer kısımlarına devam etmeğe mâni olamaz.

e - Bu madde hükmü, mekşuf madenlere de tatbik edilir.

f - Maden ihalesi imtiyazlarına veya Ereğli havzası kömür ocağı ruhsat tezkerelerine sahih olanlar madenlerini veya kömür ocaklarını kiraya veremezler.

Madde 60 — Müddetleri içinde tesisat ve işletme fen raporunun istenilen vasıf ve şartlara uygun olarak verilmemesi veya tesisata ve ihzari ameliyata başlanmaması veya bunların bitirilmemesi veya normal işletmeğe geçilmemesi hallerinde ihale fesholunur. Bu hususta İktisad Vekâleti tarafından yapılacak mazbata Başvekâlete gönderilmekle beraber bir diyeceği varsa altmış gün içinde Şûrayı Devlete müracaat edebileceği, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre, mültezime tebliğ olunur. Fesih mazbatasının Şûrayı Devlette tetkikından sonra ihalenin feshi hakkında İcra Vekilleri Heyetinden karar çıktığı takdirde muamelesi icra ve Hükümet merkezde madenin bulunduğu mahalde gazetelerle üç defa ilân ettirilir.

Madde 81 — Mültezim, madenini normal işletmeğe başladıktan sonra, bu işletmeği, 59 uncu maddenin (B) bendi hükümlerine göre tekemmül eden fen raporundaki ana hatlar ve tesbit edilen asgarî hadler dairesinde devam ettirmekle mükelleftir. İşbu normal işletme esaslarını değiştirdiği veya işletmeyi bütün bütütn tatil eylediği takdirde vaziyetten en geç dört ay içinde İktisad Vekâletine

malûmat verecek ve vaziyeti icab ettiren sebepleri bildirecektir.

Vekâletçe, icabında, mültezim hesabına mahallinde tetkikat yaptırılmak ve kendisinden mütemmim izahat alınmak suretile vaziyet tetkik edildikten sonra bu hususta ittihaz edilen karar Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre mültezime tebliğ olunur.

Vekâletin bu hususta kararı, tayin ettiği bir müddet zarfında, evvelki veya yeniden tesbit ettiği esaslar dairesinde madeni işletmeğe tekrar geçmeğe dair bulunduğu takdirde mültezim verilen mühletin sonunda bu esaslara tevfikân normal işletmeğe geçmeğe mecburdur. Aksi takdirde 60 ıncı madde mucibince muamele yapılır.

Madde 2 — 608 numaralı kanunun 4 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.:

Bitum ve petrol ve tabiî müştakları iptidaî istikşaf taharri ruhsatnamesi, maden taharri ruhsatnamesi, maden ocağı imal ruhsat tezkeresi, maden imtiyaznamesi ve taşocağı ruhsatnamesi sahibleriyle maden ve taşocağı işletenlerin istihdam eyliyecekleri bütün memur ve işçiler Türk olacaktır. Ancak mühendislerle fen memurlarının ve ustabaşları ve mütehassıs işçilerin ecnebi olmaları caizdir. Şu kadar ki, bunlar için ihtisaslarını gösteren diploma, şahadetname ve tasdikname gibi vesikaların bu kimseleri istihdam edecekler tarafından İktisad Vekâletine gösterilmesi ve Vekâletçe istihdamlarında faide bulunduğu anlaşıldıktan sonra muayyen bir müddet için çalışmalarına yazı ile müsaade verilmesi lâzımdır. Bu suretle çalışmalarına müsaade alınan her ecnebi mühendis, fen memuru, ustabaşı ve mütehassıs işçi için (İcra Vekilleri Heyetince her sınıf mütehassıs için) ayrı ayrı takdir edilecek bir mütehassıs yetiştirme ücretini, bunları istihdam edenler her altı ayda bir peşinen Hâzineye yatırmağa ve mukabilinde alacakları makbuzların tarih ve numaralarını İktisad Vekâletine bildirmeğe mecburdurlar. Hazine bu suretle kendisine tesviye edilen paraları maden tetkik ve arama enstitüsüne verir. İstihdam edilecek ecnebiler mukabilinde verilecek para Hâzineye yatırılmadığı tak -

dirde verilmiş olan istihdam müsaadesi İktisad Vekâleti tarafından geri alınır.

Madde 3 — Bu kanunun neşri tarihinden evvel mer'iyeti tasdik edilip halen devam etmekte bulunan maden taharri ruhsatnameleri hakkında aşağıdaki şekillerde muamele yapılır:

a - Bu gibi ruhsatnamelerden bir senelik mer'iyet müddetini bitirmemiş olanların mer'iyet müddetleri iki seneye iblağ olunmuştur.

b - Bu gibi ruhsatnamelerde işbu kanunun neşri tarihinden bir senelik mer'iyet müddetleri bitmiş ve temdidi talep edilmiş olanların müddetine bu kanunun neşrinden itibar edilmek üzere bir sene zammedilir.

c - Bu gibi maden taharri ruhsatnamelerinden müddetleri evvelce uzatılmış olanlar bu suretle taayyün etmiş olan müddetlerinin hitamına kadar muteber sayılır.

Madde 4 — Bu kanunun neşri tarihinde mer'i olan maden ihalesi imtiyazları sahiblerinden henüz imalâta başlanmamış olanlar, bu kanunun birinci maddesile muaddel maden nizamnamesinin 59 uncu maddesi hükmüne tâbidirler.

Bunlardan imalâta başlamış olanlar da bir fen raporu verecekler ve bu fen raporu, İktisad Vekâleti tarafından tasdik edilinciye kadar yapmakta oldukları imalâta devam edeceklerdir.

Bu fen raporunun tasdikile iadesini müteakib bunlar da gerek yeni yapacakları tesisat ve ihzarı ameliyatta ve gerekse işletmede aynile diğer mültezimlerin tâbi tutuldukları hükümlere tâbi olacaklardır.

Bu kanunun neşri tarihinde mekşufen ihale edilmiş bulunan maden imtiyazı sahipleri, kendi mukaveleleriyle bu mukavelelere bağlı şartnameleri hükümlerine tâbidirler.

Madde 5 — Maden ihalesi imtiyazları veya Ereğli havzası kömür ocakları ruhsat tezkereleri sahiblerinden vaziyetleri maadın nizamnamesinin bu kanunun 1 inci maddesile muaddel 59 uncu maddesinin (F) bendine uymayanların madenleri veya kömür ocakları üzerindeki alâkaları

kesilerek ellerindeki ihale imtiyazları ile ruhsat tezkereleri Devlete geçer ve kendilerine sarfettikleri emek mukabili olarak altıncı maddede yazılı nisbette para verilir.

Bu gibi şahısların madeni veya kömür ocağını işletenlerle yapmış oklukları mukavelelerden doğan hakları ve menfaatleri Devlete intikal eder.

Şu kadar ki, krom madenlerde Ereğli havzası kömür ocakları hakkında bu madde hükümlerine göre yapılacak muamelelerin bu kanunun neşri tarihinden itibaren en çok bir sene içinde ikmal edilmesi şarttır.

Madde 6 — Bu kanunun beşinci maddesi mucibince, madenlerden veya kömür ocaklarından alâkası kesilenlere bir defaya mahsus olmak üzere verilecek para, madenlerin nevilerine göre, aşağıda yazılı şekillerde hesablanır:

a - Krom madenlerinde, ihale imtiyazları mucibince alınmakta olan resmi mukarrerin onbeş misli,

b - Diğer madenlerde, ihale imtiyazları mucibince alınmakta olan resmi mukarrerin, elli misli,

c - Ereğli kömür havzasında ihale imtiyazları mucibince alınmakta olan resmi mukarrerin iki yüz misli.

Ancak, Ereğli kömür havzasında resmi mukarrer alınmıyan kömür ocağı ruhsat tezkereleri sahihlerine verilecek bu iki yüz mislin hesabı için havza fen heyetince bunların ellerindeki ruhsat tezkerelerinden tedahüller nazara alınmaksızın çıkarılacak hududların çevirdiği sahalar esas ittihaz olunur ve bu suretle bulunacak saha hakkında ilk önce resmi mukarrer miktarı tesbit edildikten sonra bunun iki yüz misli verilir.

Madde 7 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 8 — Bu kanunun hükümlerini tatbika İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

20-6-1935

**Elektrik işleri etüd dairesi teşkiline
dair kanun**

Kanun No: 2819

Kabul tarihi : 14-6-1935

FASIL : 1

**Elektrik işleri etüd idaresinin teşkil maksadı,
vazife ve salâhiyetleri**

Madde 1 — Hükmî şahsiyeti haiz olmak ve bütün muamelelerinde bu kanun ile hukuku hususiye ahkâmına tâbi bulunmak üzere Ankarada bir E. İ. E. İdaresi (Elektrik İşleri Etüd İdaresi) kurulmuştur.

E. İ. E. İdaresi ticarî usullere göre idare olunur. Bu idarenin bütün sarfıyat ve muamelâtı Muhasebei Umumiye, Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunlarına ve Divanı Muhasebatın vize ve murakabesine tâbi değildir.

Madde 2 — E. İ. E. İdaresinin göreceği işler şunlardır:

A - Memlekette mevcut su kuvvetleri ve sair enerji membalarını tetkik ederek elektrik istihsaline en elverişli olanları tesbit etmek;

B - Şehir ve kasabalara, fabrikalara, madenlere demiryollarına ve çiftliklere lâzım olan elektrik enerjisini en ekonomik bir surette temin edecek etüdler ve rantabilite hesapları yapmak;

C - Müstakbel sanayi programlarındaki elektrikleendirme kısımlarını hazırlamak;

D - Memlekete lüzumu olan elektrik mühendislerde fen memurlarının ve ustaların yetiştirilmesi ve tedrisat programları hakkında mütalea beyan etmek;,

E - Memlekette mevcut elektrik istihsal ve tevzi kurumlarının muntazam istatistiklerini yapmak;

F - Elektrik santrallarının maliyet ve satış hesaplarını tetkik etmek, bunların rasyonel ve verimli çalışıp çalışmadıklarını kontrol etmek, ileri memleketlerdeki bu gibi

kurumların verimlilikleriyle mukayese etmek, ve santrallerimizin verimini arttırmak için Hükümetçe alınacak ça releri araştırmak;; Bu gün mevcut santraller hakkında E. İ. E. İdaresi alâkadar şirket veya dairelerden her nevi malûmatı almağa salâhiyettardır. Kendi vasıtasile tesis edilecek santraller hakkında bu maddenin hükmünü doğrudan doğru ya tatbik eder;

G - Elektrik enerjisi üzerinde mevzu vergiler hakkında etüdler yapmak;

H - Elektrik makine, alât ve edevatı ve malzemesine aid Gümrük Tarife Kanunu maddelerinde yapılacak değişiklikler hakkında etüdler yapmak;

I - Memleketteki elektrik ücret tarifeleri hakkında etüdler yapmak;

J - Yukarıda yazılı işlerden başka İktisad Vekâletinden sorulan elektrik işleri hakkında tetkikat yapmak;

K - Yukarıdaki bendlerde yazılı işlerin başarılmısı için bütün vesikaları ve malûmatı hazırlayıp toplamak, kolleksiyonlar ve kütüphane vücade getirmek, her türlü ilmî ve sınaî tetkikler ve tecrübeler yapmak, su ölçme istasyonları kurmak ve sondajlar yaptırmak.

Madde 3 — E. İ. E. İdaresi , ikinci maddede yazılı olan işleri, İktisad Vekâletinden başka diğer Hükümet dairelerde Hükümete bağlı bulunan müesseseler ve diğer hakikî veya hükmî şahıslar hesabına ancak münasib bir ücret mukabilinde yapabilir. Bu işlerin Ankara dışında yapılması lâzım olanları için İktisad Vekâletinden izin alınması lâzımdır.

Madde 4 — E. İ. E. İdaresi ikinci maddede yazılı işlerin her hangi bir kısmım, yapacağı anlaşmalar ile başkalarına da yaptırabilmek salâhiyetini haizdir. Ancak, E. İ. E. İdaresinin yaptıracığı sondajlar, ücret mukabilinde maden tetkik ve arama enstitüsü tarafından yapılır. Bu sondajların diğer hakikî veya hükmî şahıslara yaptırılmasının zarureti tahakkuku halinde İktisad Vekâletinin müsaadesi lâzımdır.

Madde 5 — E. İ. E. İdaresi enerji membaı bulmak için yapacağı araştırmalar hususunda hi bir ilmühaber, ruhsatname veya imtiyaz almak mecburiyetinde değildir.

Madde 6 — Kısmen veya tamamen Hükümet sermayesile kurulacak sınaî müesseseler elektrik ihtiyalarını kendileri temin etmeden önce E. İ. E. İdaresine müracaatla bu ihtiyaın mevcut veya tasarlanmakta olan mıntaka santrallerinden temininin kabil olup olmadığını öğrenmeğe mecburdurlar.

Madde 7 — Belediyeler kendilerinin her türlü elektrik ihtiyaı için santral kurmadan ve bu maksadla imtiyaz vermeden veya mevcut imtiyazları temdid etmeden önce keyfiyeti E. İ. E. İdaresine bildirip bu ihtiyaların mevcut veya tasarlanmakta olan mıntaka santrallerinden temininin kabil olup olmadığını öğrenmeğe mecburdurlar.

Madde 8 — E. İ. E. İdaresi hazırlıyacağı elektrik santralleri, nakil hatları ve tevzi şebekeleri projelerini, yapılan masrafların hülâsasını gösteren bir raporla beraber İktisad Vekâletine verir.

FASIL : II

E. İ. E. idaresinin idare sureti

Madde 9 — E. İ. E. İdaresi İktisad Vekâletinin inhası üzerine İcra Vekilleri Heyetinin kararı ve Reisicümhurun tasdiki ile tayin edilen bir genel direktör tarafından idare olunur.

Madde 10 — E. İ. E. İdaresinde, genel direktörden başka bir genel direktör muavini ile görülecek lüzum ve ihtiya nisbetinde şube direktörü, mütehassıs, mühendis ve diğer memur ve müstahdemler bulunur.

Genel direktör muavini ile şube direktörleri, genel direktörün inhası üzerine İktisad Vekâleti tarafından ve diğer mütehassıslar, mühendisler ve memurlar genel direktör tarafından tayin edilirler.

Madde 11 — E. İ. E. İdaresi icabı halinde genel direk-

tör muavini ile mütehassıslarını, mühendislerini ve ustabaşıları ile tecrübeli işçilerini İktisad Vekâletinin müsaadesi ile yabancılardan seçebilir.

Madde 12 — E. İ. E. idaresi memur ve müstahdemleri halk ile ve mensub oldukları idare ile muamele ve münasebetlerinde hususi müessese memurları gibi muameleye tâbi olup, haklarında Memurin Muhakematı hakkındaki kanun ile Memurin Kanununun hükümleri tatbik olunmaz.

E. İ. E. İdaresine aid mallar Devlet malıdır. Bunları çalışanlar, ihtilas edenler, zimmetine geçirenler veya her ne suretle olursa olsun suiistimal edenler hakkında Devlet mallarına karşı işlenen bu çeşid suçlara aid cezri takibat yapılır.

Madde 13 — E. İ. E. İdaresinin hesap senesi malî senedir. İdare, her yılın ikincikânun ayının sonundan önce, ertesi yıl içinde yapacağı işlerin programile kadrosu, tesisat ve demirbaş eşyasının bedellerinin tutarı ve idarenin masrafları karşılığı olmak üzere umumî bütçeden idareye verilmesi lâzımgelen meblâğın tahminî hesabını gösteren, bir raporu İktisad Vekâletine verir. İktisad Vekâleti tarafından bu raporun tetkiki sonucunda tasdik edilecek yıllık iş programı dairesinde muamele yapılır.

E. İ. E. İdaresi yıl içinde işlerin almış olduğu inkişaf dolayısıyla tasdik edilen yıllık iş programından ayrılmak zarureti görüldüğü takdirde, vaziyeti vaktinde Vekâlete bildirerek alacağı direktiflere göre işini yürütür.

Madde 14 — E. İ. E. İdaresinin hesapları, biri İktisad ve diğeri Maliye Vekâletince her hesap yılı başında birer yıl için tayin edilen iki murakıbden mürekkebbir heyet marifetile murakabe olunur. Murakıbler ticarî ve sınaî müesseseler muhasebesine vâkıf olanlar arasından seçilir. Bunlara verilecek ücret her sene umumî heyetçe tayin olunur. Bu murakıblık vazifesi muhassas ücreti verilmek şartı ile aynı vasıfları haiz Hükûmet memurlarına da gördürülebilir. Müddeti biten murakıbler yeniden tayin edilebilir.

Murakıbler E. İ. E. İdaresinin mevcudlarını, her nevi muamelelerini muntazaman tetkik ve murakabe ile mükelleftir. Üç ayda bir muamelât hakkında İktisad ve Maliye Vekâletlerine bir rapor verirler. Bu raporların birer sureti umumî heyete tevdi olunacak senelik rapora bağlanır.

Madde 15 — İktisad Vekâleti, lüzum gördükçe E. İ. E. İdaresinin bütün işlerini muamelelerini, ve hesaplarını teftiş ve murakabe ettirir .

Madde 16 — E. İ. E. İdaresi senelik bilânçosunu ve bu bilânço ile yıl içinde yapılan işler hakkında izahatı muhtevi bir raporu her hesap yılının sonundan itibaren nihayet üç ay içinde İktisad Vekâletine vermeğe mecburdur. İktisad Vekâleti bunları ve murakabe heyetinin yıllık raporunu kendi mütaleasile birlikte umumî heyetin tasdik ve tasvibine konulmak üzere tevdi tarihinden itibaren iki ay içinde Başvekâlete verir.

Madde 17 — E. İ. E. İdaresinin umumî heyeti Başvekâletten intihab edilecek üç murahhas ile Büyük Millet Meclisinin Bütçe, İktisad ve Divanı Muhasebat Encümenleri azalarının toplantısından vücade gelir.

Madde 18 — Umumî heyet, Başvekâletten gönderilip Büyük Millet Meclisi Reisi tarafından havale edilen E. İ. E. İdaresinin yıllık bilânçosile raporunu, murakabe heyetinin yıllık raporunu ve İktisad Vekâletinin bunlar hakkındaki mütaleasını tetkik edip idarenin bilânçosunun tasdiki ve raporların tasvibi veya bunların reddi hak kında karar verir. Umumî Heyetin bilânçoynu tasdik ve raporları tasvib kararı E. İ. E. İdaresi memurlarının ibrasını tazammun eder.

FASIL : III

E. İ. E. İdaresinin varidatı

Madde 19 — E. İ. E. İdaresinin varidatı şunlardır:

A - İktisad Vekâletinin bütçesine konulup idareye verilecek olan tahsisat,

B - Üçüncü maddeye tevfikân ücret mukabilinde yapılacak işlerden ve hazırladığı projeleri tatbik edecek müesseselerden alınacak ücretler.,

Ç - İdare mevcudlarının getirebileceği faiz ve iradlar,

D - Kendisine İktisad Vekâletinin muvafakatile nakid veya ayniyat suretile yapılacak yardımlar.

Bu varidattan hesap yılı sonuna kadar sarfedilmeyenler idarenin ertesi yıl varidat hesabına nakledilir.

FASIL : IV

Müteferrik maddeler

Madde 20 — E. İ. E. İdaresi Devlet müesseselerine ve Sümer Bankla Ziraat, Emlâk ve Eytam Bankaları gibi millî müesseselere mahsus haklar ve imtiyazlarla , Teşviki Sanayi Kanununa göre birinci sınıf maden ocaklarına verilen müsaade ve muafiyetlerden istifade eder.

Madde 21 — E. İ. E. İdaresinin, idare ve murakabe şekillerde umum müdür ve murakıblerin vazife ve salâ hiyetleri, idarenin dahilî teşkilâtile sureti idaresi bu kanunun mer'iyeti tarihinden itibaren en geç bir yıl zarfında İktisad Vekâletince tanzim ve İcra Vekilleri Heyetince tasdik edilecek bir dahilî talimatname ile tesbit olunur.

Madde 22 — 2450 numaralı İktisad Vekâleti teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanunun birinci maddesindeki (C) bendindeki (6) numaralı fıkra ve aynı kanunun (1) numaralı cetvelindeki elektrifikasyon bürosu ilga edilmiştir.

Muvakkat Madde 1 — Bu kanunun mer'iyete girdiği tarihten itibaren 1935 hesap yılının sonuna kadar geçen müddet E. İ. E. İdaresinin ilk hesap yılıdır. Bu ilk hesap yılına aid olan iş programım havi raporun, bu kanunun mer'iyete girdiği tarihten itibaren iki ay içinde tanzim ve tasdik edilmesi şarttır.

Muvakkat Madde 2 — 1935 yılı İktisad Vekâleti bütçesinin 664 üncü faslının birinci maddesinden (19,000)

lira işbu kanunun 19 uncu maddesinin (A) bendi mucibince E. î. E. İdaresine geçer. Bundan başka E. İ. E. İdaresine 1935 hesap senesi için işbu kanunun 19 uncu maddesinin (A) bendi mucibince tediye edilmek üzere İktisad Vekâletinin 1935 yılı bütçesinde yeniden açılacak muavenet faslına (50,000) lira tahsisat konulmuştur.

Madde 23 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 24 — Bu kanunun tatbikına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

20-6-1935

KARARNAMELER

Kararname No : 2687

8-5-1935 tarih ve 2-2511 sayılı kararnameye ektir:

Umumî nüfus sayımı hakkındaki talimatnamenin 4 üncü maddesinde yazılı nüfus sayımı gününün (20 birinci teşrin 1935 pazar) olarak değiştirilmesi; İstatistik Umum Müdürlüğünün 30-5-1935 tarih ve 2553-561 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 1-6-1935 toplantısında onanmıştır.

1-6-1935

2450 numaralı kanun 2713 sayılı Resmî Gazetededir.

2-2511 sayılı kararname 3010 sayılı Resmî Gazetededir.

TAMİMLER

4803

Harcırah için

EMNİYET İ . U . M

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğünün 935 senesi bütçesine konulan harcırah tahsisatı geçen senenin aynı olduğundan (Devlet büyüklerinin muhafaza, ihtilâl, irtica hareketlerinin tahkiklarından başka) polis mensuplarının merkezden mezuniyet almadan vilâyet dahilinde bir yerden diğer bir yere gönderilmemesi ve harcırah tahakkuk ettirilmemesinin temini tamamen tebliğ olunur.

VİLÂYETLER İ . U , M .

6428

Hülâsa :

Hasta memurların tedavi ücretleri H.

Hasta memurların tedavi ücretleri hakkında Maliye Vekâletinin 11-7-935 günlemeçli ve 55-18582 sayılı tezkeresinin bir aynı ilişiktir. Bütçeye tedavi ücreti olarak konulan tahsisatın cüz'î olması hasebile hastalanan memurların Vekâletçe deruhde edilmedikçe ücretle tedavileri cihetine gidilmiyerek meccanen tedavi ettirilmeleri rica olunur.

Bütün vilâyetlere ve malûmaten birinci ve Trakya Umumî Müfettişliklerine yazılmıştır.

19-7-935

SURET
Dahiliye Vekâletine

1291

*Hasta memurların
tedavi ücretleri H.*

788 numaralı memurin kanunun 84 üncü maddesinin (D) fıkrasında (Memleket dahilindeki resmî ve hususî müessesatı sıhhiyede tedavileri lüzumu fennen sabit olanların tedavi ve yol masrafları ait oldukları Vekâletçe tesviye olunur.) denilmiş olduğundan hastalanıp tedavi lüzumu tahakkuk eden memurların mensup olduğu daire tarafından müessese baştabibliğine yazılan tezkere üzerine bu tezkerenin tahsisatın da mevcudiyetini göstermekte ve nev'ama taahhüdü tazammun etmekte bulunmasına binaen hastahanece tedavi icra edildikten sonra tedavi ücretinin tesviyesi hakkında yapılan taleplere ekseriya tahsisat olmadığı cevabının verilmekte olduğu ve bu yüzden bir kısım devairin hastahanelere borçlu vaziyette kaldığı cereyanı muameleden anlaşılmaktadır.

Memurin kanunun yukarıda aynen ıktibas olunan 84 üncü maddesinin D fıkrası hükmünün tatbiki ve bu hükme istinaden hasta memurların tedavisi için evvel emirde tedavi ücretine kifayet edebilecek tahsisatın mevcudiyeti şarttır. Tahsisat mevcut olmadıkça her hangi bir iş için taahhüde girişilmesi 1050 numaralı Muhasebei Umumiye Kanununa müzeyyel 2518 numaralı kanunun birinci maddesindeki (1050 numaralı Muhasebei Uumumiye Kanununun 50 inci maddesinin 2 inci fıkrasile 51 ve 52 inci maddeleri hükümleri ve 48 inci madde ile mevzu istisnalar haricinde devlet namına her hangi bir taahhüde girişilmeden evvel tahakkuk memurları seneleri bütçesinde kendi daire ve kıt'ası için ayrılmış tahsisat mevcut ve kifayet edecek miktarda olup olmadığını tetkik ve âmiri itaya tahriren bildirmeğe ve âmiri italar da bunu aramağa mecburdurlar. Kâfi derecede tahsisat temin edilmedikçe taahhüt evrakı tanzim olunamaz ve mukaveleye girişile –

mez) kaydile sureti kat'iyede menedilmiş ve buna rağmen tahsisatsız taahhüde girişildiği takdirde yine mezkûr 2 inci maddesile gerek tahakkuk memurları için ve gerek muhasibi mes'ul ile âmiri italar için ahkâmı cezaiye vaz edilmiş olduğundan ve hasta memurların memurun kanununun bahse mevzu maddesi mucibince resmî ve hususi müessesatı sıhhiyedeki tedavileri de Devlet taahhüdâtının bir cüz'ünü teşkil eylediğiden bunun da tahsisat ile mukayyet olması ve tahsisat mevcut olmadığı ve memurun derhal tedavi altına alınması lüzumu fennen tahakkuk ettiği takdirde ise tedavi için müessesatı sıhhiyenin meccani kısımlarında tedavilerinin temini zarurî bulunmuştur.

Mümasili hallerde bu yolda muamele ifasile tahsisatı temin edilmedikçe hasta memurların hastahanelerin ücretli kısımlarında tedavisi taahhüdüne girişilmemesinin 2518 numaralı zeyl kanun hükmünün tamamii tatbikinin temini için icap edenlere kat'î tebliğat icrasına müsaade buyrulmasını dilerim.

EMEKLİ VE ÖKSÜZ AYLIKLARI

İç İşleri Bakanlığınca 30.5.935 ten 30.6.935 e kadar işi biten emekli ve öksüz aylıkları

<u>Adı ve işi</u>	<u>Nev'i tahsis</u>
Kırklareli mutasarrıfı Vassaf öksüzleri	Yetim
Bursa tevkifhane kâtibi Mustafa Rüştü	Tekaüt mazuliyet
Ovacık eski nüfus memuru Mehmet Tevfik	Tekaüt
Ayvacık nüfus memurluğundan mütekaît	Eytam
özü Salih Haydar	

Üsküdar belediye şubesi başkâtibi Hüseyin Vasıf	Eytam
Alemdar belediye şubesi tahakkuk memur ve kâtibi Aptülmuttalip	Tekaüt
Konya Ereğlisi tahrirat kâtibi Hamdi	Tekaüt
Kadıköy belediye tahsil şubesi tahsildarı Ali Nihat	Tekaüt
Kerpe kaymakamı ölü Mehmet Niyazi	Eytam
Foça nüfus memuru Arif Uyğun	Tekaüt
Sivas Valisi Süleyman Kepenek	Tekaüt
Fener belediye tahsil şubesi tahakkuk me- mur ve kâtibi Ömer Mithat	Eytam
Bayındır kazası eski tahrirat kâtibi Cemal	Tekaüt
Yeniköy şubei idariyesi zabitai belediye memuru Mehmet Emin	Eytam
Eski Yeniköy şubei idariye zabitai beledi- ye memuru Enver	Eytam
Çeltikçi nahiyesi müdürü ölü Rüştü	Tekaüt
Çeltikçi nahiyesi müdürü ölü Rüştü	Eytam
Balâ kazası hususî muhasebe memuru Mehmet	Eytam
Çarşı Mezat idaresi mutemedi Mustafa Niyazi	Tekaüt
Mülga vezne müdürlüğünden açıkta Fahrettin	Tekaüt
Sinan nahiyesi müdürü Kâmil	Eytam
Cide Vali kaymakamı Sadıkelmüeyyet	Eytam
Orhaneli eski nüfus memuru Ahmet	Tekaüt
Konya tahrirat müdürü ölü Şükrü	Eytam
Karacaköy belediye tahsil şubesi memuru Ahmet	Tekaüt

**30-6-935 den 30-7-935 e kadar İç İşleri Bakanlığınca işi biten
Emekli ve Öksüz aylıkları**

<u>Memuriyeti</u>	<u>Adı</u>	<u>Nevi tahsisat</u>
1 - Ağrı Valisi	İmadettin	Eytamı
2 - Kadıköy belediye şube- si başkâtibi	Kemalettin	Eytamı
3 - Gülnar kaymakamı	Tevfik	Eytamı
4 - Beşiktaş belediye şube - si tahakkuk memuru	Eyyüp	Tekaüt
5 - Vakfıkebir hususî Mh. tahsildarı	Hamdi	Eytamı
6 - Mardin hususî idare eski tahsildarı	Mehmet	Tekaüt
7 - Çönek nahiyesi müdürü	Kahraman Sabri	Tekaüt
8 - Erzurum mektubî kale- mi başkâtibi	Muhtar Karahan	Tekaüt
9 - Mülga dahiliye nezareti kalemi mahsus müdürü	Methi	Eytamı
10 - Düzcce tahrirat kâtibi	Mehmet Ali	Eytamı
11 - Turgutlu eski hususî muhasabe tahsildarı	Osman	Tekaüt
12 - Konya nüfus idaresi ü - çüncü sınıf kâtipliğinden mütekait ölü	Şükrü	Eytamı
13 - Ugnut nahiyesi müdürü ölü	İshak	Eytamı
14 - İstanbul belediye tebhir- hane tebhircisi	Sami	Tekaüt
15 - İstanbul belediyesi kâ - ğırthane memba suları depo ambar memuru	M. Kâzım	Eytamı
16 - Kemalpaşa kazası hususî muhasabe eski müdürü	İbrahim Özcan	Tekaüt
17 - Pazar kazası nüfus me- muru	Mehmet Curdan	Tekaüt

<u>Memuriyet</u>	<u>Adı</u>	<u>Nevi tahsisat</u>
18 - Elâziz iskân müdürü	Bekir Sıtkı Gündüz	Tekaüt
19 - Üsküdar dairesi erzak memuru	Hüseyin Hayri	Eytamr
20 - Sarıyer belediye şubesi muhasebe kâtibi	Esat	Eytamr
21 - Beykoz belediye tahsil şubesi tahsildarı	Süleyman	Tekaüt
22 - Heyeti fenniye harita şubeler kondoktörü	Hüsni Kâmil	Eytamr
23 - Süleymanlı nahiyesi müdürü ölü	Mehmet Duran	Eytamr
24 - Mülga Hakâri vilâyeti nüfus başkâtibi	Muhiddin	Eytamr
25 - Temizlik işleri müdürü	İsmail Ramiz	Eytamr
26 - Yakova kaymakamı	Dilaver	Eytamr

Gayri Resmî Kısım

İdarî ihtilâflar

— Geçen sayıdan mabat —

Yazan : Appleton

Devlet şûrası bu son yola girmiş ise de yalnız istimal edilmek üzere idareten devlet, vilâyet ve kommünler arasında taksim edilmiş âmme emlâkinde yalnız bir tek müştemilât kütlisini mevcut olduğunu kabule kadar ileri gitmemiştir. Şûra, hükümetin vilâyet ve kommünlere ait âmme emlâki müştemilâtının, ortada hakikî bir izalei tasarruf olmadan ve bu emlâkin mülkiyeti hakkı vilâyete ve kommüne ait olmakla devam etmekle beraber, tahsisi cihetini hattâ devamlı ve daimî bir surette tebdil edilebileceğine yaptırmıştır. Ne bu sistemde, ve ne de temyiz mahkemesi sisteminde vasıtalı istimlâk tazminatı meselesini halle mahal ve lüzum yoktur. Yalnız istimal ve işgal tazminatı mevzuubahs olabilir. Bu nizalar İdarî mahkemelerin salâhiyetleri dairesine dahildir.

Vilâyet ve kommünlere ait âmme emlâkinden bir kısmının, devlet menfaatine uzun ve bilfiil kat'î olarak işgal edilmesi takdirine hakikî bir izalei tasarruf mevcut olmadığını kabul etmek bize oldukça güç görünmektedir. Fa kat bu izalei tasarruf keyfiyeti, sıkı sıkıya bağlı olduğu bir şeyin tahsisten alınması veya başka bir cihete tahsisi meselesi ile karışık olduğundan burada artık bir gayrimenkule ait mülkiyet meselesi dolayısıyla tahaddüs etmiş bir niza mevcut olmadığı ve binaenaleyh bu muameleler do -

layısıyla ortaya atılan tazminat meselelerinin idarî kazaya ait olduğu mütalesındayız. Bu noktâ nazarı mahallî menfaatler üzerine müesses demiryolları hakkındaki 31 temmuz 1913 tarihli kanunun 39 uncu maddesi teyit etmektedir. Bu madde, her zaman bir demiryolunun vilâyet veya kommün âmme emlâki arasından çıkarılarak devletin âmme emlâki meyanına tasnif edilebileceğini kaydettikten sonra şu ciheti ilâve ediyor: — Devletle vilâyet veya kommün arasında ihtilâf vukuunda devletin medyun olabileceği tazminat veya zararın telâfisi, nafia ve maliye nazırlarının müştereken vücuda getirilecek bir karamame ile tayin edilir. Bu karara devlet şûrası nezdinde itiraz edilebilir.

İKİNCİ KISIM

Istimlâk mes'elesinde salâhiyet.

Menafîi umumiye namına istimlâk, adalet otoritesi tarafından icra edilir. (3 mayıs 1841 kanun, madde 1). Fakat yapılacak işlerin menafîi umumiyeye müteallik olduğunu tesbit eden tasarruflar, vazî kanundan sadir olmamış ise, İdarî tasarruflardır. Valiler tarafından ittihaz edilmiş olan terk veya intikal kararlarile kanuniyeti ve tefsiri bahislerinde idarî kazanın kontrolü cereyan eden diğer bir takım tasarruflar da böyledir. Aşağıda tasrih edeceğimiz salâhiyet tasarrufları bundan münbaistir.

Istimlâk âmme hizmetleri namına sultai âmme tarafından yapılan bir muameledir? Binaenaleyh umumî kaidelere göre istimlâk yüzünden ortaya çıkan nizaların, idarî mahkemelere tâbi olmaları icap eder. 8 inci senenin (28 pluviose) tarihli kanun ile 16 eylül 1807 tarihli kanunun mer'i olduğu zamanlarda böyle idi.

8 mart 1810 tarihindenberi vazî kanun, istimlâke karar vermek ve tazminatı tesbit etmek hakkını adlî mahkemelere bahşetmiş ise bundan gaye, mülkiyete daha müessir bir himaye temin etmektedir. Fakat vazî kanun, bu suretle bu mahkemeleri, istimlâki ihzar için idarî tasar -

rufların kanuna mutabakatı ve bu tasarrufların tefsiri hakkında hüküm vermek salâhiyetini vermemiştir.

İşte istimlâke karar vermek ve bu suretle bunun neticesi olan mülkiyet intikalini tahakkuk ettirmek adlî otoriteye aittir. Aynı zamanda, adlî bir jüri vasıtasile muhtelif alâkadarlara verilmesi icap eden tazminatı tesbit etmek, gayrimenkulün mülkiyeti, aynî haklar meselesi, istimlâk muhakemesi usulü münasebetile ortaya çıkan medenî mukavelelerin sıhhat ve tefsiri meseleleri hallüfasl etmek, rıza ile terk münasebetile ve vefat müşkülli tesbit, idare tarafından vaz'iyet edilmeye, aynî tekliflere, jüri huzurunda idarenin taahhüt ettiği vecibeler hakkında karar vermekte bu mahkemelere aittir.

Nihayet menafii umumiyeyi natık olan tasarrufun mad dî mevcudiyetini ve bunun neticesi olan İdarî formaliteleri tetkik etmekte bu mahkemelerin vazifesi cümlesindendir. Fakat idarî usullere vaz'iyet eden hukuk mahkemesi, mevcudiyetini tetkik vazifesile mükellef olduğu idarî tasarrufların kanuniyetini takdir edemez.

Bu mahkeme, İdarî tasarrufların, mutasavver işlere izafe etmiş olduğu menafii umumiye vasfına da itiraz edemez. Maamafih mesele münazaunfih olmakla beraber, menafii umumiye kararı bir kanun ile ilân edilmesi muktazi iken bir kararname ile ilân edilen ahvalde, mahkemenin istimlâki reddetmesi lâzım geleceği mütaleasındayız. La Ferriere, mesele tereddüdü uyandırmıyan ahvalde bu salâhiyeti mahkemelere vermektedir. Meseleyi şüpheli gördüğü takdirde ise mahkemeye bu hakkı vermemekte... Biz bu tarife iştirak edemeyeceğiz: Mahkemeye tevdi edilmiş olan meselede, istimlâke alelâde bir kararname ile karar verilmiş veya verilmemiş olması meselesi, alelâde hukukî bir mesele olup hiç bir İdarî tasarrufun takdirine lüzum gösteremez, mahkeme tasavvur edilen şekilde bir kanuna lüzum mevcut olduğu fikrinde bulunduğu takdirde bu kanunun mevcut olmadığına ve binnetice istimlâk yapılmıyacağına karar verir.

Menafii umumiye kararnamesi, intikal kabiliyeti kararı gibi istimlâki ihzar eden menafii umumiye tasarrufları, sihhatlerinin takdiri veya tefsirleri itibarile, adlî mahkemelerin kontrolü haricinde kaldıkları takdirde, bunlar bilâkis idarî kazanın kontrolü dairesi dahiline girerler.

Kanundan gayri bütün menafii umumiye mübeyyin kararnameler, gerek kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz, gerek salâhiyetsizlik ve gerek şekle ait noksanlar ve gerek kanunu ihlâl dolayısıyla itiraz olunabilir. Hattâ menafii umumiye kararnamesi, bu vasfı haiz işlerin programını tahakkuk ettirmekten gayri bir maksadla yapılmış ise salâhiyeti yaptırma iddiasile de itiraz olunabilir. Meselâ devleti, kiralamış olduğu emlâki, icarın hitamında iade vecibesinden kurtarmak için, yapılan bir kararname bu mahiyettedir.

Vaktile bu kabîl bir müracaatin istimlâk muamelesi tamam olduktan sonra, hatta istimlâk hükmünden evvel bile, mesmu olamayacağına karar veriliyordu (La Ferrière). Fakat bugün bu içtihat, bihakkin terkedilmiştir. Zira bir çok ahvalde bunun neticesi temyiz müracaatının bütün müessiriyetini izale etmek oluyordu.

Vasıtalı istimlâk.

İçtihat, menafii umumiye namına istimlâk bahsinde adlî otoriteye tanınmış olan salâhiyetten çok mühim bir netice istihraç etmiştir. Bu salâhiyet, idare herhangi bir vasıta ile ve sahibinin rızası istihsal etmeksizin bir malı kendi mülküne ilâve ve meşru sahibinin hakkı tasarrufunu müebbeden izale eylediği zaman bir tazminat tesbit etmek salâhiyetidir. Filhakikat mülkiyeti himaye etmek maksadile tasarrufu, izale, müebbeden ve tamamen idare lehine kanunî şartlar altında ve hukuku hususiyeyi himaye eder eşkâl tahtında icra edildiği zaman, bu adlî salâhiyet mevcut olduğu gibi bu şartlar ve ihmal edildiği zaman da mevcut olması icap eder. Yalnız bu gibi vazi -

yetlerde tazminat, mahkemeler tarafından tesbit edilecek, ve münhasıran vasıtasız istimlâk halinde toplanan jüri tarafından tesbit edilecektir.

Esasen şurasını da iyice nazari dikkate almak icap eder ki, vasıtalı istimlâkin mevcut olması ve binnetice adli salâhiyetin icra edilmesi için mal sahibinin hakkı tasarrufunun tam ve kat'î olarak izale edilmesi ve mülkünün, idarenin mülküne ilhak olunması lâzımdır. Tasarru fun izalesi, kat'î ve tam olmadığı takdirde vasıtalı bir istimlâk karşısında değil, alelâde bir zarar karşısında bulunur, bu tazminat talebi İdarî mahkemeler huzurunda yapılır.

Ekseriya vilâyet idare heyetleri huzurunda yapılır, zira bu zarar ekseriya bir umumî nafia hizmetinden mütevellittir.

İdare tarafından bilmukabele temellük mevcut olmadığı takdirde dahi, tam manasile, hatta vasıtasız bir istimlâk yoktur. Tehlikeli, uygunsuz veya gayrisihhî bir müessesenin kaldırılması adlî bir ihtilâfın doğmasına sebebiyet veremez. Maamafih bu son noktada, içtihadın pek o kadar mütalebekâr olmadığını ve adlî mahkemelerin, idare tarafından yapılan temellükün büyük bir bedahatle görülmediği ahvalde, kat'î izalei tasarruf için vukubulan tazminat talepleri hakkında hüküm vermiye salâhiyetini tanımış olduğunu teslim etmek icap eder.

Adli mehakimin salâhiyeti ile vasıtalı istimlâk nazariyesi müteaddit defalar kanun tarafından tevsik edilmiştir .

1— 16 eylül 1807 tarihli kanunun 50 inci maddesi, idareye bazı ahvalde geri çekilmek zaruretinin icabı olarak yolun iki tarafında bulunan arazi parçalarının umumî yola ilhak etmek müsaadesini vermektedir. Bu ilhak, izalei tasarruftan evvel bir tazminat itasını müstelzimidir ve ihtilâf halinde keyfiyet istimlâk jürisine tevdi olunur.

2 — 21 mayıs 1836 tarihli kanunun 15 inci maddesi (ki köy yolları hakkındadır) bir köy yolunun keşif ve genişliğinin tesbiti hususlarına ait kararların tesbit ettikleri

hudutlar dahilindeki toprağı kat'î surette yola vereceğini natık, bulunmaktadır. Bu madde malsahibinin hakkının, ihtilâf halinde ekisperler raporu üzerine kanunun sulh hâkimi tarafından tesbit edilen bir tazminat ile (mütekaddim olmıyan) halledileceğini ilâve eylemektedir.

Telgraf ve telefon hatlarının vucuda getirilmesinden dolayı bazen meydana (gelen izalei tasarruf için yapılan halleri de zikrolunur. (28 temmuz 1885 kanunnu) maden âmil ve imtiyazcısının uzun müddet arazinin sathının işgal etmeleri de bu kabildendir. (21 nisan 1810 kanunu) Fakat bunlar doğrusu, vasıtalı istimlâkler değildirler. Birinci halde 3 mayıs 1841 tarihli kanunun tatbiki dolayısıle vasıtasız bir istimlâk vardır, ikinci halde araziyi otoritesiz istimal ile alan idare değildir, o arazinin iktisabını istemek hakkı, işgal edilen arazi sahibine aittir.

Birçok ahvalde vasıtalı istimlâkin mevcudiyetini ve tazminatı tesbit etmek hususunda adli otoritenin salâhiyetini tanıyan, içtihattır. Bilhassa bundan şu neticeler hâsıl olur:

1 — Yapılan umumî nafia hizmetleri sahasına yanlışlıkla hususî emlâkin ithal edilmesi, bir blok teşkil etmekte olan umumî iş, bu halde hususî bir mülkü kendi sahasına zam suretile ele geçirmiş olur.

2 — Idarenin, demiryolunun menfaati namına, bir maden imtiyazcısına bu madeni âmme emlâki sahasında işletmekten kat'î surette menetmesi.

3 — Döner bir köprünün manevrasını teshil için, idarenin bir evin üst katını yıktırarak - daha fazla irtifain bu manevraya mâni olacağı bahanesile hane sahibini binasını daha ziyade yükseltmekten kat'î surette menetmesi.

Bu son iki hal çok naziktir, çünkü bu halde hususî mülk sahibinin izalei tasarrufunun, idarenin iktisabı ile müterafık olduğunu pek iyi görülememektedir. Hal, ve bilhassa adlî salâhiyet meselesini izah etmek için (La Ferriere) şu mülâhazaları dermeyan ediyor: — Bu iki

halde intifadan kat'î bir şekilde mahrumiyet yoktur, umumî bir işin bir müştemilâtı halini almış olan memnu bir takım sahaların tasarrufuna vaz'iyet meselesi de vardır. — Pek ince olan bu muhakemenin vasfı, içtihadın vasıtalı istimlâk vakıalarında adlî salâhiyeti tanımak için kat'î izalei tasarrufun, mülkün idare tarafından hakikî surette iktisabı ile müterafik olmasını şiddetle talep etmemek te olduğunu göstermektedir. Nihayet içtihat, tabîî olan âmme emlâkinin kanuna mugayir olarak tahdidinden doğan mülkten mahrumiyeti telâfi için nakdî tazminata hüküm vermek hususunda da adlî otoritenin salâhiyetini tanımıştır.

Tabîî olan âmme emlâkinin hususî mülkiyete tecavüzü

Sun'î olan âmme emlâki mevzuubahis olduğu zaman, bunu ihdas eden idarenin onun hudutlarını tadile hakkı olduğu kolayca anlaşılır, idare bu tadili istikamet plânları ile nisbet dairesinde yapabilir. Bilâkis tabîî olan âmme emlâki ki (deniz sahili, seyrüsefere kabiliyetli nehirler) mevzuu bahsolduğu zaman, bunların hudutlarını bizzat tabiat tayin etmiştir, idarenin bunu müşahede ile tesbit etmekten başka çaresi, yapacağı bir iş yoktur.

Bundan şu netice çıkar ki, tabîî olan âmme emlâkine verdikleri hudut dahiline iki tarafta bulunan bazı hususî emlâk parçalarını ithal eden hudut tahdidi tasarrufları, kanuna mugayir olup kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz iddiasile bunlar hakkında şûrayi devlete müracaat olunabilir, içtihat birçok temevvüçlerden sonra bu veçhile tesbit edilmiştir.

Tasarruf hakları bigayri hakkın nezedilmiş olan mal sahipleri, kanuna mugayir olan tahdit tasarrufunun iptali yolile ellerinden alınmış olan araziyi aynen istirdat edebilirler.

Bu husus hakkında kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz iddiasile vuku bulan müracaatları devlet şûrasının mesmu addetmediği zamanlarda, tasarruf hakları nezedilmiş olan mülk sahiplerinin itiraz haklarından mahru-

miyetlerinin bir adaletsizlik olacağına kail olan mahkemeler, adli otoritenin, tabii olan amme emlakinin tahdidine müteallik bir tasarruf yüzünden tahaddüs eden bir izalei tasarruf muvacehesinde, bu izaleyi tebyin ve devleti, telâfiimafat mahiyetinde tazminata mahkûm etmiye salâhiyeti olduğuna karar vermişlerdir, ihtilâflar mahkemesi bu içtihadı tasvip etmiştir, ve bu içtihat devlet şûrası tarafından, kanuna mügayir tahdit muamelelerine karşı vukubulan kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz müracaatının mesmu olacağını kabul etmesinden sonra da bakı kalmıştır. Bu içtihadın faydası şüpheden azadedir, şüphesiz bu içtihadın, kuvvetlerin tefriki prensibine tamamilen riayet etmediği söylenebilir, çünkü mahkemeler, malsahibi lehine tazminata hüküm vermek için izalei tasarrufu tebyin etmeli ve binnetice tahdit tasarrufunun kanuna mügayeretini itibarile mahiyetini tesbit etmelidirler. Bu suretle mahkemeler, bilvasıta ve tabiatile idarî bir tasarrufun kanunsuz vasfını ilân etmiş oluyorlardır.

Maamafih pek kısa olan kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz müracaatı mühletinin (iki ay) münkazi bulmuş olduğunu ileri sürerek, malsahibi her türlü adli çarelerden mahrum etmek ağır bir şey olacağından içtihat, sular rejimine ait 8 nisan 1898 tarihli kanunun 36 ıncı maddesini, çıkan bütün ihtilâflara rağmen ipka ve tatbik etmiştir. 36 ıncı madde diyor ki: — Tahdit kararnameleleri itiraz mevzuu teşkil edebilir — bu maddede ilâveten deniliyor ki, — bunlar, daima mülkiyet hukuku kaydı ihtirazisi ile telâkki olunacaktır — Bu baptaki mütalealara göre bu, içtihadın malsahiplerine bahşetmiş olduğu iki: müvazi müracaatın ortadan kaldırılması demektir. İhzarî mesaiden anlaşıldığına göre 8 nisan 1898 kanunu bu noktada eski vaziyeti hiçbir suretle tebdil etmek istememiştir. Binaenaleyh adli otoriteye tazminat için müracaat etmek hakkı bakidir.

Askerî istimval meselesinde salâhiyet.

1914 - 1918 muharebesi, askerî istimvalin ehemmiyeti-

ne nazarı dikkati celbetmiştir. Bundan maksat, ordunun ihtiyaçları için mecburî olarak eşya, hububat, hizmet, bina vermekten ibaret olan ve tensik edilmiş bulunan bir sistemdir. 1914 - 1918 harbinin uzun ve cihanşümul vasfı haiz olması, hükümetleri bu sistemi, sivil ahali ihtiyaçlarının ve bilhassa iaşe ihtiyaçlarının tatmini için teşmile sevketmiştir. Bu tatmin, ticaretin hususî mekanizması ile temin edilecek yerde âmme hizmetlerine ait usullerle temin olunmuştur.

Gerek sivil ve gerek askerin iaşesi için zarurî olan istimvaller, âmme hizmetlerini vasıflandıran şekil altında ve otoriteye müstenit usullerle yapılmış olduğundan, umu mî prensipler, istimvallerden doğan niza salâhiyetinin, izalei tasarruf tazminatlarının, teamüle ve ika ettiği zararlara nazaran, tesbiti hususlarının idarî mahkemelere ait olmasını istilzam etmiştir. Vazî kanun ise başka türlü karar vermiştir, çünkü müsadere birçok ahvalde hakikî bir şekilde menkulün istimlâki şeklini almıştır? Ve hu hususiyet, kanunu bu meselede hattâ izalei tasarruf olmıyan ahvalde dahi (menkul veya gayrimenkul zararları, işgal edilen yerlerde askerin yaptığı tahribat, cebri icar, el emeği tedariki) adlî mehakime salâhiyet vermiye sevketmiştir. 3 temmuz 1877 tarihli kanunun 26 ıncı maddesi, bu prensipi tamamen umumî olarak teyit etmektedir. Bu prensip pek yakınlarda demiryolları servisinin inkıtayı dolayısıyla sivil ahalinin ihtiyaçları için nakil vasıtalarının istimali ile tatbik edilmiştir (27 şubat 1920 kanunu madde 6). Bu münasebetle nazari dikkate arzedilmiye şayandır ki, bu son kanun metni, adlî mahkemeleri tayin ederken onları — hukuku umumiye mahkemesi — diye yadetmekle uygunsuz ve doğru olmıyan bir tabir kullanmıştır. İdarî hususlarda, hukuku umumiye kazası devlet şûrasıdır.

Istimval tazminatının tesbiti bahsinde adlî salâhiyet, hususî şahıslar tarafından temin edilen malzemenin mevcudiyeti, cinsi ve kıymeti yüzünden tahaddüs edecek, bütün müşküller üzerinde icrayı tesir eder. Aynı zamanda

bu salâhiyet, müstahiklerinin tayinine de şamildir .

Bu salâhiyet istimvalin ilâveleri veyahut tezyidi dolayısıyla husule gelen her türlü hasardan dolayı verilecek tazminatın tesbitine de şamildir, hattâ zarar istimvalden, veya icrası yüzünden tahaddüs etmiş veya fazlalaşmış olsa dahi. Meselâ bir vapur kumpanyası, istimval neticesinde düşman tarafından batırılmış olan bir gemisine mukabil devlet tarafından verilmiş olan diğer bir geminin normal surette seyrüsefere salih olmadığını ileri sürerek başka bir gemi veya tazminat verilmesini istiyecek olur ise salâhiyet yine adlî mahkemelere aittir.

Fakat, hasarı arttırmaktan ibaret olan ve istimvalin gayri kabili tefrik muamelelerine istinat etmiyen, devlet aleyhine ikame olunan asıl mes'uliyet davalarına, adlî salâhiyet teşmil edilemez. Bir kelime ile söyleyelim: Zarar, istimvalin neticesi olmayıp asıl istimvalden müstakıl olan hizmetin bir hatasının neticesi ise, idarî salâhiyet bütün kuvvetile tecelli eder. Meselâ hizmete ait bir fiilden dolayı, istimval edilmesi lâzım gelmiyen şeyler istimval edildiği takdirde, malsahibinin tasarrufunu nezedilmesinin tâbi bulunmuş olduğu ahval ve şartların intizamsız ve kanunsuz olmasından ileri geldiği veyahut istimval esnasında gösterilen cebrü şiddet muamelesinden zarar tevellüt ettiği takdirde idarî salâhiyet mevzuubahistir.

Daha umumî bir tarzda, devlet aleyhine istimval esnasındaki intizamsızlıklar dolayısıyla ikame olunan asıl halli mes'uliyet davalarına, bu davalar ne doğrudan doğruya bir istimval tazminatı ve ne de ayrıca bir fiatin arttırılması talebi şeklinde olmadığı takdirde, salâhiyet idarîdir .

Su kuvvetleri ve elektrik kuvveti tevzii hususlarında salâhiyet.

Kudret, hassaten çağlayanlardan, bataklıklardan ve umumiyetle su kuvvetlerinden istifade edilmek suretile elektrik kudreti istihsali, suları toplamak ve onların ak-

masından veya düşmesinden husule gelen kuvvetleri bir araya getirmek için birçok mühim mesaiye lüzum vardır. Bu suretle idare veya imtiyazcılar tarafından otoriteye istinaden iktisap olunan şey, yalnız mülkiyet hakkı olmayıp belki iki tarafta oturanlar, sulardaki haklarını terketmiye birçok irtifaklara tahammül eylemiye ve ekseriya hizmetlerin ifası yüzünden birtakım zararlara uğramağa mecbur tutulabilirler. 16 teşrinievvel 1919 kanunu, salâhiyet noktai nazarından asıl istimvalin alelâde zararlarını ayırt etmiştir: Tazminat talepleri, membaı her ne olursa olsun, adlî mahkemelerin salâhiyeti dairesine dahildir.

Bu asrî mevzuatın, umumî menfaatlere müteallik işlerdeki şayanı dikkat bir temayülüdür: Artık istimlâk ile basit zararlar arasındaki eski tefrika bağılı değildir, her türlü ahvalde salâhiyeti, tazminat taleplerinde karar vermek üzere adlî otoriteye vermektedir.

15 haziran 1906 kanunu -ki, elektrik kuvveti tevziine aittirbunun yeni bir misalini irae etmektedir. Bu kanun muzaheret irtifaklarına, kanalizasyonların, ve hava yollarının (geçmelerine, budama gibi tevzi şebekesi tesisatının tahmil eylediği mükellefiyetlerde, salâhiyeti, adlî otoriteye vermektedir. Yalnız telgraf, telefon münakalelerinin himayesi maksadile ittihaz edilmiş olan tedbirlerin meydana çıkardığı itirazlar ve taleplerle, diğer âmmе hizmetlerinin işlemelerine müteallik itiraz ve talepler, vilâyet idare heyetlerinin salâhiyetleri dairesi dahiline girer. (Madde 22)

ÜÇÜNCÜ KISIM

Madenler meselesinde salâhiyet

Madenler mevzuatının evolüsiyonu.

Madenlerin, üzerinde milletin azçok geniş hakları bulunan umumî bir servet olduğu ve madenlerin umumî menfaat namına iyi tensik edilmiş bir surette işletilmesi

lâzım geldiği fikri, on dokuzuncu ve yirminci asırlarda pek çok taraftar kazanmış olan bir telâkkidir. Asrî hukukumuzda madenlerin vaziyetini ilk olarak tanzim eden 21 nisan 1810 tarihli kanuna bu telâkki hiç te yabancı değildir. Fakat o zamanın kanun vazîi, en iyi işletme usulünün, işletenler lehine, müebbet imtiyaz şeklinde tam mülkiyeti haiz bir derinlik sahası vücade getirmek olduğuna kail olmuştur. Bu telâkkinin salâhiyet üzerinde akisleri olmuştur: Hemen hemen bu hususî mülkiyete ait olan bütün nizalar, adlî mahkemelerin salâhiyeti dahiline girmiştir.

Yavaş yavaş bu noktai nazar değişmiştir. Devletin madenleri meydana getirmesi ve işletmesi yolu kuvvet bulmuştur. Bütün neticelerde âmme hizmeti fikri bu sahada da kendisini göstermiştir, nihayet 9 eylül 1919 tarihli kanun, istikbalde imtiyazların ebediliği ortadan kaldırmak ve bunları muayyen bir müddete irca etmek ve devleti işletme menfaatlerine iştirak ettirmek suretile maden işletilmesine müteallik bütün şeylere idarî ve devletçi bir istikamet vermiştir. O andan itibaren bu husustaki ihtilâf ve salâhiyet meseleleri de idarenin bu yeni istikametine ;göre tahavvül etmişlerdir.

İmtiyaza takaddüm eden devirde salâhiyet.

Bu devre esnasında (bilhassa umumî menfaat gayesile yapılan taharrileri tanzim etmek ve bunlara istikamet vermek meselesi mevzuubahs olmuştur. Bu hususta bu menfaat hâkim olduğundan taharri rühsatnameleri ve tazminat (talepleri dolayısıle yapılan itirazlarda ve zuhur eden ihtilâflarda kaide, idarî salâhiyettir. Meselâ idare her şahsa taharri rühsatiyesi verebilir, bu rühsatnameler bir takım idarî tasarruflardır, bunların sıhhat ve tefsirleri meseleleri adlî mahkemelerde mevzuubahs edilemez. Tazminatlara gelince, ister keşfedenin arz sahibine medyun olduğu tazminat olsun, isterse imtiyazcının keşfedene vermiye davet edilebileceği tazminat olsun

(keşfeden imtiyazı alamadığı ve maamafih birtakım faydalı işler görmüş olduğu hal) bunlar, itiraz vukuunda vilâyet idare heyetleri huzuruna halledilmek üzere sevk olunur. Diğer iki tazminat, imtiyazname ile halledilir ve prensip itibarile, hiçbir ihtilâf müracaatine mahal bırakmaz. Bunların birisi, faydalı işleryapmış yapmamış olmasına bakılmıyarak madeni keşfedene verilen tazminattır, bu keşfedene bir nevi mükâfattır.

Maamafih menfaattar olanlar bu tazminatı tesbit hususunda aralarında uyuşamadıkları takdirde, adlî otorite bu mukavelelerin tatbikından mütevellit nizalar rüyet ve halle salâhiyettar olacaktır. Yalnız imtiyaznamenin tefsirini icap ettirecek müstakar bir meselenin mevcudiyeti hali müstesnadır .

Zikri geçen 16 inci madde, keşfedenin bir tazminata hakkı olacağından bahsetmektedir. Bu tazminatın itası, reddedildiği takdirde, keşfeden müracaat hakkından müstefit olacak mı? Devlet şûrasının 10 mayıs 1884 tarihli bir kararı, tahkikat esnasında keşfedenin istima edilmemesi ve kanunen muayyen merasimin ikmal; edilmemesi halleri müstesna olarak, keşfedenin müracaat hakkını hiçbir veçhile tanımamaktadır. Maamafih fikrimizce, tazminatın verilmesinden keyfî olarak imtina vukuu takdirinde, kanunu ihlâl şekli mevcuttur, zira kanun keşfedene bir hak tanımıştır, ve devlet şûrasının bu kararı iptal etmesi lâzımdır. Fakat tazminat mikdarının tesbiti meselesinde kat'iyen hakkı takdiri yoktur, meğer ki, hükümet bu mikdarın tesbitinde salâhiyetini saydırmış olsun.

Arazi sahibine verilecek aidat hususunda da böyledir. Bu da resen ve nihaî olarak imtiyazname ile halledilmiştir. Bu aidatın itasından imtina takdirinde de keşfedenin müracaatı meselesinin intacı şeklinde bir hal sureti ile meseleyi fasletmek lâzımdır.

Keşfedenler veya diğer müste'dilerin, imtiyaz itasından istinkâf aleyhine müracaat hakları yoktur. Maamafih mayî veya gaz halinde iderokarbür damarları mevzuu bahsol-

duğu zaman, böyle değildir. Bu takdirde 16 kânunuevel 1922 kanunu - ki 21 nisan 1810 kanununun on altıncı maddesine ithal edilmiktir - iderokarbürler taharrisi için elinde bir ruhsatname bulunan her şahsın, kanunun tadat ettiği şartları yerine getirmiş olması kaydile, imtiyaz almağa hakkı olacağını natıktır. Şu halde idarenin imtiyaz itasından kararı ve hattâ idarenin dört ay sükût etmek suretile zımnen reddetmesi kararı üzerine taharri ruhsatnamesi hamili tarafından devlet şûrasına müracaat olunabilir.

İmtiyazdan muaahhar olan devirde salâhiyet.

İmtiyaz, kararname ile umumî kaidelere göre verilir: İmtiyaz kararnamesinin tefsirine veya kanuna ademi müabakatına müteallik itirazlar tamamile adlî mahkemelerin salâhiyet dairesi haricindedir. Fakat bu kararname 1810 kanunu sisteminde bir nevi mülkiyet ihdas eder, işte o andan itibaren adlî salâhiyet gerek madenin imtiyazcısı ile arazi sahipleri arasındaki münasebetlere ve gerek iki veya daha ziyade komşu imtiyaz sahipleri beynindeki münasebetlere şamil olur, imtiyazdan evvelki işlere veya imtiyazdan sonra işletmeler mevzuu bahs olduğu zaman işgal edilen, araştırılan veyahut zarara uğratılan arazi sahiplerinin tazminat talepleri, adlî mahkemeler huzuruna sevk edilmek icabeder.

Yine bunun gibi madenin hisse hisse veya imtiyazın her hangi bir suretle taksimi suretile satılması, hükûmetin olbapta vereceği mütekaddim bir mezuniyetine tâbi olmakla beraber (21 nisan 1810 kanunu), madenleri alâkadar eden meselâ bir madenin satılması veya şirket halinde işletilmesi gibi hukuku umumiyeye taallûku olan mukavelenamelere müteallik bütün meseleler, adlî mahkemelerin salâhiyetleri dairesine girer.

Bu bapta adlî salâhiyet o kadar mutlaktır ki, zikri geçen kanunun 28 inci maddesi, bir imtiyaz, talep edildiği zaman, bir taraftan muhik bir itiraz vukuunda ve muteri-

zin - imtiyaz tarikile veya ahar bir suretle - madenin sahibi olmuş olduğunu iddia eylemesi takdirinde imtiyaz kararnamesinin itası tehir olunur ve taraflar, evvelâ bu temellük meselesinin halledilmesi için, adlî otorite huzuruna sevk edilir.

27 nisan 1838 tarihli kanun ile ikmal edilmiş olan 21 nisan 1810 tarihli kanunun 49 uncu maddesi, işletmenin kifayetsizliği yüzünden imtiyaz hakkının sükutu hâdiselerini tesbit etmektedir. Bu mühim kararı nafia nazırı verir, fakat bu karar hakkında devlet şûrasına müracaat hakkı mahfuzdur. Bu halde yalnız kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz iddiasile yapılan bir müracaat mevzuu bahis olmayıp belki nazırın kararı hakkında yapılan hakikî bir istinaf vardır. Bu meselede menfaattar olanlar, imtiyaz hakkının sukut kararını, iptal veya tadil ettirmek için bütün filî ve hukukî çareleri teklif edebilirler. 3

9 eylûl 1919 kanununun rejimi altında verilen (muvakkat imtiyazlarda salâhiyet .

1919 kanunu, maden imtiyazlarını muvakkat yapmıştır. Bu imtiyazlar yine gayrimenkul mallara müteallik haklar teşkil etmekte ve ipotek kabiliyetli kalmaktadır. Bunun neticesi olarak imtiyazcının arazi sahipleri ve gerek komşu imtiyaz sahipleri ile olan münasebetlerinde adlî salâhiyet mevcuttur.

İmtiyazı veren makam ile olan münasebetlerinde de böyle midir. Zannetmeyiz, meseleyi hallüfasl etmek için maden imtiyaznameleri nümune şartnamelerinin son maddesi delil olarak ileri sürülemez, 21 nisan 1920 tarihli kararname ile tasvip edilmiş olan bu madde mucibince, imtiyazcı ile idare arasında şartnamenin tefsiri yüzünden tahaddüs edecek nizalar, bu bapta idarî kazaca bir karar verilmemiş olmak kaydile, bir telifi beyin komisyonuma havale edilecektir. Filhakika, bilhassa kuvvetlerin tefriki prensibine temas eden bir meselede kazaların salâhiyetlerini tayin etmek alelâde bir kararnamenin işi değil-

dir. Fakat (Barthélemy) nin mütaleası hilâfına olarak şu mütaleadayız ki, 9 eylül 1919 tarihli kanun, maden işletmeyi hakikî bir âmme hizmeti yapmıştır. Bu kanun madenlerin âmme hukukuna has birtakım usuller ile (vasıtasız reji, menfaate iştirakli reji, imtiyaz) işletilmesini derpiş etmektedir. Bu kanun imtiyaz itası takdirinde, imtiyazı veren daire ile imtiyaz sahibi arasındaki münasebetleri en ince noktasına kadar tanzim eden bir şartnamenin tanzimini âmir bulunmaktadır. Kanun imtiyazın hitamında, yalnız asıl madenin değil, belki bütün arazinin, binaların, yapılan işlerin, makinaların, cihazları hülâsa işletmiye yarıyan her cinsteki mevaddın meccani ola rak devlete iadesini natıktır. Aynı zamanda devletle imtiyazcının menfaatleri taksim etmelerini derpiş etmektedir.-

Bütün bu mülâhazaların heyeti mecmuası, bizi şu mütaleaya sevk ediyor: Devlet ile muvakkat imtiyazcı arasındaki her türlü itirazları rüyet salâhiyetkar olan makam, İdarî kazadır. Yalnız bu itirazların vilâyet idare heyetleri mi? Yoksa devlet şûrasına sevk edildiğini bilmek meselesi vardır. Vilâyet idare heyetlerinin salâhiyetkar olduğunu muhik göstermek için, madenlerdeki işlerin tamamilе umumî nafia hizmetlerine temsil edilmesi lâzımgelir. Esasen biz o derece ileri gitmiyoruz, kaldı ki, bizzat 9 eylül 1919 kanunu, bu gibi itirazların en mükiminde, imtiyazcıya tahmil edilen vecibelerin onun tarafından yerine getirilmemesi üzerine imtiyaz hakkının sukutuna, keffiyet ettirilmiş imtiyazcıya verilecek tazminata dair olan itirazlarda gerek iptidadan ve gerek intihâen devlet şûrası sahibi salâhiyet görmektedir. Eğer burada umumî nafia hizmetleri fikri hâkim olmuş olsa idi, bu itirazların rüyeti vilâyet idare heyetlerine havale edilmek lâzımgelirdi. Bize göre imtiyazı veren ile imtiyazcı arasındaki her türlü ihtilâfların rüyetini devlet şûrasına terketmek ve bunu umumileştirmek gerektir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Sınaî mülkiyette salâhiyet

Adlî salâhiyet prensibi.

Sanaî mülkiyet, başlıca ihtira beratlarını, fabrika markalarını sinaî resim ve modelleri ihtiva eder. Bilhassa, ihtira beratları bahsinde birtakım salâhiyet meseleleri mevzuu bahsölür. Filvaki 5 temmuz 1844 tarihli kanunun birinci maddesi ahkâmı mucibince her yeni ihtirain mülkiyeti, o ihtiram sahibine münhasır bir hak şeklinde ve fakat işletme itibarile muvakkat olarak ve hükümet tarafından verilen bir hüccet ile temin olunur. İhtira beratlarının verilmesi için kanun, oldukça teferrüatlı birtakım İdarî formaliteler emreder, bir beratın mülkiyetinin nakli, işletme hakkının ferağı veya imtiyaz olarak devri veya terhini keyfiyeti, mülkiyeti sinaiye millî ofisi tarafından tutulmakta olan ihtira beratları hususî tesciline kaydedilmedikçe, bunların üçüncü şahıslara nazaran muteber olamaz. Bu suretle hakikî bir âmme hizmeti teşkil edilmiştir.

Maamafih Fransa kanunlarına nazaran bu meselede idarenin rolü nisbeten mahduttur. Zira beratlar bir tetkike tâbi olmaksızın verilir. Bir ihtira beratını terk ve ferağının, mülkiyeti sinaiye millî ofisine tebliğ edilmesi, bu terk ve ferağın sıhhati hakkındaki adlî salâhiyete mâni teşkil edemez. Aynile iki metrukünlehin hukukuna müteallik ihtilâflarla, beratlar sicilli üzerindeki tescil muamelesinin, tarihi müracaat itibarile eskiliği yüzünden hâsıl olan nizaların rüyeti, münhasıran adlî mahkemelere aittir: İdarî kazanın bu hususta salâhiyeti yoktur. Sahtekârlık davaları, hatta bir muhteri ile devlet arasında dahi olsa adlî mahkemelere aittir.

İdarenin istisnâî salâhiyeti.

İhtira beratlarını vermek idareye aittir, idare bunu ancak usulü dairesinde yapılan bir talep üzerine verir.

Şuhalde taleb usulu dairesinde yapılmadığı takdirde, berat vermekten imtina etmek idarenin bir vazifesidir. Maamafih bu karar hakkında kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz iddiasile devlet şûrasına müracaat olunabilir.

İdarenin hakkı yalnız bu şekle aid olan, bu alelâde tetkika mı münhasır dır? 5 temmuz 1844 tarihli kanunun üçüncü maddesi bir takım şeylere ihtira beratı verilemeyeceğini tasrih etmektedir: 1 - Ispençiyari terakibler ve her nevi ilâçlar, 2 - Kredi veya maliye plân ve kombinezonları. İçtihat bundan şu neticeyi çıkarır ki, talebi alan idare, beratı vermekten üçüncü maddeyi tatbiken, imtina etmek hakkına maliktir. Hem de yalnız ihtira olduğu bildirilen şeye verilen isimden onun ihtira beratı verilmeyecek mevaddan olduğunun istihraç edilmesi halinde değil, belki tevdi edilen ihtiram zatî olarak tetkikından, bunun ihtira verilmeyecek mevaddan olduğunun anlaşılması halinde dahi.

Maamafih bu takdirde hakkının, ipek o kadar fazla teşmil etmemek icap eder, 4 temmuz 1844 tarihli kanunun 30 uncu maddesi, âmme intizamına, âmme emniyetine, âmme ahlâkına ve millî kanunlara muhalif olan keşif ve ihtiralara ait beratları keenlemeyekün ve lâğiv addeder. Hükümetin kanuna veya âmme ahlâkına mugayir addettiği bir ihtiraa berat vermekten imtina edip edemeyeceği meselesi mevzuu bahsolmuştur: Hukuken bu mahiyette bir şey, zatî olarak berat verilmeyecek bir şey değildir, fakat berat bir kere verildikten sonra, keenlemeyekündür. Bunun 3 üncü maddedeki vaziyet ile mahsus bir fark vardır.

Esasen hükümetin takdiri burada gayet naziktir: Fazla lolarak hükümet, kanunlara veya ahlâka mugayir olan bir ihtira karşısında silâhsız değildir. Zira 4 temmuz 1844 tarihli kanunun 37 inci maddesi mucibince müddeiumumi, resen bu meselelerde ihtilâfların keenlemeyekün addedilmesini talep edebilir. Binaenaleyh adlî otoriteye terke-

dilmiş bir meselede, hâkim olmak ticaret nazırına ait değildir .

BEŞİNCİ KISIM

Noter, avue, mübaşir, mahkeme kâtiplerinin salâhiyetleri

Noter, avue, mübaşir ve mahkeme kâtiplerimn ifa ettikleri vazifeleri üzerindeki hakkın mahiyeti.

Noter, avue, mübaşir, mahkeme kâtibi ilâh, gibi memurların ifa ettikleri vazifeleri üzerinde bir mülkiyet hakkı yoktur. Bu mülkiyet fikri onların ifa etmekte oldukları umumî vazife ile kabili telif değildir. La Farriere, bu mesele hakkında ipek doğru olarak şöyle yazıyor: “Hiç şüphe yoktur ki, noter, mübaşir, avue, mahkeme kâtiplerinin bir kabinesi, bir tetkik evi ve müşterisi vardır, ve paraya tahvil olunabilecek varidat membalarıdır ve hususî muamelelerde mevzu olabilir. Fakat bunlar bu sermayeye vazîyet değildirler. Hükümetin kendilerine vermiş olduğu ünvan ve tefviz etmiş, bulunduğu hususî vazifeler sayesinde ancak nemalandırılabilir, binaenaleyh bu ünvan ile bu vazifeler, ticaret haricin dedir ve her türlü hususî mülkiyet fikrine mukavemet eder.

28 nisan 1816 tarihli kanun, bu ıgibilere yalnız hükümetin kabulüne talikan birer halef iraesî hakkını vermiştir. Bu hak 1816 kanunu tarafından yalnız hayatta bulunan ünvan sahiplerine tanınmıştır. Varislerin hukukuna gelince, aynı kanun, bu hakların hususî bir kanun ile tanzim edileceğini mübeyyindir. Bu kanun yapılmamıştır, fakat tatbikatta varis iraesî hakkı müteamildir. Bi naenaleyh bu kabîl zevatın iştirak ettikleri âmme hizmetleri rejimini vazii kanunun tâdil ve tebdil etmemesi için hiç bir sebep yoktur. Eğer bu tadil, bu memurluk meslekî faaliyetlerinden olan istifadelerini azaltacak olur ise, hükümet bunlara tazminat vermekle mükellef olamaz. Bu

rada istimlâk yoktur, çünkü her istimlâk bir mülkün mevcudiyetini farzeder ve bu mülkiyet fikri ise umumî va zife ifası fikrine yabancıdır. Yalnız adlî reformun bu gibi memurların vaziyetlerini pek vahim bir surette ve tahmini mümkün olmayan bir şekilde alt üst etmesi hali müstesnadır. Bu takdirde gayri müntazır ahval nazariyesini tatbikan, devlet şûrasına müracaatte tazminat talebinde bulunabilirler.

Şuhalde hükümetle olan münasebetlerinde bir noter, avue, mübaşir, mahkemekâtibi hükümet tarafından kaydi hayat şartile tayin edilmiş bir memurdur ve halefini irae etmek hakkını maliktir, fakat vazifesi üzerinde bir mülkiyet hakkı talep eyleyemez, ve hükümetin veya kanun vazının hizmetlerindeki yapacağı tadilâta muhalefete katiyyen hakkı yoktur.

Bilâkis üçüncü şahıslar ile olan münasebetlerinde, kabinesinin sahibi ve hasılattan meydana gelen sermayenin sahibi gibi hareket eder, bu sermaye hususî mukavelelere mevzu teşkil edebilir, bu sermayenin malik olduğu imtiyazlar ve meydana gelen hasılat, adlî mahkemeler huzurunda münakaşa zemini olur. Şuhalde üçüncü şahıslar ile olan münasebetleri itibarile bunlar adlî mahkemeler huzurunda muhakeme edilebilirler, hükümetle olan münasebetlerinde adlî mahkemelere tâbidirler.

Adlî otoritenin salâhiyeti.

Bir taraftan sahibi veyahud varisleri ve diğer taraftan irae edilen halefi arasındaki hertürlü terk mukaveleleri adlî mahkemelerin salâhiyeti dairesine dahildir, mesele terk bedelinin tediyesi talepleri veya bedelin tenzili davaları bu kabildendir. Meselâ bir noterlik ilgası halinde, eski notere karşı hak sahibi olan kimselerle, vazifeleri ihka edilmiş olan noterler arasında ilga kararnamesinin ibka edilenlere verilmesini derpiş eylediği tazminatlar dolayısıyla zuhûr eden ihtilâflar, bu kabildendir. Şüphesiz, terk anlaşmaları hüccetlerinin tesiri olabil-

mesi için teklif olunan halefin hükümet tarafından kabul edilmesi şarttır. Fakat bu şart altında terk anlaşmaları birer hususî mukavelenamedirler ve bunlara aid ihtilâflar adlî mahkemelerin salâhiyetleri dairesine dahildir.

İdarî salâhiyet.

Bu memurlarla hükümet arasındaki ihtilâfların mercii İdarî mahkemelerdir, meselâ re'sen ilga halinde tazminatın idareten tesbit ve tevzii bu kabildendir. İdarî kazaya çizilmiş olan hududları anlamak için, hükümetin daima bu kabîl bir memuriyeti ilgaya hakkı olduğunu unutmamak icab eder. Bir de hükümet 28 nisan 1816 tarihli kanunun 91 inci maddesi mucibince, yani vefat, istifa veya azil vukuundaki inhilâllerde bu hakka bilhassa malikdir.

Bu hallerin haricinde, hükümetin bu gibi memuriyetleri ilga etmek hakkı fikrimizce münakaşasız ise de tazminat meselesi, ihtilâf kazası huzurunda ileri sürülebilir. Fakat herhalde mevzuahs olabilecek tazminat, bir istimplâk tazminatı olmayacaktır, mademki bu memuriyetler hususî mülkiyete mevzu teşkil edememektedirler.

Bu, zarara karşı tazminat nevinden olup ancak itiraz vukuunda devlet şûrası tarafından hallüfasl edilebilir. Bilâkis 28 nisan 1816 tarihli kanunun 91 inci maddesinde zikredilmiş olan hallerde hükümetin hürriyeti, bir tazminatı tesbit etmek mecburiyeti ile tahdid olunamaz.

Hukukan hükümet lağvedilen unvan sahibine vefat, istifa veya azil dolayısıyla hiç bir şey medyun olmadığı gibi bunun hak sahiblerine de bir şey medyun değildir. Hükümet bir kararname ile unvanları ibka edilenlerin ünvanları ilga edilenlerin sahiblerine tazminat verdiriyor ise bu da alelâde bir nisbet tedbiridir, hatta ilga edilmiş olan unvanlar sahiblerinin veya bunun hak sahihlerinin, ilgadan istifade eden ünvan sahibleri aleyhine adlî mahkemelere müracaatları fikri, evelce eski bir takım kararnamelerle kabul edilmiş iken bu gün terkedilmiştir.

Nisbet dairesinde verilecek tazminatı tesbit eden ve

bu tazminatı ibka edilmiş olan unvan sahihleri arasında taksim eden kararnamelerin kanuna muvafakati mes'elesi evvelce bir takım ihtilâflara sebebiyet vermiş idi. Hükümetin ibka edilmiş olan unvan sahihlerine hangi prensipe istinaden nakdi bir mükellefiyet tahmil edeceği cayı sual görüşmüştür. 25 haziran 1841 tarihli maliye kanununun 13 üncü maddesi, bu usule kanunî bir şekil vermiştir. Bundan şu netice çıkarki memuriyetin ilgası, tazminatın tesbit ve tevziini natık olan kararname hakkında şekil noksanlığından dolayı dava ikame edilebilir ise de, tazminat yekûnu mikdarile alâkadar unvan sahiblerine tevzi edilmiş olan meblâğ mikdarına ihtilâf tarikile itiraz edilemez.

Alâkadarlar, hükümeti böyle bir kararı ittihazı sevkeden sebepleri münakaşa etmek, hakkına malik değildirler. Meselâ unvan sahihlerinin harb dolayısıyla askere alınması hasebile kabinesinin kapanması yüzünden uğradığı tenezzül kıymeti, hükümetin nazarı itibara alarak tesbit etmiş olduğu tazminat mikdarını tenkid etmeye alâkadarların hakkı yoktur.

Maamafih tazminat mükellefiyeti, ancak resen ilga keyfiyetinden istifade eden ve ibka edilen ünvan sahiblerine tahmil edilir. Bu mükellefiyeti ilgadan istifade etmeyen ünvan sahiblerine tahmil eden bir kararnamede kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz şaibesi vardır. Bu sebebdan dolayı ilga keyfiyetinden istifade etmeyen bir noterin ilga edilmiş bir memuriyetin sahibine medyun bulunan tazminattan bir kısmını kendisine tahmil eden bir kararnamenin ibtalini talep etmesi mesmu olur.

Bu hususta pek vâsi olan takdir hakkını hükümet, karakteristik bir hâdise dolayısıyla bariz bir şekilde meydana koymuştur. Harb zararlarının tamirine müteallik olan 17 nisan 1919 tarihli kanunun 15 inci maddesinin 9 uncu fıkrası, — harb dolayısıyla adliye nazırının kararıle unvanın ilgası takdirinde devlet tarafından verilecek tazminat, ilgadan istifade eden unvan sahihleri arasında temyiz mahkemesi veya mahkemelerin tayin ettikleri nisbette tev-

zi olunur. Bu hükmün büyük bir serbesti ile tazminat yekûnunu tesbit, ve ilga edilen unvan sahihlerinin varislerine tahsis etmesi hakkını hükümetten nezetmediğine ve gerek temyiz mahkemesinin ve gerek diğer mahkemelerin, büyük bir serbesti ile tesbit edilip ilgadan istifade eden muhtelif ünvan sahihleri arasında, bu tazminatı ancak tevzie salâhiyeti bulunduklarına karar verilmiştir.

MUKAVELENAMELER HUSUSUNDA SALÂHİYET

Umumî kaidelerin tekrarı.

Yukarıda mukavelenameler hakkında idarî salâhiyet meselelerinin tâbi oldukları umumî kaideleri gördük. Bu meseleler pek karışık olmakla beraber bu kaideler şu suretle hülâsa edilebilir.

1 - İdare âmme hizmetleri namına değil, belki hususî şahıs gibi kendi hususî mülkü namına hareket ettiği zaman, üçüncü şahıslar ile akdetmiş olduğu mukavelenameler, ihtilaflar noktai nazarından adlî salâhiyetin şümülü dairesine dahil olur, yalnız İdarî salâhiyet, kanunen tesis edilmiş olduğu müstesna hallerde mevzubahisdir.

2 - İdarî âmme hizmetleri namına hareket ettiği takdirde, devlet veya anın yerine kaim olanlar, âmme hukukuna has tip (basma kalıb) mukavelelerden birini akd ettikleri zaman, bu mukavelenamelerden tevellüd eden ihtilâflar, İdarî mahkemelerin, salâhiyeti dairesine dahildir. Bilhassa bu mukavelenemenin icrası, devletin muhatabı olan diğer tarafı âmme hizmetinin temşiyetine yakından karıştırdığı takdirde de aynı merci bahse mevzudur, idare hukuku hususiyyede malûm ve tarif ve tasnif edilmiş olan (satış, mübadele, kira, iltizam) tip mukavelenamelerden biri ile hareket eylediği takdirde salâhiyet, adlî mahkemelere aiddir.

İdare hukuku hususiye usullerini istimal etmek suretile nev'ama kendisini bu hukukun tatbiki sahasına vazeder ve bu hukuku tatbik edecek olan kazaların salâhiyetine

kendisini tâbi kılmış olur. İdare ile müştereken akid yapan taraf, âmme hizmetlerinin temşiyetine karışmamış olduğu halde keyfiyet pek tabiî olarak yine böyledir. Kullanılan usul, onu alelâde medenî veya ticarî bir mukavele âkidi vaziyetine sokar ve bu takdirde umumî idarenin haricinde kalır ve umumî hizmetler ile alâkası kalmaz, müstesna olarak bazı İdarî mahiyetteki mukavelenameler, ihtilaflar noktai nazarından bir kanunun hususî Hükümlerde adlî mahkemeler tâbi tutulmuştur.

3 — Nihayet sultai âmmenin bir takım muameleleri vardırki sureti zahirede, bir mukavele gibi görünmekle, beraber hakikatte, mukavelevî olmıyan bir takım otorite tasarruflarından ibarettir. Bu tasarruflar için (tahsis, müstemlekelerde arazi imtiyazı, ajan ve memur alınması vesaire) kanunî sarahat hali müstesna olmak üzere İdarî salâhiyet muhakkaktır.

Bu meseleler (La Ferriere) in eserinde hakimane bir surette teşrih edilmiştir, fakat içtihad bu meseleleri tamamen yenileşdirmiştir. Son hukukî vaziyet Mösyü Gaston Joze-nin İdarî mukaveleler isimli eserinde vakıfane bir surette tedkik edilmiştir.

HUSUSÎ ŞAHSIN MUAMELELERİNE AİT MUKAVELENAMELER

Umumî salâhiyet kaideleri.

La Ferriere bu mesele hakkında bir kaide vazetmiştir ki el'an doğruluğunu muhafaza etmektedir. — Devletin, vilâyetlerin veyahud kommünlerin hususî emlâkını teşkil eden mallar, medenî kanun ile idare edilirler, bunlar için yapılan mukavelenameler hukukî mahiyetleri itibarile, herhangi bir vatandaşın yapabilecek mukavelenamelerden farklı değildir. Bu mukavelenameler ile aynı haklar istimal edilir ve binaenaleyh aynı hükümlere tâbidir. İşte

buna binaen devletin müstesna olarak temellük ettiği emvalin işletilmesi ve istismar olunması hakkında yapılan mukavelenameler, hususî kanun metinleri mevcut olmadıkça tamamen idarî salâhiyetin haricinde kalır. — Mukavelenameleri tayin eden tasarrufların tâbi oldukları şekil, salâhiyet üzerinde hiçbir tesir icra etmez.

Bu mukavelenameler, ister noter marifetile hususî bir surette, ister İdarî tasarruflar şeklinde tanzim edilmiş olsun, ehemmiyeti yoktur. Yine mubayaaların pazarlıkla veya alenî müzayede ile yapılmasının hiçbir farkı yoktur.

Eğer, adlî salâhiyet bizzat mukavelenameler üzerinde carî ise, mukavelenameyi ihzar veya tasvib etmiş olan idarî tasarruflar için bu noktai nazar varid değildir. Bir belediye meclisinin veya vilâyet umumî meclisinin bir pazarlığı veya alenî bir müzayedeyi tasvib eden veya buna müsaade veren bir kararı kendiliğinden bizzat İdarî bir tasarruftur veya bir İdarî muameledir. Bunlardan doğan ihtilâflar, bilhassa tefsir veya sıhhatlerinin takdiri noktasından, idarî mahkemelerin salâhiyeti dahilindedir.

Valinin vilâyete taallûk eden pazarlıkları yapmak için kanunen haiz olduğu salâhiyetleri, muntazam bir surette istimal edip, etmediği hakkında karar vermek hususunun İdarî otoriteye aid olduğuna temyiz mahkemesi karar vermiştir. Hatta bu pazarlıklar ihtilâfı adlî mahkemelere aid bulunmuş olsa dahi. Bu takdirde bir levazim siparişi için vilâyet levazim ofisile yapılan bir pazarlığın icrasına müteallik bir dava üzerine vilâyet, İdarî formalitelerin yapılmamış olduğunu ileri sürerek, pazarlığın keenlemyekün olduğu beyanile itiraz edecek olursa adlî otoritenin bu müşkülün takdimen tedkiki için İdarî otoriteye göndermesi icabeder,.

Adlî mahkemeler salâhiyeti prensipinin tatbikatı.

Yukarıda hatırlatılan kaideler mucibince aşağıdaki hâdiselerde adlî salâhiyet kabul edilmiştir.

1 — Devlet ormanlarında odun kesmek veya ot ve sa-

ire gibi müteferri mahsulâtı alıp kaldırmak hususlarının ihalesi.

2 — Devletin veya sair âmme hukuku hükmî şahıslarının ormanlarında avlanmak, av mülteziminin intifamı haleldar eden karışıklık, bir âmme hizmetinin ifası hâdisesinden doğmuş olsa bile adlî salâhiyet, mer'iyette devam eder. Bu halde idarî mahkemelerin salâhiyetini emreden herhangi bir maddenin, şartnameye konmasının kanunî bir kıymeti yoktur. Çüki bu gibi vesikalar (rasiyon material) salâhiyeti hükümlerini ortadan kaldıramaz.

3 — Umumî idarelere aid orman veya ziraat sahalarında ebniye ve yollar inşa ve tamirine müteallik pazarlıklar. Pek tabîî şartnamenin buna muhalif hiçbir hükmü, adlî salâhiyeti uzaklaştıramaz.

4 — Seyri sefaine, vapur veya sal işletmesine kabiliyetli nehir ve ırmaklarda balık avı ihaleleri. Nehir bizatihi umumî emlâkin bir kısmındandır, umumî menfaat namına işledilmesi bir âmme hizmetidir. Devletin hususî emlâkini gayri maddî bir malı olan balıkçılık hakkı böyle değildir.

5 — Umumî idareler tarafından hususî şahıslara verilecek malzemeyi müteallik olarak yapılan mukavelenameler. Bu takdirde mukavelename, âmme hukuku maksadile değil, fakat bu malzemenin verileceği şahısların menfaati namına yapılmıştır. Umumî bir sıhhat müessesesi tarafından hususî bir tesise, teşrihe müteallik bir takım parçaların verilmesi bu kabildendir.

MÜSTESNA HALLER

1 — Maden membalarının icarı.

3 — Floreal, sene 8 tarihli konsüller kararnamesinin birinci ve ikinci maddesi, hususî bir maksatla — Cumhuriyetin malı olan — maden suları membaları icarlarına aid ihtilâfların halli faslını vilâyet idare heyetlerine vermiş-

di. Bu hüküm ichtihadça, yalnız devletin malı olan su membalarına aid icarlardan doğan ihtilâflarda münhasıran idar kazaya salâhiyet verilmiştir şeklinde tefsir edilmiş idi fakat vilâyetler ve kommünler malı bulunan maden sularına müteallik ihtilâflarda bu salâhiyet mevzuubahs değildir.

Bu içtihad bu gün terkedilmiştir. Maden suları membalarının devletin, vilâyetlerin kommünlerin tahtı tasarruflarında ve yahud bu idarî şahısların hususî mülkleri dahilinde bulunması, âmme sıhhatini temin maksadile umumî menfaatler namına işletilmelerine mâni teşkil etmez. Sıhhat meselesi bu gün bir âmme hizmetleri için yapılmış mukavelenamelerdir, işte maden suları membalarının icarı bu kabildendir, ister devlete, vilâyetlere veya kommünlere aid bulunmuş olsunlar.

1866 senesinde Devlet şûrası, devlet tarafından bir kaplıca müesseselerinde yapılan işlerin umumî nafia hizmetleri mahiyetinde olduğuna karar vermiştir. Son zamanlarda yine Devlet şûrası, bir kommünün, hizmetin menfaati namına bir takım muhtelif hükümleri ihtiva eden bir mukavelename ile kendisine aid olan bir maden suyu membainı, herhangi bir şirkete icar etmesi takdirinde, bu mukavelenamenin heyeti umumiyesi itibarile âmme hizmetlerinden birinin imtiyazı mahiyetinde olduğuna ve bunlardan mütekevvin ihtilâfların idarî mahkemelere aid bulunduğu karar vermiştir.

Temyiz mahkemesi de 4 kânunusani 1922 tarihli gayet sarih bir kararla bu içtihadı merbut kalmıştır. Bu kararda şöyle denilmektedir: (Luchon) şehrinin elli sene müddetle maden suyu membalarının işletilmesi ve kaplıca tesisatı vücade getirilmesini, senelik muayyen bir meblâğ mukabilinde, ve inşaat ve tamirat gibi diğer bir takım vecibeler ile bir şirkete ihale etmek için akdetmiş olduğu münazaunfih mukavelename, heyeti umumiyesi itibarile bir âmme hizmetinin imtiyazına müteallik mukavelename mahiyetini haizdir. Maden suları menbaları hakkındaki mevzuata nazaran şehir, pek tabîî olarak âmme sıhhati menfaati namına

bu suların en iyi şartlar dairesinde işletilmesini temin etmeğe çalışmıştır. Bundan şu netice çıkar ki, (Luchon) şehriyle maden suları ve kaplıca umumî şirketi arasında imtiyaz mukavelenamesinin sıhhatine veyahud icrasına temas eden ihtilâfların rüyeti idarî mahkemelere aiddir.

II — Devlet mallarının satışları.

İhtilâl zamanında, devlete aid emlâke müteallik olan nidaların rüyeti salâhiyetinin adlî mahkemelere aid olduğu defeat ile ilân edilmiştir. Fakat devlet millî emlâkını satmağa başladığı zaman, birçok İktisadî ve siyasî menfaatleri ihtiva eden bu mukavelelerden, müfrit bir takım sebeblerin tesirile, hakikî birer İdarî mukavelename meydana getirilmiştir, (mülkiyet veya sair aynî hakların rehinden kurtarılmalari ve hatta umumî emlâk müştemilâtına aid bulunduğu halde satışın muteber olması ve saire.) O zamandanberi satışlara aid nizaların rüyet salâhiyetinin vasi bir (millî emlâk ihtilâfları) formüllile vilâyet idare heyetlerine aid olduğu kabul edilmiştir. Fakat bu salâhiyetin ihtilâl esnasında hukuku umumiyenin müfrit şartları esnasında yapılmış olan millî emlâk satışlarına münhasır olması icab eder, zira bu günkü emlâk satışları, eski zamanki millî satışların istisnâ olan hukukî tesirlerini tevliid etmezler, bunlarda aynı menfaatler yoktur. Bunlar alelâde hukuku medeniye mukavelenameleridir. Temyiz mahkemesi de bu yolda karar vermiştir, fakat ihtilâflar mahkemesi temyiz mahkemesinin noktai nazarına iştirak etmemiştir.

Bu gayri tabiiliği izale etmek için içtihadın bir himmeti kâfidir, bilûmum müellifler tarafından temenni edilmekdedir. Bu faraziye haricinde içtihad, emlâk mukavelenameleri meselelerinde İdarî salâhiyeti tahdide çalışmıştır. İctihad aşağıdaki hususta adlî mahkemelerin salâhiyettar olduğunu kabul etmiştir.

1 — Emlâki emiriyenin mübadelesi.

2 — 16 haziran 1851 tarihli kanunu tatbikan Cezairdeki emlâki emiriyenin satılması.

3 — Devlete aid menkul eşyanın satılması.

Devlet tarafından yapılan ticarî tasarruflarda salâhiyet

İdare birçok defalar hususî bir şahıs tarafından yapılmış olduğu takdirde ticarî tasarruf denilebilecek olan bir takım tasarruflar yapmaktadır. Gâh artistik bir menfaat namına (Goblen, Büde, Sevr) gâh, malî bir menfaat namına (koton, kibrit) ve gâh millî müdafaa menfaati namına (barut, tersane) bazı darüssınaaları idare eder, ibtidaî maddeler satın alır, mamul maddeler satar, mahsulâtı nakleder, arada sırada kirediye müracaat eder, vâsi bir şimendifer şebekesini işletir.

Bu teşebbüslerden bazıları hakikî âmme hizmetleridir, tersanelerde ve şimendiferlerde olduğu gibi . Diğerleri, ise âmme hizmeti şeklinde tesis edilmeyen ısanayidendirler, Goblen, Büve ve Sevr fabrikaları gibi. Fakat bunların her birerleri tarafından yapılan mukavelenameler, aynı tipten bulunmakla biz burada salâhiyet meselesini heyeti umumiyesi itibarile tetkik edeceğiz.

Devlet tarafından idare edilen sınaî teşebbüs, bir âmme hizmeti olsun olmasın, bunların idaresi için akdedilmiş olan mukaveleden mütevellid ihtilâfları adlî mahkemelerin rüyetle salâhiyetleri vardır. Elverir ki, bir âmme hizmeti mevzuubahs olacak olur ise akdedilmiş olan mukavelenameler, hakikî birer İdarî mukavelename ol - masın. Devlet Şûrası bu mesele hakkında atideki formülü kabul etmiştir. (İdaresini deruhde etmeği vazifesi cümlesinden addetmiş olan sınaî âmme hizmetlerini yaparken devletin, bu hizmetlerden istifade edicilere karşı vaziyeti, aynı vaziyetteki alelâde bir müteahhidin, mevzuubahs istimal edicilerine karşı olan vaziyetin aynıdır. Meğerki hizmetin hususî mahiyet veya hususî hükümleri, ferdî mukavelenamelere hakikî bir mahiyet vermiş ola.

Bu meseleyi, bu babın bundan sonra gelecek olan kısmında bu meseleye tekrar temas edeceğiz. Şimdiden devletin âmme hizmetlerinden olmıyan bazı işletmelerin-

deki sınaî vasfın bir neticesini zikredeceğiz, böyle bir vaziyette devlet, kendine aid bir ticareti idare eden herhangi hususî bir şahıs mevkiindedir. Böyle bir faraziyede, devletin sınaî işlerinin idaresine iştirak edenler (müdürler, memurlar ve ameleler) devlete karşı kanunî ve nizamî vaziyette bulunan ve bir âmme hizmetinin idaresi ne iştirak eden hakikî âmme hizmetleri memurlarından değildir. Bunlar sınaî devlete ibir hukuku hususiye mukavelenamesi ile merbutturlar, binaenaleyh devletle bu memurlar arasındaki ihtilâflar adli mahkemelere aiddir.

İdarenin akdetmiş olduğu mukaveleler, ticarî tasarruflar mahiyetinde olduğu takdirde kabul edilen adli salâhiyet mucibince bu meseledeki salâhiyet ticaret kazasının mıdır? Yoksa bilâkis salâhiyet münhasıran hukuk mahkemelerine mi aiddir, suali ortaya çıkmaktadır.

Bu meseleye devlet demiryolları münasebetile sık sık tesadüf edilmektedir; (bir demiryolu devlet tarafından ve kendi hesabına işletildiği takdirde, hususî şahıslara karşı imtiyazcıların tâbi tutuldukları mes'uliyetlere tâbi olduğunu tesbit eden 15 temmuz 1845 tarihli kanunun yirmi ikinci maddesine istinad eden içtihad, bu meselede daima adli salâhiyeti tatbik etmiştir. Maamafih 21 mart 1905 tarihli kanuna kadar, devlet ile demiryolları memurları arasındaki münasebetlerin, ihtilâflar noktai nazarından, idarî mahkemelerin salâhiyeti dairesine dahil olduğu kabul edilmekde idi. Fakat bu kanun bu nevi mizaların halli hususunu adli mahkemelere tevdi etmiştir.

Tatbikatta ticaret mahkemelerinin, devlet ile devlet şebekesi müşterileri arasındaki nizalarda (diğer demiryolları şebekelerinde olduğu gibi) salâhiyettar olduğuna şüphe yoktur. Esasen (Mösyö Bozerian) ın âyan meclisinde 21 mart 1905 tarihli kanunun müzakeresi esnasında söylediği gibi tasarrufun mahiyeti kazayı tayin eder.

(Douai) mahkemesinin 14 nisan 1920 tarihli bir kararnamesi, devlet demiryolları idaresi, diğer bir tüccardan yaptığı malzeme satın alışı muamelelerinde, diğer bü -

tün demiryolları idareleri gibi, tüccarların kendi aralarındaki münasebetlerini tanzim eden bütün kanunlara tâbidir.

Devletin diğer sınaî işletmeleri mes'elesinde, devlet şûrası adlî salâhiyeti kolaylıkla kabul etmiş ise de ticaret mahkemesinin salâhiyetini tanımağa pek kolaylıkla rıza göstermemiştir. Hatta telefon abonemanlarında devlet şûrası, dolambaçlı bir tarık ile bu salâhiyeti zımnen ortadan kaldırmıştır: Aboneman mukavelenameleri dolayısıyla zuhûr eden ihtilâflarda, salâhiyetin aboneler tarafından verilen paraların, vasıtalı rûsuma müşâbih olduğunu ve binnetice 7-11 eylül 1790 tarihli kanun mucibince adlî mahkemelere aid bulunduğunu kabul etmiştir. Bu metin ise vasıtalı vergilere aid ihtilâfların hallini intihâen hukuk mahkemelerine tevdi etmektedir.

— Devlet şûrası tarafından vasıtalı vergilere aid ihtilaflar ile telefon abonemanları mukavelenamelerinden doğan ihtilâflar arasında vücade getirilmiş olan rabitanın nekadâr nazık ve gayri tabîi olduğunu söylemeye hacet yoktur. Meselâ 13 mayıs 1910 kararnamesinde olduğu veç hile, bir abone tarafından rehberde numarasının yanlış yazılmış olduğu iddiasile ikame olunan zarar ziyan davasında esas, ne ödeme ne tediyei taleb ne de abonuman bedelinin iadesi değildir, belki idarenin akdî mes'uliyeti mevzuubahisdir. İdare, aksini tesbit eden kanun metinleri mevcut olmadıkça, imtiyaz tarikile bir hizmeti işleten imtiyazcının haiz olduğu hukukî vaziyeti muhafaza eder, ve aynı salâhiyet kaidesine tâbi bulunur. Bu fikir 1914-1918 harbi dolayısıyla mükerreren tatbik edilmiştir. Devlet birçok vaziyetler yüzünden bir takım ticarî muameleler yapmak mecburiyetinde kalmıştır ki, bunların halli için, ticaret mahkemeleri hâkimlerinin hükümlerine tâbi kalmıştır. Meselâ navlun meselesinde ve harb tehlikelerine karşı mecburî sigorta meselesinde bu suretle karar verilmiştir. İdâî mahkemelerin salâhiyetini ortadan kaldıran bu kararlar, bu meselelerde ticaret mahkemelerinin salâhiyetini sarîh bir surette tanımaktadır. Yal-

nız bu salâhiyeti zımnen mecburi kılmaktadır, nasıl ki devlet şûrası 23 kânunievvel 1921 tarihli kararnamesinde Hükümetin, idaresini uhdesine mütehattım bir vazife telâkki ettiği sanaî âmme hizmetleri, işletmesinde ve hukuku umumiyeye aid hususlarda alelâde bir müteahhid vaziyetinde olduğuna karar vermiştir. Şu halde devlet de her müteahhid gibi ticarî salâhiyete tâbidir.

Maamafih temyiz mahkemesi, 21 teşrinievvel 1919 tarihli kanuna tevfikân hükümet tarafından alınmış olan amerikan istoklarının tasfiyesi maksadile hükümetçe yapılan tasarruflara, ticarî salâhiyetin tatbikini reddetmiş ve bu tasarrufları ticarî mahiyette addetmemiştir. Bununla beraber biz, Paris mahkemesinin bir kararındaki doktrini tercih ederiz. Bu kararın tarihi 21 mayıs 1922 dir. ,

Bir de (Rennes) mahkemesinin 14 mayıs 1923 tarihli buna benzer bir kararı vardır. Amerikan Istokları hükümet tarafından tekrar halka satılmak üzere satın alınmış idi. Binaenaleyh İstokların tasfiyesi muamelesi, ticaret kanununun 633 üçüncü maddesi mucibince bunlar ticarî tasarruflar mahiyetinde idi. Bu tasarrufların idareye has usullerle idare tarafından yapılmış olmasının, bunların bir takım kontrol ve nezaret tedbirlerine tâbi tutulmasının ehemmiyeti yoktur. Bu vaziyetlerin hiç birisi, yapılan tasarrufların mahiyetini değiştiremez. Devlet tarafından yapılan tasfiye tasarrufların ticarî mahiyeti, devleti ticaret mahkemelerinin salâhiyetine tâbi tutmaktan başka tesirler yapabilir mi?

Bu meseleyi halletmek için şurasını hatırlamak lâzım dır ki devlet, ticarete aid bazı usulleri kullansa bile, her şeyden evel menfeatını düşünmeyen büyük bir taazuvdur ve ticaret müessesesi değildir.

Devletin umumî faaliyeti, âmme hukukî kaidelerde idare edilmekte ve vazifelerinin mahiyetlerde sevk ve tahdid olunmaktadır. Binaenaleyh ister münferid bir takım ticarî tasarruflar yapsın, ister umumî menfaat namına hakikî

sanaî teşebbüslerde bulunsun, hiçbir zaman tüccara teşbih edilemez.

Şüphesiz bu muhtelif hâdiselerde devlet, ticaret hukukî beyyineleri usullerine tâbi olacaktır, aleyhine şahsı beyyine ikamesi caizdir, defterlerini irae etmesi talep olunabilir. Her ne kadar kanunun sarîh olduğu ahval müstesna olmak üzere devlet, tüccar gibi defter tutmağa icbar edilemez ise de, devlet hizmetlerine müteallik kayıtlar, umumî muhasebe prensiplerine göre tanzim edilir. Devlet sınaî teşebbüslerine, gerek memurlarının ve müstahdemlerinin fiillerinden ve, gerek bunlara karşı, hususî şahıslar gibi aynı mes'uliyete tâbi olacaktır. (Meselâ iş kazaları ilh..)

Fakat hukuku medeniyenin icra kanununa tâbi olmayan devlet, ticaret hukukunun şiddetli olan hükümlerine de evleviyetle tâbi olamaz, iflâs ve ne de adlî tasfiye mev zabahs edilemez, devlet borçlarını zorlama usulile ödeme ye icbar edilemez. Ancak tahsisatı nisbetinde ve muhasebei umumiye kanunlarının âmir olduğu usuller dairesinde tediyatta bulunur.

Nihayet devlet, yukarda gördüğümüz gibi, hatta sanaî müesseseleri için bile tüccarların tutmakda oldukları aynı defterleri tutmağa icbar edilemez. Hakikî kambiyo yu varidat membaı ittihaz edemez (Thaller) in dediği gibi devlet, devlet varidatına has bir iktisad takip eder.

ÂMME HİZMETLERİ İÇİN YAPILAN MUAMELELER

Umumî prensipler.

Bir mukavelename, âmme hizmetleri menfaati için yapıldığı zaman bundan mütevellit ihtilâf, içtihadın şimdiki halinde, idarenin âmme hukukuna has usullerle muamele yapıldığını gösteren bir - idarî mukavelename - muvacehesinde bulunduğu zaman, idarî mahkemelerin salâhiyetine tâbidir. Bilâkis idare, rolünü ifa için hukuku husu-

siyenin herhangi bir şubesi dahilinde olarak tanınmış ve tasnif edilmiş tip mukavelenamelerden birini akdederse, bu takdirde salâhiyet, adlî mahkemelerindir.

Bu hususdaki salâhiyet mes'elesini kat'î bir surette halletmek için, âmme hizmeti tarifi üzerine de nekadar tevakkuf etmekliğin zarurî olduğunu bu fikir göstermektedir. Salâhiyetin tayini meselesi hakkındaki fikir, esaslı bir surette değişmiştir ve her gün değişmektedir, o suretle ki âmme hizmeti fikrine bağlı olan salâhiyet meselesinin neticesi de onunla beraber değişmeye namzettir, biz burada mefhumun sadık bir tablosunu yapmağa çalışacağız.

Her şeyden evel tenviri icab eden bir nokta vardır: Amme hizmeti fikri, umumî ihtiyaçları tatmine taazzuvarın işletilmesi usulünden müstakildir. Gerek reji gerek imtiyazla işletilsin, sınaî veya ticarî bir teşebbüs şeklinde olsun, ehemmiyeti yoktur. Şimendiferler, tramvaylar, gaz ve elektrik tenviratı teşebbüsleri, haller, açık pazarlar, oktruvalar imtiyaz veya iltizam tarikile verilmiş olmakla âmme hizmeti olmakdan çıkmazlar, imtiyaz da, rejinin ve menfaatte iştirakli rejinin yanında, âmme hizmet lerinin temşiyetinde müracaat olunan bir usuldür, hizmetin ticarî veya sanaî bir cephe arz etmesi keyfiyeti, onun âmme hizmeti vasfını değiştirmez.

Malûm olduğu veçhile bir âmme hizmeti, yukarıda söylediğimiz gibi, hukuku idareye has usullerle umumî bir ihtiyacı İçtimaî noktai nazarından tatmin maksadı ile kuvvayi umumiye tarafından tensik edilmiş olan bir vasita veya vasıtaların heyeti umumiyesidir. Hükümet edenlerin umumî bir ihtiyacı bir âmme hizmeti ile tatmin etmeği istemiş oldukları ne gibi alâmetlerden anlaşılır. Bu alâmetler çoktur ve mütenevvidir, evvelce işaret etmiş olduklarımızı hatırlatalım:

1 — Amme hizmeti devlet veya anın yerine kaim olanlar (vilâyet, kommün, umumî müesseseler, müstemlekeler) tarafından ihdas olunur. 2 — Amme hizmetinde temadiyet vasfı mevcuddur. İdare tarafından yakından

nezaret edilir ve gine anın tarafından temin edilir. 3 — Hizmetin işlenmesi tarzı ne olursa olsun (reji, iltizam., ilh.) kuvvayı umumiye daima kontrol hakkını muhafaza eder ve bu usulü, ihtiyaçları daha iyi tatmin etmek için değiştirebilir. 4 — Hizmetin seyrini temin için şahıslara külfetler, resimler, vergiler, irtifaklar srk sık tahmil edilebilir. 5 — Bazen de idarenin gerek kendisi ve gerek makamına olanları için (bir işletme inhisarı hakkını muhafaza etmesi vakidir.

Amme hizmeti mefhumuna müteallik olan asrı içtihadın (evolüsyon) unu ve devlet şûrasının buna vermiş olduğu şümulu izah edebilmek için millî veya belediye tiyatroları münasebetile ittihaz olunan kararları hatırlatmaktan daha doğru bir şey olamaz, uzun zaman içtihad, böyle bir işletmenin imtiyazını, âmme hizmetinin temsiyetine dair bir mukavele olarak kabul etmemiştir. Devlet şûrası vasıtasız vergiler ihtilâfı diolayısıle meseleyi halletmek zaruretinde kalmıştır.

(Lion) şehri belediye tiyatrosunu reji şeklinde idare etmekde idi, devlet şûrası patenta vergisile teklif edilmekliğin doğru olduğuna karar vermiştir. Çünkü temşiyet şebekeleri münasebetile mükelleflere tebliğ iştirak hisleri, bir âmme hizmetinin ifa edildiğini değil bilâkis vergiye tâbi bir mesleğin faaliyetini meydana koymaktadır. Aynı kararda tiyatro binalarının emlâk vergisine ve mahlûl mallar resmine ve kapı ve pencere vergilerine tâbi olduğuna da karar verilmiştir. Her nekadâr âmme hizmetlerine tahsis edilmiş binalar bu gibi resimlerden muaf işler de mevzubahis tiyatro binası bu kategoriye ithal edilemez idi.

Temyiz mahkemesi, opera komik tiyatrosu münasebetile aynı noktai nazarı kabul eylemiştir. Yirmi sene müddet İdarî içtihadın tesis ve istikametinin tayininde kat'î bir rol oynamış olan müddeiumumi (La Ferrere) tarafından serdedilen mütalaalar üzerine mahkemece bu hal suretine varılması, bu karara büyük bir kıymet ve ehemmiyet kazandırmıştır.

Hukuk mahkemesinin kararı pek kat'îdir: (Bir tiyatronun işletilmesi hususu bir teşebbüstür, dramatik ve lirik sıfatının terakkisi ve umumî menfaatin himayesi namına devlet tarafından gerek bina ve rekorların meccanen verilmesi veya sair suretle nakden yardımda bulunması şeklinde gösterilen muavenetler, teşebbüsün mahiyetini değiştiremez ve onu bir âmme hizmeti şekline tahvil edemez.) Bu içtihad, mösyö Gaston Jaze tarafından da tasvib edilmiştir. Mösyö Barthelmy ise komedi fransezin bilâkis bir âmme hizmeti olduğu fikrindedir

Devlet şûrası prensipe aid gayet mühim bir kararında (27 temmuz 1923) bu içtihada tamamilе rücu etmiştir. Şûra opera komikin bir âmme hizmeti olduğunu ve bu işletmenin imtiyaz suretile şartnameye tâbi müdürlere verilmesi keyfiyetini, âmme hizmeti mahiyetinde bir muamele addeylemiştir.

Devlet şûrası bu kararnameden âmme hizmetinin karakteristik delili olarak şunları nazarı dikkate almıştır: 1 - Şartname ahkâmının - Müdürlerin opera komiği millî bir tipatroya yakışan vakar ve şaşaa ile idare edeceklerini - tesbit etmiş olması, 2 - Devlete aid ebniyelerin meccani olarak terkedilmiş bulunması, 3 - Senelik nakdî bir muavenet vadedilmiş olması, 4 - Programlara, temsil adetlerine, mevki ücretlerine dair imtiyaz sahihlerine kat'î ve mufassal vecibeler tahmil edilmiş bulunması, 5 - Tiyatro ile güzel san'atlar idaresi arasındaki yevmî temaslar, bu gerek hükümet komiseri vasıtasile kontrol için verilmiş olan hususî hakların mevcut olması ve gerek bu haklar meyanında şartnamenin bigayrihakkin - mezuniyet - tesmiye ettiği şeyin geri alınması ihtimali varid bulunması.

Yakından tetkik edilecek olursa, bütün bu noktalarda âmme hizmetinin yukarıda tavzih ettiğimiz karakteristik deliller görünür. Devlet şûrası, Devlet ile kendi — si tarafından tayin edilen opera komik müdürleri arasındaki akdî tasarrufların heyeti umumiyesinin bir âmme hizmeti imtiyazı meydana getirdiği neticesine var -

mistir. Binaenaleyh şûra, bu imtiyazdan doğan nizaların Devlet şûrasının salâhiyetine dahil olduğunu kararlaştırmıştır. Yirmi sene evvel bu hal sureti pek şüpheli görünürdü, fakat âmme hizmeti mefhumu şümülünün tedricî surette tekâmülü onu bugün pek kolaylıkla kabule şayan bir şekle sokmuştur.

İçtihad, tiearî şekildeki âmme hizmetlerini alâkadar eden nizaları, İdarî kazaya (müstafiar meselelerin binlerce müşkülâtından vareste olarak ve adlî otoritenin iştiraki bulunmaksızın itirazsız surette bu meseleler hakkında karar veren yegâne merci) celbetmek için evvelce başka bir usul kullanmış idi: Bu hizmetler dolayısıle idare tarafından akdedilmiş olan mukavelenameleri, hatta bazen sun'î olarak ya nazırların kendi daireleri için yapmış oldukları pazarlıklara aid mukaveleler meyanındaki bunlara aid ihtilâflar II haziran 1806 kararnamesi mucibince Devlet şûrasına aiddir - ve yahud 8 inci sene 28 pluviose kanununun 4üncü maddesi mucibince ihtilâfları vilâyet idare heyetlerine aid bulunan umumî nafia hizmetleri mukavelenameleri arasına idhal etmiş idi. Bu suretle bu mukaveleler için İdarî salâhiyete tâbi tutan müspet metinlere istinad etmiş oluyordu. Devlet şûrası (Gheusi) kararnamesinde bu dolambacı yolu kullanmamış, müşkülâta karşı cepheden yürümüş ve salâhiyet meselesini hususî metinler haricinde, yalnız âmme hizmetleri prensiplerini ve inkişaf etmiş olan şümüllü mefhumunu tatbik suretile halleylemiştir.

İdarî mukavelename mefhumu.

İdarenin akdetmiş olduğu bir mukavelenamenin idarî kaza salâhiyeti dairesine girebilmesi için, bir âmme hizmetinin işlemlerini alâkadar etmesi kâfi değildir. Amme hukukuna has bir İdarî mukavelename olması da lâzımdır. Şimdi tavihi icabeden nokta mefhumdur. Bu cihet Devlet şûrası tarafından bir gün daha ziyade sara-

hat peyda eden bir takım kararlar silsilesine tesbit olun muştur. Mösyö (Gaston jeze) bu hususdaki münasebetleri tertip etmiş ve bir usule bağlamıştır.

Bu içtihad göre Fransız hukukunda, hukuku hususiye, medeniye ve ticariyeden ayrı farklı bir takım İdarî mukaveleler vardır. Bu mukaveleler idare ile hususî şahıs arasında arzu ve iradenin mütabakatını farz ve istilzam ettirir. Bunların gayesi bir âmme hizmetinin işlemlerini temin etmektir. Her iki taraf, ihtiyarlarıyla âmme hukuku rejimine tâbi olmağı kabul etmişlerdir. Bu tebaiyet bilhassa şu alâmetlerle tebarüz eder. 1 - Hukuku hususiyenin müfrit olan mukavelevî hükümlerinin bir rejimini ihtiva eden bir şartnamenin kabulü. 2 - Devletin müşterek akideynin, âmme hizmeti işlemlerine şahsan doğrudan doğruya işti - raki. 3 - Müşterek âkide tahmil olunan tebaiyet rejimi 4 - Tarafların İdarî kaza salâhiyetine tâbi olmaları. Bu alâmetler yalnız bunlardan ibaret değildir, fakat bunlar en karakteristik olanlarıdır.

İçtihadı tatbikat.

İçtihad aşağıdaki muameleleri âmme hukuku mukaveleleri olarak addetmiş ve ihtilâflarını İdarî kazaya bırakmıştır. 1 - Yılan avcılarına vilâyetler tarafından yapılan nakdî muavenetler. 2 - Sahipsiz köpeklerin yakalanması ve umumî yollar üzerinde ölmüş hayvanların kaldırılması hususlarının imtiyazı, burada imtiyazcı ile sıhhiye idaresi arasında doğrudan doğruya bir teşriki mesai vardır. 3 - İki kommün arasında, birinde yangın zuhûr ettiği zaman diğerinin itfaiyesinden istifade etmek için yapılan ve verilecek ücretleri tesbit eden mukavelenamelerdir. 4 - Mahkûm şahısları kendi topraklarında çalışdırmak için hususî bir şahsın harbiye nezareti ile akdettiği sây mukavelename. 5 - (Seine) valisinin umumî muavenet idaresi tarafından ihdas edilen ve idare olunan bir nümune çiftlik mektebini icara

vermesi ve müstecir çiftçiye mektebin idaresine memur etmesi hakkında yapıdan mukavelename,. 6 - Tavakkuf mahallenle bilet ücretlerine müteallik hususlar hakkında hükümleri ihtiva eden şehir omnibüs servisi imtiyazı, Bu kararda (Gheuzi) kararında olduğu gibi Devlet şûrası âmme hizmeti imtiyazını umumî nafia hizmeti imtiyazından ıbariz bir surette ayırd etmektedir. Nafia imtiyazında idare edilecek hizmet yanında, yapılacak bir takım gayri menkul inşaat da vardır.

Buna dair ihtilâflar, sekizinci senenin yirmi sekiz (plüviusu) kanununun dördüncü maddesince vilâyet idare heyetlerine aiddir, Bilâkis bunlardan birincisi, yalnız umumî idare ile alâkadardır, yapılacak gayrimenkul inşaat yokdur. Hususî bir kanun metni mevcut olmadıkça buna aid ihtilâf, hukuku umumiye hâkimi olan Devlet şûrasına aiddir.

(Gaston Jeze) nin, içtihadın âmme, hukukuna dair olan mukavelenameler vasfını haiz olarak kabul eylediği başlıca mukaveleler şunlardır:

- 1 - Umumî nafia işlerine aid malzeme pazarlıkları.
- 2 - Amme hizmetlerine aid imtiyaz mukavelenameleri.
- 3 - Devletin umumî istikrazı.
- 4 - Umumî nafia hizmetlerine aid muavenet teklifleri.
- 5 - Maden suları membalarına aid icarlar.

6 - Normal zamanlarda hukuku hususiyenin müteamil usullerile yapılan mukavelename ve malzeme pazarlıkları, kriz devirlerinde umumî ihtiyaçların tatmini için, âmme hizmetleri teşkilâtı ile, istisnaen Devlet tarafından ve hukuku umumiyenin müfrit şekilleri dairesinde yapılır. (Sivil ehalinin iâsesi ve harb deniz sigortaları.) İşte bu mukavelenameler âmme hukuku mukavelenamelerindendir.

Umumî idareler tarafından yapılan malzeme pazarlıkları oldukça hususî bir vasıf arz etmektedir, bu cihet bilâhare tetkik edilecektir. Fikirleri daha iyi tesbit etmek için bir idarî salâhiyet noktai nazarından bu mu-

kavelenamelerden bilhassa calibi dikkat olanları tedkik edeceğiz.

Sivil ahalinin işesine müteallik meselelerdeki mu-kavelenameler ve muameleler.

Umumiyet itibarile , sivil ehalinin işesi meselesi, hususî teşebbüsün bir eseridir. Fakat bazı istisnaî hâdiseler vardır ki bu ahvalde, işin hükümet tarafından yapılması icab eder. Bu takdirde hükümet bir takım hakikî âmme hizmetleri tensik eder. Meselâ 1914 - 1918 muharebesi esnasında ve bu harbi takib eden devirlerde bu gibi hâdiseler vukua gelmiştir. Memeleketin gerek hububat ve gerek un ve kömür itibarile mâlik olduğu membalar, hususî bir takım kanun ve hizmetlerin derpiş ettikleri usuller dahilinde bir araya getirilmiş ve müstehlikler arasındaki tevziat da tanzim edilmiştir.

Bu iş için hükümet ekseriya sanayi ve ticaret gruplarına ve meselâ kömürçüler grupuna müracaat etmiştir. Fakat bu teşriki mesai, bu suretle ihdas edilmiş olan işe teşekkülleri, haiz oldukları âmme hizmeti vafına değiştirmez. Şurası muhakkaktır ki, memurlar tarafından idare edilmediği helde, yine bir âmme hizmeti olan hizmet mevcuttur. Meselâ bir âmme hizmeti bir imtiyazcı tarafından idare edildiği zaman hal böyledir.

Bu;suretle ihdas edilmiş olan âmme hizmetlerinin akdetmiş oldukları mukavelelerle yapmış oldukları muamedeler hukuku umumiyeye aid bir mukavele olmadığı halde, ihtilâf nokta i nazarından İdarî mahkemelerin salâhiyetleri dairesine girerler, işte 9 ağustos 1920 kanunu, halkın ekmek ihtiyacını temin için hububat satın alışı, bunların una tahvili, bunların istihlâke çıkarılması hususlarına müteallik bütün muameleleri yapmağa ve idare etmeyi hükümete tevdi etmiştir. Hükümetin bu kanundan aldığı salhâhiyetlere tevfikân akdetmiş olduğu mukavelenameler, ve bu hizmetin ifası esnasında husule gelecek hataların takdiri, adlî mahkemelerin salâhiyeti haricinde kadir.

Devlet şûrası birçok kararlarında aynı hal şeklini kabul etmiştir. Şura işaşe işleri teşkilâtının 16 teşrinievvel 1917, 17 nisan 1916 kânunları ve 13, 31 temmuz 1917 kararnameleri ile vücade getirilmiş olduğunu hatırlattıktan sonra - bu tedbirler ve bunları ikmal eden kanun ve nizam metinleri ile hububat ve un ticareti ve bunların alâkası olan sanayi, umumî menfaat namına yapılan bir hizmet şekline inkilâp ve aynı zamanda millî müdafaaya badım olduğundan en yüksek derecede bir âmme hizmeti vasfını iktisab etmiş olmağla, alelâde bir tacir veya bir san'at sahibi tarafından yapıldığı zamanlardaki şartlardan tamamen farklı olarak Devlet tarafından idare olunur - demektedir. Devlet şûrası bundan şu neticeyi istihraç etmektedir ki: idare bu hububatı, kendileriyle bir temlik mukavelesi akdederek, alâkadarların emrine terkettiği takdirde, bu temlikler ki hakikati halde işaşeye mütetalik bir âmme hizmetinin ifası şekillerinden ibarettir - idare mukavelename mahiyetini arzaer ve yalnız idarî kazanın salâhiyetleri dairesine girer.

Aynı içtihad, bilhassa kömür ihtiyacının tatmini meselesinde, Cezayirde akdedilmiş olan mukavelelere tatbik edilmiştir.

Sigortacı olan devletle akdedilen deniz sigorta mukaveleleri.

1914-1918 harbi esnasında son derece artmış olan deniz muhataralarına karşı koymak için başlıca iki kanun yapılmıştır. Bu kanunlar Devlet şûrasına hukuku umumiye mukaveleleriyle İdarî mukavelelener arasında farkı tebellür ettirmek fırsatını vermiştir.

1- 10 nisan 1915 tarihli kanun, Devlet tarafından idare olunan bir deniz sigortaları servisi ihdas etmiştir. Bu kanun mucibince Devletle sigorta mukaveleleri akdeden mücehhizler, bu mukaveleleri hukuku umumiye şartları dairesinde akdediyorlar idi. Şu halde bunlara aid ihtilâfları, adlî mahkemeler rüyet ediyor idi.

2- 19 nisan 1917 kanunu, tahtelbahir muharebesi -

nin pek vahim olan tehlikeleri dolayısıyla Devletin, deniz sigortası servisini yeniden tensik etmiştir. Sigorta mecburî olmuşdur, Nafia nazırına sigorta edilen kıymeti resen takdir etmek hakkı verilmiştir. Sigorta bedelinin ancak yüzde yetmiş tediye edilir, bakiyesi Bahriye nazırı tarafından muvafık görülen diğer bir geminin iştirasına veyahud tesgâha konmasına tahsis ediliyor idi. O andan itibaren Devletle akdedilmiş olan mukavelename, hukuku umumiye mukavelenamesi olmakdan çıkıyor ve idarî bir mukavelename halini iktisab ediyor idi, ve bu yüzden doğan ihtilâflar adlî mahkemelerin salâhiyeti haricinde kalıyor idi.

Umumî nafia hizmetleri dolayısıyla yaspılan muavenet teklifleri hususunda salâhiyet, hususî şahıslar veya idareler gerek kendi arzularile ve gerek umumî kuvvetler tarafından vukubulan taleb üzerine, umumî bir eserin meydana gelmesini kolaylaştırmak maksadile nakdî veya arzî bir muavenet teklifinde bulundukları takdirde, muavenet teklifine aid İdarî bir mukavele mevcuddur ki, gayri kabili tecezzi bir rabita ile umumî nafia hizmetleri umamelelerine bağlıdır ve meydana gelen ihtilâfları da vilâyet idare heyetine aiddir.

Hakikati halde burada idarî salâhiyeti mühik gösteren cihet, mukavelenamenin idarî mahiyetidir. Muavenet teklifi âmmе hukukuna aid hususî bir mukaveledir, hatta teklif meccani olarak yapılsa da, tam manasile bir teberrü teşkil etmez, ve hukuku idareye has kaidelere tâbidir. içtihadın, muavenet teklifini umumî nafia hizmetleri muamelelerine bağlayan sıkı rabitada ısrar etmesi - İdarî mukavelename- fikrinin ve salâhiyet meselesindeki tesirinin, henüz iyice bilinmediği bir devirde ortaya çıkmış bulunmasındandır. Ve yine umumî nafia hizmeti işle rinde salâhiyeti tesbit eden .metinlere müracaat etmekliğin, bu işlere aid nizaları resen ve hiçbir meselei müstaharanın durdurmasına mahal vermeden bu mukavelenamelerin ihtilâfları, yegâne salâhiyettar olan idarî

mahkemeye sevk etmek için yegâne umumî bir yol olmasındandır.

Bu mütalea, muavenet teklifi arazi hakkında ve suretinde olan ahvalde, salâhiyet meis'elesini kat'î şekilde hal betmiş olan müessese içtihadı müteallik bir takım ihtirazı kuyud ileri sürmeye bizi sevk etmiştir. Bu şekilde içtihad, uzun müddet birriza bir gayrimenkulün temlikini, hukuku medeniyedeki bir mülkün intikali keyfiyetini görmüş ve bunlardan mütevellid ihtilâfların da adlî mahkemelere aidiyeti fikrinde bulunmuşdur. Fakat bugün bu içtihad, mukavelenamenin yapılab yapılmamış olması, menafii umumiye muameleleri ilânı tasarrufundan sonra akdedilib edilmemiş olması arasında bir fark gözetmekdedir. Eğer bu tasarruf ittihaz edilmişse, içtihad nazarında, başlanmış bir istimlâk muamelesi mevcut demektir ve muavenet teklifi, kat'î bir istimlâke tekaddüm eden birriza temlikden başka bir şey değildir. Bu andan itibaren, menafii umumiye dolayısıyla yapılan istimlâklerde pek geniş olan adlî salâhiyet bu temlikelerde bizzarur caridir, Eğer bilâkis, muavenet teklifi menafii umumiyeye aid hiç bir karar mevcut olmsızın yapılmış ise bundan mütevellid ihtilâflar vilâyet idare heyetlerinin salâhiyeti dairesine girer.

Bu ince fark, bizce, muavenet tekliflerinin, bu tek - life has olan vasfını tanımamakdadır. Teklifin yapıldığı zamana göre, salâhiyetin değişmesi güçlûkle tasavvur edilebilecek bir şeydir. Bilhassa , hatta menafii umumiye mevcut olduğuna dair olan bir karardan sonra ve hatta muavenet teklifi menkul maddelere müteallik olduğu zaman, salâhiyetin İdarî ve gayrimenkule müteallik olduğu zaman adlî olması sebebi anlaşılamamakdadır. Şurası kayda şayandır ki, muavenet teklifleri ekseriya iane listelerine alelâde vazolunan imzalarla yapılır. Şu halde yapılacak bir umumî nafia hizmeti mevcut olmasa bile, âmme hizmetine aid her dürlü muavenet

teklifinin tevlid edebileceği ihtilâfa, idarî salâhiyetin teşmili doğru olmaz mı? Sualî varid olabilir.

Malzeme ve nakliyat pazarlıkları mecelelerinde salâhiyet.

Mösyö (Hauriou) bu pazarlıkları - umumî idarelerin, bir müteahhid vasıtasile menkul mallar, zahireler ve hatta hizmetler (meselâ bahrî nakliyat ve hatta otobüslerle kara naliyat hizmeteri) tedariki için yapmış olduğu mukavelelerdir - suretinde tarif etmektedir. İdare bunların hepsini bir satış veya bir icar muamelesi şeklinde yapar ki bunlar umumî bir eserin meydana getirilmesini intaç etmez.

Devletin, ve müstemlikelerin malzeme pazarlıkları, hukuku umumiyyeye aid müfrid hükümleri ve vecibeleri ihtiva eden ve bir şartnamesi bulunan ve dikkatle tanzim edilmiş olan mühim mukavelenamelerdir, binaenaleyh idarî mahkemelerin salâhiyetleri dairesine dahil olduklarında hiç bir zaman tereddüd edilmemiştir. II haziran 1806 tarihli kararnamenin 13 üncü maddesi, esasen bu salâhiyeti pek vazih bir surette teyit etmiştir. Fakat bu metin olmasa da, bu mukavelelerin İdarî mahiyetleri itibarile bu salâhiyet dairesine gireceklerini zannetmekdeyiz. Bunun bir delilini de şu hâdisede görüyoruz: II haziran 1806 kararnamesine rağmen Devlet şûrası peşin olarak yapılan mubayaalara aid mukavelelerin (ki hakikî hukuku umumiye mukaveleleridir) adlî mahkemelerin salâhiyeti dairesine girmesine karar vermiştir. Devlet alelâde bir şahıs gibi, nakliyat pazarlıklarını şartnamesiz, ve hususî hükümler mevcut olmaksızın yaptığı takdirinde de böyledir.

Vilâyetler ve kommünler için bu husus uzun müddet ihmhl edilmiştir, hukuku hususiye usulleri umumiyetle istimal ediliyor ve bu suretle bu mukavelenamelere aid ihtilâfların adlî mahkemelerin salâhiyeti dairesine dahil olduğu hemen hemen bilâ müşkülât kabul olunuyor

idi. Amme- hizmetlerinin aded ve ehemmiyetini arttıran büyük evölüsiyonun tesirleri altında vilâyetler ile kommünler, şartnamelerle ve âmme hukuku rejimine göre sık sık mühim pazarlıklar yapmağa davet edilince, adlî salâhiyet hir takım amelî mülâhazalar yüzünden ibka edilmiştir. Ekseriya pek az mühim olan ve nakdî ehemmiyeti., yapılacak masrafla hiçde nisbeti bulunmayan bir takım nizalar için, tarafeynin Devlet şûrasına mürcaat etmelerini istemek pek müşkül idi.

Maamafih, hatta nahiyelere aid en mühim malzeme pazarlıklarının idarî mahiyeti o derece bariz bir surette ken dışını göstermiştir ki, nihayet içtihad dolambaçlı bir şekil ile, bu mukavelenameleri umumî nafia hizmetleri pazarlıklarına temsil etmek (tenvirat veya tanzifata müteallik mukavelenameler) veya âmme hizmetleri imtiyazları kabilinden addeylemek suretile (ölü hayvanları kaldırmak, otobüs servislerine müteallik pazarlıklar) bunlardan bir çoğunu idarî salâhiyet dairesi dahiline sokmağa muvaffak olmuştur.

Diğer, hususlarda salâhiyet adlîdir, her nekad bu hal sureti lehinde ileri sürülebilecek kuvvetli hukukî sebepler yok ise de.

Salâhiyet kaidelerinin devletten gayri idari şahıslara tatbiki.

19 uncu asrın büyük bir kısmında kuvvetli bir doktrin ve içtihad cereyanı, âmme hizmetleri için vilâyetlerin ve kommünlerin ve umumî müesseselerin yapmış oldukları mukavelenameleri hukuku hususiye mukavelelerine temsil ederek, bunlar hakkında adlî salâhiyeti tatbik etmek temayülü var idi. O devirde âmme hizmeti mefhumu iyice anlaşılmamış idi, heyeti umumiyesile ihata edilmiş değildi.

Arkası var
İbrahim Ali Erberk

İdarenin kazaî murakabesine ait muhtelif sistemler

III — Fransız sistemi

Yazan: **Roger Bonnard**

Bordeaux Ünivertesinde İdare Hukuku Profesörü.

Sistemin genel karakterleri.

İdarenin kazaî mürakabesinde Fransız sisteminin en bariz noktası, adlî mahkemelerin, tamamen değilse de, oldukça geniş mikyasta iidarî davaları rü'yettem uzaklaştıdırılması temayülüdür. Bu temayül, kuvvetlerin tefriki prensipinin, Fransız âmme hukukuna has olan bir tarzda tefsirinin neticesidir. Adlî mahkemeleri idarenin kazaî kontrolundan hariç bırakmanın ehemmiyeti davaların hususî hukuk davaları ve âmme hukuku davaları gibi materyel bir tefrika uğramasından doğar.

Bugün hususî hukuk İdarî ihtilâfının oldukça dar bir fikrini taşıyan bir telâkki üzerinde durulmaktadır. Bu, adlî mahkemelerin salâhiyeti sahasını tahdit gayesine matufdu. Bu suretle Fransız sistemi, İngiliz, Amerikan sistemine en fazla aykırı vaziyette bulunan bir sistem oluyor. Fransız sistemi idarenin kazaî mürakabesindeki adlî mahkemelerin rolü bahsinde İngiliz sistemine karşı açıktan açığa cephe almaktadır.

Fransız sisteminin başka bir farikası da şudur:

Adlî mahkemelerin idarenin kazaî murakabesinden

hariç (bırakma vaziyetine rağmen, yine kuvvetlerin tefriki (prensipinin tefsiri sebeble idarî davaların rü'yeti hemen idarî mahkemelere verilmiş değildir.

Başlangıçta, adlî mahkemelerin müdahalesi kaldırıldıktan sonra, idarî davaların rüyeti idarenin kendisine verildi. Faal vaziyette bulunan idareciler bu salâhiyeti aldılar. Ve bunu evvelâ yalnız olarak, sonraları istişarî mahiyetteki idarî organların iş birliği ile kullandılar. Fakat bugünkü İdarî davalar sistemine erişmek tamamen bu istişarî uzuvlar yolile olmuştur. Filhakika, bu uzuvlar; idarenin karşısında kazaî fonksiyonca vuku bulan bir ihtisaslaşma neticesi olarak yavaş yavaş mahkemelere inkilâp etmişlerdir.

Nihayet Fransız sistemi Devlet şûrası huzurunda davaların şekli tefrikini kabul etmiştir. Bu tefrik davaların, tasarrufların icrasından doğan ihtilâf davaları, ve tasarrufların kanuna uygunluğu davaları diye materyel bir tefrik üzerine istinad eder. Bugünkü doktrin bunu sübjektif ve objektif davalar tefrikına çevirmiştir. O suretle ki, Devlet şûrasının salâhiyeti, Droit Commun hâkimi olarak Alman sisteminde olduğu gibi sübjektif hakları ihtiva eden ihtilâflara tahdid olunmuş değildir.

Fransız sistemi değişik, fakat daima az çok idarenin adlî mahkemelere karşı müdafaasını temin fikrinin hâkim olduğu bir ihtilâflar mahkemesi teşkilâtı ile tamamlanmaktadır.

Adlî mahkemelerin idarenin kazaî mürakabesinden uzaklaştırılması.

Fransada adlî mahkemelerden, idarenin kazaî mü-

rakabesini ve idarî davları rü'yet salâhiyetini, almak için mevcut temayülün menşei ta 1789 ihtilâline kadar gider. Bu temayül o zaman, kuvvetlerin tefrikinde vaziyetin icabı olarak taayyün eden bir tefsirin neticesi olarak belirmişti .

İhtilâlin başlangıcından beri adlî mahkemeler hakkında, idare ile olan vaziyeti bakımından sonsuz bir itimatsızlık vardı. Mahkemelerde eski rejim mahkemelerinin taşıdığı bazı temayülleri görmekten korkuluyordu. Bilhassa on sekizinci yüz yılın ikinci yarısında kral iktidarına ve onun mahallî mümessilleri olan intendantlara karşı sistematik bir muhalefet esprisi içinde hükümdar adalet mahkemeleri olan Parlmntler görüldü.

Bu intendantlar kendi sınıf imtiyazlarını koruma endişesile hareket ederek, kral hükümeti tarafından yapılmak istenen zarurî mahiyette İdarî ve malî reformlara karşı şiddetli düşman kesildiler. Bu husumetlerini normal hâkim salâhiyetlerini kullanarak izhar ettikleri gibi, ıslâhatı muvaffakiyetsizliğe uğratmak için hususî salâhiyetlerini de kullanmaktan çekinmediler. Yeni mahkemelerin bu dar muhafazakârlığı izhar etmelerinden. ve eski Parlmntler gibi, her değişikliğe engel olmak bakımından, diğer kuvvetler üzerine müdahale suiistimallarında bulunarak ihtilâlin tahakkuk ettirmek istediği büyük ıslâhatı muvaffakiyetsizliğe uğratmalarından korkuldu.

Binaenaleyh kuvvetlerin tefriki prensipini, bu mahkemelerden idarenin kazaî murakabesini ve İdarî davalara bakma salâhiyetini alacak ibir surette tefsire götüren tamamen bu itimatsızlıktır. Bu mahkemelerin, idare

hakkında, kendi kazaî fonksiyonlarını bile suiistimal edeceklerinden endişe ediliyordu.

Filhakika, kuvvetlerin tefriki prensipi, adlî mahkemeleri yalnız teşriî veya İdarî fiillerde bulunmaktan menetmek değil aynı zamanda teşriî ve İdarî unsurlar tarafından ifa edilen bu fonksiyonlara aid tasarruflar hakkında hüküm vermekten menetmek lâzım geldiği suretinde tefsir olundu. Bu görüş adlî kuvvet bahsinde, yalnız kazaî fonksiyonunun ihtisaslaşmasını değil, aynı zamanda diğer kuvvetler üzerinde, hatta kazaî fonksiyon. vasıtasile bile olsa, hareket iktidarını nezi etmek suretile anlaşılan kuvvetlerin tefriki prensipi idi.

Bu prensip, adlî mahkemelerin idare ile olan münasebetleri hususunda, 16-24 ağustos 1790, t. II, madde: 3 kanununda vazf olundu. Bu ; kuvvetlerin tefriki hakkındaki dar tefsirim bir izah tarzından başka bir şey olmayan İdarî ve adlî otoritelerin ayrılması kaidesi idi. Bu. kaide, adlî kuvvetin ihtisaslaşmasını , idarî ihtilâflara rü'yetten men etmek suretile, taz'if ediyordu.

Bu men keyfiyeti, teşriî yolla formüle edilen ancak bazı nadir istisnalara mevzu oluyordu: Bu hususta, adlî mahkemelere vasıtalı vergiler hakkındaki davalara bakma salâhiyeti veren 7-11 eylül 1790 kamunu zikrolunabilir. Bu suretle ihtilâl rejimi İdarî davaların adlî mahkemelerden hemen hemen tamamen alınmasına müsaid bir yaziyette bulunuyordu.

Böylece, ihtilâl esnasında, eski rejim mahkemelerinin aldığı vaziyetten sonra adlî mahkemelerin ilka ettiği itimadsızlık sebebile, bilhassa devletin diğer unsurlarının adlî kuvvete karşı müdafaasının temini düşüncesi ile hareket edildi. Bu suretle, adlî mahkemeleri, idarenin.

ifa ettiği tasarruflar hakkında kazaî murakabede bulunmaktan men edecek bir mahiyet taşıyan kuvvetlerin tefriki prensipinin bu şekildeki dar tefsiri ileri sürüldü. Adlî kuvvete karşı bu müdafaa endişesi içinde, adlî mahkemelerin haklı müdahalesini temin eden garantiler fikri tamamen bir tarafa bırakıldı. Mahkemelere karşı itimadsızlık üzerinde uğraşılıp durulduğundan mes'elenin bu bakımdan mütaaleası cihetine gidilmedi.

Fakat bu itimadsızlık uzun sürmedi. Tamamen ortadan kalkmamakla beraber herhalde hissedilir derecede hafifledi. Zira , adlî mahkemeler, idare karşısında, eski rejimdeki Parlment ların düşman vaziyetini kat'iyen takınmadı. Tam tersine, adlî mahkemeler bu mevzu üzerindeki bütün şüpheleri ortadan kaldırmak için idareye karşı daha hürmetkâr, çekingen ve ihtiyatlı davrandılar. .Bundan başka Birinci Napoleon hükümetinin otoritarizmi bu ihtiyatlı vaziyeti almalarında çok yardım etti.

Böylece kuvvetlerin tefriki prensipinin dar tefsiri sebebi gaip oldu. İdarî davaları adlî mahkemelerin kazasına tâbi kılmakdaki engel ortadan kalkdı. Busebepten bütün mahkemeler hakkındaki itimadsızlık kalkmış olduğundan adlî mahkemelerin müdahalesinin, hak sahiplerine iyi adalet garantileri temin etmek için zarurî olduğu fikrine varıldı.

Bununla beraber adlî mahkemeleri, hiç olmazsa kısmen, idarenin kazaî murakabesine karışdırmamağa devam edildi. Zira adlî kuvvete karşı müdafaa fikri yerine iyi bir kazaî iş bölümü kurmak düşüncesinin ilham ettiği başka bir fikir kaim olmuştu. Adlî mahkemeleri idarenin kazaî kontrolundan bu suretle uzaklaştırmaya devam eden fikir, idarî davaları rü-

yette ehliyet fikri idi. Mutad, işleri hususî davalara bakmak olduğundan ve davalar, İdarî davalardan hukukî esasları ve kazaî usulleri, bakımından tamamen ayrı bir mahiyet taşıdığından adlî mahkemelerin İdarî davalar hakkında (iyi hüküm veremiyeceği düşüncesine varıldı. Fakat bu yeni noktai nazar adlî mahkemeleri idarenin kazaî murakabesinden ancak mahdud surette uzaklaştırdı. Bu; idari davaların hususî hukuk ve âmme hukuku davaları olarak materyel bir tefrika tâbi tutulmasından doğmuşdu.

İdarî tasarruflar, prensip itibarile, idare hukukunun hususî kaideleri ile tedvir olunmakla beraber, aynı zamanda bazen hususî hukuk kaidelerine tâbi olduğundan ve böylece idarî ihtilâflar bu iki nevi faaliyetten birine veya ötekine aid olduğuna göre dava, materyel bakımdan hususî hukuk ve âmme hukuku davası diye ayrıldığı evvelce görülmüşdü.

O halde, İdarî tasarrufun hukukî temeli ve idari davaların bu mahiyetindeki bu düalizmin esası hakkında şu fikre varıldı: adlî mahkemeler âmme hukuku İdarî davalarını bakmağa ehliyeti olmamakla beraber, hususî hukuk İdarî davalarını rü'yete tamamen ehil bulunuyordu. Zira bu vaziyette ferdler arasında herhangi bir ihtilâf mahiyeti taşıyan bir dava karşısında bulunuyordu. Adlî mahkemelerin , prensip itibarile, hususî hukuk İdarî davalarını rü'yete salâhiyeti bu suretle kabul olunmuştu.

Bu fikir on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Fransa'da yavaş yavaş intişar ediyordu. Ve adlî mahkemelerin idari davaları rü'yetten mutlak değil, nisbî men'ini kabul ediyordu. Bundan başka, adlî mahkemelerin idarî davaları rü'yetteki ehliyeti ölçüsü, İdarî davaların huşu-

sî hukuk ve âmme hukuku davaları gibi materyel bir tefriki esasına istinad ediyordu.

Fakat o zaman bu iki nevi idarî davanın, hususî hukuk ve âmme hukuku davalarımın tefriki fikrini tasrih te mek, yani İdarî tasarrufun nasıl ve ne gibi şartlar ve ölçüler altında bu kategorilere girebileceğini tayin ve tesbit etmek icap ediyordu. Binaenaleyh, iki nevi idarî davanın bu materyel tefriki hakkında Fransa'da, birbiri ardısıra, iki telâkki meydana çıktı. Bu telâkkilerin İkincisi, birincisine nazaran, hissölunur derecede, hususî hukuk idarî ihtilâflarını ve binaenaleyh adlî mahkemelerin salâhiyetini tahdid etmişdi.

Evvelâ, bu iki hukukun tatbik sahasını ayırmak için, idarî tasarrufların, hakimiyet ve temşiyet tasarrufları olarak tefrik edilebileceği fikrine baş vuruldu.

İdarenin hakimiyet tasarrufları, devletin, kumanda ettiği, emir verdiği ve hâkimiyetini icra ettiği faaliyetler olduğundan, ferdlerin yaptığı işlerden tamamen ayrı bir mahiyet taşır. Bu sebeble idare hukukunun hususî kaideleri ile tedvir olunamaz.

Temşiyet tasarruflarında ise, bilâkis, devlet hakimiyetine dayanarak hareket etmez. Bu tasarruflar ferdlerinkine benzerler. Bu yüzden hususî hukuk kaideleri ile tedvir olunabilirler.

Netice olarak hakimiyet tasarrufları davaları adlî mahkemelerin rü'yet sahasına sokulamıyacağı halde, temşiyet tasarrufları davaları bu mahkemelerin kazaî salâhiyetine tâbi kılınabilirler.

Adlî mahkemeler lehine İdarî davalar hususunda adlî mahkemelere verilen kısmî salâhiyete temel vazifesini

gören bu ifkir içtihadla yavaş yavaş ortaya çıktı. İkinci Imperatorluğun sonuna doğru Devlet şûrası tarafından, bilhassa Pinard davasında, kabul edildi. (Cons. Et. 20 şubat 1863; 1869, II, 245)

Fakat idarî tasarrufların hâkimiyet ve temşiyet tasarrufları olarak tefriki, tatbik edilmek istenen başka yerlerde uğradığı akibete Fransa'da da uğradı. Ve bu suretle tatbikatta terk edilmek mecburiyetinde kalındı.

Evvelâ görüldü ki, bazı (hallerde idarî tasarrufun, hakimiyet veya temşiyet tasarrufu olduğunu tayin etmek çok güçtür. Fakat Fransız içtihadını bu tefriki kabul etmemeğe sevkeden idarî tasarruflarda idare hukuku ile hususiye hukukunun tatbikinde uygun bir taksime irişilmeğe müsait olmadığı fikri idi. Bazı hallerde temşiyet tasarruflarının, hususiye hukuku ile tedvir olunamayacağı ve bu nevi tasarrufları idare hukukuna tâbi kılmanın uygun düşeceği anlaşıldı. Bu suretle bu tasarrufun bir âmme hizmetinin ifasını temin gayesine müteveccih olduğuna inanılıyordu.

Bu idarî tasarruflar gerek hâkimiyet ve gerek temşiyet tasarrufları olsun, idare hukuku tarafından tedvir olunmak gereğinde idi. Zira hususî hukuk kaideleri, ferdler arasındaki münasebetlerde iyi olmakla beraber, prensip itibarile, âmme hizmetlerinin ifasını temin için kâfi değildi.

Bugün, idari tasarruflarda, hususî hukuk, ile idare hukukunun ayrılmasına, davaların âmme hukuku ve hususiye hukuku davaları olarak materyel tefrikina esas olan fikir bu suretle teşekkül etmiştir. İdarî tasarruf da tezahür eden Devlet iradesinin mahiyeti artık hesaba katılmamaktadır. Yalnız bu tasarrufun gayesi bir âmme hiz-

metnin ifasına matuf olup olmadığı tedkik edilmektedir.

Binaenaleyh, bugünkü prensip, bir âmme hizmetinin ifasını temin amacını güden ve idare hukuku kaidelerine, prensip itibarile, tâbi olarak bir âmme hukuku da vasına mahal veren bütün tasarrufların ve bu tasarruflardan doğan bütün ihtilâfların adlî mahkemelerin salâhiyeti dışında kalmasıdır. Bilâkis , bir âmme hizmetinin ifasına matuf olmayan ve binaenaleyh hususî hukuk kaidelerine tâbi olan İdarî tasarruflardan doğan ihtilâflar bu mahkemelerin salâhiyetleri dahiline girerler. Bütün bunlarda kanunun sarîh olarak tayin ettiği istisnaları unutmamak lâzımdır.

Bununla beraber, içtihad, bir âmme hizmetinin ifasını temin hususunda idare tarafından akdedilen mukavele için bu prensipe mugayir kararlar vermiştir, pren sipin istisnasız şiddetli tatbiki bu mahiyetteki bütün mükaveleler için adlî salâhiyetin tanınmasına varacaktı. Bu sebeble, içtihad bu mükaveleler arasında, ferdler beynindeki mukavelelerde görülenlere müşabih hükümleri ihtiva edenleri ayırıyor. Ve bunlar hakkında adlî mahkemelerin salâhiyeti olduğuna karar veriyor. Droit Commun'ü aşan maddeleri muhtevi İdarî mukaveleler bu salâhiyetin dışındadır. Filhakika ferdler arasında aktedilen mukavelelerde görülen maddelere benzer hükümler taşıyan bir İdarî mukavele zarurî olarak, hususî hukuk sahasına ıgirecektir. Binaenaleyh ondan doğacak ihti lâflarda hususî hukuk ihtilâfları olacaktır. Bu sebepten adlî mahkemelerin bu ihtilâfları halle salâhiyeti olması tabiidir.

İdareci — Hâkimler.

Adlî mahkemelerden idarenin kazaî murakabesi salâ-

hiyeti alındıktan sonra, idarî davaları rü'yet salâhiyetini vermek için "idarî mahkeme,, ler ile " idare,, den birisinin tercihi mes'elesi ile karşılaşıldı. Kuvvetlerin tefriki prensipinin tefsiri adlî mahkemeleri, İdarî ihtilâflara bakmakdan men edecek şekilde yapıldığı zaman bu tercih mes'elesi mevzuubahs oldu. Kabul olunan hal sureti İdarî mahkemeler kurulmadan İdarî davaların hususî surette uhdelerine tevdi edilecek idarecilere verilmesi ve idareye bırakılması şkinde idi. Tayin olunacak idareciler bir yandan Devlet reisi ve nazır (L. 7-14, Birinciteşrin 1790) ve öte yandan departman idarecileri oldu. (L. 6-11 eylül 1690)

İşte ihtilâl tarafından kurulan idareci hâkim sistemi bu suretle vücud buldu. İdarî davaların rü'yeti hiyerarşik müracaat usulü ve yüksek meratibin müdahalesi suretile organize edilmedi. Yalnız idarî hâkim olan ve hususî surette tayin edilen, aktif idareciler teşkil edildi.

Bu idareci hâkim sisteminin kabul edilmesine iki sebep hâkim olmuştur:

Evvelâ, idarî mahkemeler teşkili cihetine gidilmesi, eski rejimde mevcut olan bazı hususî idarî mahkemelerin halk arasındaki itibarsızlığı sebebile olmuştur. Bu mahkemeler, karışıklığı, betaeti ve mahkeme usulünün behalılığı ile muahaze ediliyordu.

Etats Généraux nun bir çok raporlarında bunlar hakkında hayli şikâyetler yapılmakta ve kapatılmaları istenmekte idi. Bunun içindir ki İdarî mahkemelerin tekrar teşekkülleri kabul olunmadı.

Öte yandan, İdarî davaların faal idarecilere verilmesi şu sebepten ileri geliyordu.

18 inci asır boyunca, Intendant lar lehine idarî ihtilâflar hususunda kazaî salâhiyetler bahşedildi. Filhakika kral, istinaf salâhiyetimi kullanarak, kendiliğinden veya Intendant ların isteği üzerine, icabında bazı İdarî ihtilâfları Parlment lardan alarak Intendant lara veriyordu. Sonraları, muayyen bir ihtilâf hakkında hususî olarak bu vekâletlere muayyen iş kategorilerini istihdaf eden vekâletler kaim oldu. O suretle ki Intendant lar, bu vekâletler sebebile, yavaş yavaş gerçek İdarî hâkimler haline girdikler.

Intendant ların bu kazaî salâhiyetleri mûhakeme usullerinin çabukluğu ve basitliği dolayisile efkârı umumiye tarafından iyi bir kabule mazhar oldu. 1790 kanunları ile kurulan idareci-hâkim sistemi böyle idi.

Fakat, idarî davaların rû'yetini, münhasıran faal idarecilere tevdi eden bu sistem iyi bir adalet için mahzurları taşıyan bir sistem olarak görünmekte gecikmedi, idarenin, kendisini kaza yolile kontrol ederken, İdarî davalar hakkında bitaraf bir hüküm vermeğe müsaid olmadığı; anlaşıldı.

Bundan başka, aynı zamanda VIII senesinde Consulat Hükümeti zamanında Fransız idarî teşkilâtının ıslâhı mevzuubahs olduğu sırada sistem değiştirildi. Bu sırada, umumiyetle iddia edildiği gibi bir İdarî mahkeme sistemine dloğru gidilmiş değildir. Daha ziyade, hakikatte hak sahipleri için daha fazla garanti teminine müsaid başka bir idareci-hâkim sistemi kurulmak istendi. Bunlar, daha sonra, İdarî mahkemelere istihale edecek olan idarî davaları rû'yet için kurulmuş uzuvlardı. Fakat VIII senesinde kurulan, hiç olmazsa hukukan, ancak bir idareci-hâkim sistemi idi.

VIII senesinde yapılan idarî reformun esaslı fikirlerinden (biri idarede karar veren, icraî ve istişârî rol oynayan fonksiyonları bir tefrika tâbî tutması, idi. Bu suretle dıstışârî bir fonksiyon yapan idare ile, icra işi ile uğraşan aktif idare karşı karşıya alınıyordu. Böylece aktif idare ile meşgul uzuvlar yanında istişârî vazifelere mâlik uzuvlar kurulmuştu: Devlet şûrası ve vilâyet idare heyetleri gibi. O zaman idarî davalar tamamen aktif idareye bırakmak istendiğinden ve diğer taraftan idareden ayrı bir hâkime de bu davalar itimad edilmediğinden Devlet şûrasına ve vilâyet idare heyetlerine verildi. Binaenaleyh, idarî idavaları rû'yetle vazife dar kılınan ve bu suretle kendi kendisini kazaî kontrole tâbî tutan, istişârî uzuvlar vasıtasile, yine idare idi. Fakat idareci-hâkim sisteminin idamesinde daha ileriye gildi. Devlet şûrası idarî davaları rû'yette tam karar salâhiyeti alamadı. Devlet reisinin lehine bir tasdika bağlı adalet = Justice retenue ye mâlikdi. Basit meclis rolü, kazaî salâhiyete genişletildi: Bu sahada da hükümete teklifler yapmakla iktifa ediliyordu. Vilâyet idare hey'etlerine gelince, bu uzuvlar tamamen tevkili adâlet == Justice délégué ye mâliktiler. Fakat riyaset vali tarafından yapılyordu. Diğer taraftan, idare heyetinin kararları aleyhine Devlet şûrasına itiraz mümkündü.

Bu suretle VIII senesi sistemi, heyeti umumiyesile, Devlet reisi lehine tasdika bağlı adâlet = Justice retenue ihtiva eden bir idarî kaza kurmuştu. Binaenaleyh, bu bakımdan tamamen bir idareci-hâkim sistemi oluyordu. Eski sistemden farkı da şu idi:

Aktif ve istişârî idare'nin uzvî tefrikinin kullanarak istişârî idare organlarını, İdarî davaları rû'yet ettirmek

için aktif idare organları ile birleştirmişti.

Bu idareci hâkim sistemini haklı göstermek için kuvvetlerin tefriki ıprinsipini yalnız ihtisas ve ehliyet bakımından değil aynı zamanda bir kuvvetin öteki kuvvet üzerine tesir yokluğunu da katarak tefsir etmek şıkkı ileri sürülüyordu.

Bu suretle kuvvetlerin tefriki prensipi idarî davaların idareden ayrı bir hâkim tarafından rü'yet edilmesini ;uygun bulmadığından idarenin istiklâlini temin için bizzat idare tarafından rü'yet edilmesi düşünüldü. Yalnız aynı zamanda iyi bir adalete varmak için idarî (davaların rü'ye tîne, istişarî mahiyette olan idare organlarını iştirak, ettirmek lâzım geldiği kanaati besleniyordu. .

İdareci-hâkim usulile bu idarî adâlet teşkilâtı İdarî mahkemeler sistemine doğru seri tekâmül takip etmeğe koyuldu. Bununla beraber, Birinci İmparatorluğun yıkılışından sonra ve bilhassa restorasyon devrinde şiddetli hücumlara uğradı. Fransa'da idarî mahkemelere tekâmülü beklenen bu uzuvların hayatı için en nazik bir zamanda bulunuyordu. Zira bu buhran sona ererse bu idarî adalet teşkilâtının mevcudiyetleri artık, tehdide maruz kalmakdan kurtulacaktı. Fakat vaziyet gayet vahim idi.

Bu hücumların hedefi doğrudan doğruya Devlet şûrası idi. Zira., Devlet şûrası, o zaman imperatorluk despotizminin sembollerinden biri olarak görünüyordu. Bütün otokratik bir hükümetin, ayrılması imkânsız bir uzvu olarak telâkki ediliyor ve binaenaleyh liberal veya sadece kanunu esasiye dayanan bir hükümet ile tezat teşkil ettiği kabul olunuyordu. Hem hükümet meclisi

hem de idarî hâkim gibi kaldıkça, zarurî olarak, Devlet reisine doğrudan doğruya bağlı ve nazırları kontrol ederken Devlet reisinin şahsî faaliyetine yardımcı bir müessese şeklinde telâkki ediliyordu.

Bu görüş , şüphesiz ki, çok defa siyasal partilerin bazı müesseselere karşı mücadelelerinde dayandıkları illüzyonlara tipik bir misal teşkil ediyordu. O zaman, Devlet şûrasının artık Birinci Imperatorluk esnasındaki kudretli organ olmakda devam edemeyeceği anlaşılmamıştı. İmparator Napoleon ile beraber bütün kuvvetini teşkil eden canlılığı da göçüp gitmişti.

Ne olursa olsun, bütün restorasyon müddetince gerek mecliste, gerek matbuatta Devlet şûrasına karşı yapılan hücumların arkası kesilmedi.

Bununla beraber Devlet şûrasının mevcudiyeti ve bu suretle Fransız idarî mahkemelerinin istikbali kurtarıldı. Filhakika restorasyon devrindeki muhtelif hükümetler, hepsi İmparatorluk müesseselerini terketmek için canlı: tezahürler de bulunmuşlardı. İdarî merkeziyeti muhafaza için aynı surette çalışılmıştı. Devlet şûrası için de aynı şey yapıldı.

Öte yandan, Devlet şûrası, kendisi hakkında düşünülen İslahat mes'elesinde tezahür eden fikir ayrılıkları sebeble çıkan buhran müstesna, bu badireyi kazasız atlattı.

Filhakika, bazıları tam tıpkası cihetine gidilmesini istedikleri halde diğerleri yalnız islâhını talep ediyorlardı. Bu yeniden teşkilât yapma ve bunu tahakkuk ettirmek için gereken tedbirler mes'elesinde fikirler çok dağınıktı.

Devlet şûrasının tamamen ilgası fikri, evvelâ hükümete teşriî ve idarî hir meclis kazandırmakdaki fayda ile çarpışıyordu. İdarî davalara müdahalesinin kaldırılması idarî davaların adlî mahkemelere bırakılmasını intaç edeceği korkusu ile ıbu fikir de ademi muvaffakiyete uğradı.

Bunun içihdir ki, diğer ,bir noktai nazarda, Devlet şûrasının hükümet meclisi olarak değil, aynı zamanda idarî hâkim olarak idamesi teklif ediliyordu. Yalnız bu defa, Devlet şurasına verilecek dava salâhiyeti için fikirler ayrılıyordu. Bu hususta muhtelif noktai nazarlar ileri sürüldü. Fakat bunları , kısaca, iki tezde toplamak mümkündür. Biri Commenin diğeri Broglie tarafından ileri sürülen fikir.

Commenin, Hükümetin idarî ve istişarî hey'eti olarak aldığı Devlet şûrası yanında, idarî davaları rüyet etmek üzere, idareden ayrı ve tevkili adâlete = Justice délégé malik ve lâyenazil azadan mürekkep hususî bir mahkeme teşkilini muvafık görüyordu. Mes'elenin mantıkî hal sureti de bu idi. Sonunda kazanan fikir de bu oldu. Fakat o zaman pek az muvaffakiyete uğramıştı.

Broglie nin tezi ise çok beğenilmişti. denebilir ki Fransa, 19 unıcu asır ortasına kadar bunun tesiri altında kalmıştır. Broglie, Devlet şûrasının yalnız hükümet meclisi olarak değil, aynı zamanda İdarî davaları rüyetle vazifeli olarak kalmasını istiyordu. Yalnız - tezinin orijinal tarafı budur - bazı idarî ihtilâfların, tamamen İdarî davalara taallûk, etmemeleri hasebile, adli mahkemelere bırakılmamalarını ileri sürüyordu. Filhakika takdir hakkına da -

yanan hükümet tasarruflarına aid ihtilâflar ile idareye merbut salâhiyetin icrasından doğan idari ihtilâfları ayırıyordu. Bu ikinci nevi ihtilâfların adlî mahkemeler tarafından rü'yetü isteniyordu. Zira, burada ferd hukukuna istinaden, hüküm vermek (meselesi mevzuubahs idi. Bilâkis birinci nevi ihtilâflarda, takdir hakkı sebeble, her iki menfaat karşısında muayyen, bir tevazün temin etmek suretile bir hüküm vermek mevzuubahsdir. Bu gibi davalar idarenin istiklâlini ve nazırların meclis huzurundaki mesuliyetlerini tehlikeye koymadan adlî mahkemelere bırakılamazlar. Binaenaleyh, bu ihtilâfları rüyet etmek Devlet şûrası vasıtasile, idareye düşer. Broglie nin tezi bu suretle, idare edilenlerin haklarını işe karıştırmıyan ve idarî ihtilâflarla tahdide uğrayan bir idareci-hâkim sisteminin müdafaası idi.

Devlet şûrasının uğradığı buhran bu şekilde cereyan; etti. Öyle bir buhran ki Fransa'da idarî kazanın hayatını ortaya koymuştu. Devlet şûrası, esasında, adlî mahkemelerin salâhiyetine karşı mevcut prejuje'lerin azalmış olmakla beraber henüz devam etmesi sebeble bu işte muzaffer çıktı. Ve artık İdarî davaları aktif idareye tekrar vermek düşünülemezdi.

Devlet şûrasının mevcudiyetini muhafazası sebeble dir ki Fransız İdarî teşkilâtı bir İdarî mahkemeler sistemine doğru inkişaf edebildi. Zira İdarî davaları rüyet için VIII senesinde tesis edilen bu müesseseleri muhafaza etmeğe karar verildiğinden itibarendir ki hakikî idarî mahkemeler kurulması bir zaruret halini aldı. Filhakika bu da tahakkuk etti.

İdarî mahkemeler.

Bugünkü Fransız İdarî mahkemeler sistemi VIII se-

nesi müesseselerinde yapılan tadilâttan doğmuştur. Bu değişiklikler bu müesselselerin heyeti umumiyesini bozmamakla beraber, idareci-hâkim sistemini idarî mahkemeler sistemine istihale ettirmek için oldukça esaslı bir rol oynadı.

Bu neticeyi elde edebilmek için idare fonksiyonu ile idarî ihtilâfları rü'yet fonksiyonu arasında uzvî bir tefrik yapmak icap etti. Bu sebepten, adlî mahkemeler tarafından yapılan müdahalenin kusurları hasebile şu noktalara dikkat etmek uygun görüldü.:

1 — Bu kazaî fonksiyonu tam karar salâhiyeti ile yani Justice délégué ile tatbik için uzuvlar teşkil etmek.

2 — İdarî, hatta istişarî fonksiyon ile içtimaim bertaraf ederek, bu uzuvların kazaî fonksiyon içinde ihtisaslaşmasını temin etmek.

3 — Bu uzuvların faaliyetine, aktif veya istişare rolünü yapan idarecilerin her dürlü iştirakine mâni olmak.

4 — Nihayet hususî vaziyetleri hususunda garantiler temin ederek bu uzuvların üyelerine hâkim sıfatını vermek.

Bu suretle idare ve mahkeme fonksiyonlarının uzvî tefrikindeki muhtelif unsurlarının tahakkuku sebebile, bir idarî mahkeme sisteminin kurulması mümkün olabilmıştır,

VIII senesi müesseseleri hemen hemen tamamen istihalelere maruz kalmışlar ve böylece az çok İdarî mahkemeler haline gelmişlerdir. O suretle ki, bugün Fransa'da, hemen az farkla, hakikî İdarî mahkemeler mevcut olduğu söylenebilir.

Fakat husule gelen değişikliklerin hakikî ehemmiyetini takdir etmek için bu tekâmülün her merhalesinde filî vaziyetlerin hukukî vaziyetleri çok defa geçtiğini iyice görmek lâzımdır. Filhakika, ekseriya, hukukan tayin edilmeyen bazı kaideler filen tatbik edilecek vaziyette bulunmuşlardır. Hukukî vaziyet ile filî vaziyet arasındaki tefrik Fransa'da, 19 uncu asırdaki ve bugünkü teşekkülü esnasında, İdarî kazanın hakikî durumunu anlamak için çok esaslı bir rol oynar.

VIII senesi müesseselerindeki bu tekâmül, sırasile Devlet şûrası ve vilâyet heyetleri tetkik olunarak, izah olunacaktır. Zira bu teşekküllerin idarî mahkemelere istihalesi ayrı ayrı ve muhtelif yollardan geçerek husul bulmuştur.

VIII senesinde tesis edilen idareci-hâkim sisteminin esaslı unsuru şu idi: Devlet şûrası ancak tasdika bağlı adâlet = Justice retenue ye malikti. Bu kaide uzun müddet devam etti. 1848 Cümhuriyetindeki kısa bir fasıla müstesna olmak üzere, 1872 yılına kadar sürdü. 1872 de Devlet şûrasına tevkilî adâlet = Justice délégué verildi. Tevkili adâletin, tasdika bağlı adâlet yerine geçmesi Devlet şûrası için 24 mayıs 1872 de kat'î olarak tahakkuk etmiştir.

Binaenaleyh, görünüşte bu Justice retame den doğan idareci-hâkim usulünün, davalar hakkında ancak idarî mahkeme mahiyetini kaldırarak nisbeten geç bir zamana kadar devam ettiği zannolunmaktadır. Halbuki hukuken 1872 yılına kadar devam etmekle beraber filen çok daha evvel bu mahiyetini kaybetmiştir. Zira, Devlet şûrasının adâleti, hukukan bir Justice retenue yi muhafaza ederek, filiyatta derhal bir Justice délégué ye in-

kilâp etmiştir. Filhakika hükümet Devlet şûrası tarafından takdim edilen karar lâyihalarını, tetkik etmeksizin, derhal tasdik etmeği âdet edinmişti. Devlet şûrası kararının hükümet tarafından reddi ancak iki defa vaki olmuştur.

Bu suretle, Devlet şûrasının, 1872 den çok daha evvel, filen gerçek bir Justice délégé yi istimal ettiği ve 24 mayıs 1872 kanununun, bir kelime ile, filî vaziyeti hukukî vaziyete inkilâp ettirmekten başka bir şey yapmadığı iddia edilebilir. Böylece icra edilen adâletin mahiyeti bakımından, Devlet şûrası hukukan bu mahiyeti almadan evvel, filen idarî mahkeme halinde bulunuyordu. Ve bu da filiyatta , oldukça erkenden, tam karar salâhiyeti ile kazaî fonksiyonu yapan bir uzuv olması sebebile idi.

Devlet şûrası daima hükümetin istişarî bir uzvu olmuştur. Ve hâlâ da öyledir. Binaenaleyh, bunun zarurî neticesi olarak, hakikî bir mahkeme olabilmeğe mâni istişarî ve kazaî fonksiyonlarının karıştırıldığı zannolunacaktır. Halbuki bu mes'ele başka şekilde cereyan etmiştir. Zira, Devlet şûrasında istişarî ve kazaî fonksiyonlarının muayyen uzvî bir ayrılığı neticesi olarak bir kazaî fonksiyon ihtisaslaşması doğmuştu. Bu uzvî ayrılma şu şekilde husule geldi: Devlet şûrasında biri istişarî idare fonksiyonunu, öteki kazaî fonksiyonu görecektir iki teşekkül belirdi: Bu suretle bu iki fonksiyon ayrı ve müstakil teşekküller tarafından yapıldığından artık vazifelerin karışması ve içtimai mevzuubahs olamazdı. Bu suretle, Devlet şûrasının bir İdarî mahkeme olduğunu söylemek tamamen doğru değildir. Devlet şûrasında, kazaî fonksiyon içinde ihtisaslaşan bu teşekküller tarafından kurulan bir idarî mahkeme vardır. Fakat

Devlet şûrasının bu iki taraflı bünyesi bir hamlede vücud bulmuş değildir. Bu tekâmül , hemen hemen ta: başlangıçtanberi sürüp gelen bir seri değişiklikler yolile tahakkuk etmiştir.

Devlet şûrası, her biri muayyen mes'elelerde mütehasıs olan idarelere ayrılmıştır. Devlet şûrasında fonksiyonların uzvî bir tefrikini ve kazaî fonksiyonda, teşekküllerin ihtisaslaşmasını tahakkuk ettiren bu ayrılma keyfiyetidir.

Başlangıçta, dairelerde yapılan bu iş bölümüne rağmen, istişarî ve kazaî fonksiyonlar tamamen birbirine girdi. Aynı teşekküller aynı zamanda her iki vazifeye iştirak ediyorlardı. İlk tahkikat mütehasıs daireler tarafından yapıyor, karar, bütün dairelerden müteşekkil umumî meclis tarafından veriliyordu. Devlet işlerinde olduğu kadar idarî işler de usul böyle idi.

Fakat dairelerin istişarî idare vazifeleriyle iki kat ağırlaşan kazaî vazifelerine kâfi gelmediğini ve dava işlerini bunlardan almanın uygun düşeceğini anlamakta: gecikilmedi.

Bütün deavi işlerinde, betahsis ilk tahkikatı yapmak ve umumî meclise teklifte bulunmak vazifesi ile mükellef bir dava komisyonu vücade getiren 11 haziran 1806 kararnamesinin tahakkuk ettirdiği şey budur.

Bu suretle, ihukukan başarılan sadece dava işlerinin ilk tahkikatı ile meşgul daireler yerine dava, komisyonunun geçmesi olmuştur. Bu, davaların yalnız ilk tahkikat için ihtisaslaşması idi. Fakat filiyatta istişarî ve kazaî fonksiyonların uzvî tefriki mânasındakinden daha fazla idi. Filhakika umumî meclis dava komisyonunun karar lâyhalarını tetkik etmeden tasdik yolunu pek ça-

buk tutmuştı. Böylece kazaî fonksiyon münhasıran dava komisyonu tarafından icra ediliyordu. Bunun üzerine bu teşekkül lehine kazaî fonksiyonun bir ihtisaslaşması ve istişârî ve kazaî fonksiyonların uzvî tefriki husule geldi.

Devlet şûrasındaki bu deavi teşkilâtı, teferruatta yapılan değişiklikler müstesna, 1848 e kadar devam etti. Bu tarihte dava komisyonunun doğurduğu uzvî tefrik filî vaziyetten hukukî vaziyete istihale etti.

Filhakika 15 ikincikânun 1849 kanunu dava komisyonunu, diğer İdarî dairelerle müsavi bir halde bulunacak surette bir dava dairesi haline ifrağ etti. Ve bu dava dairesi, kazaî mes'eleler de umumî meclise göndermeden tam karar salâhiyeti kazandı. Böylece fonksiyonların uzvî tefriki tamamen ve dava dâiresinin tam karar salâhiyeti ile bu ihtisaslaşması sebeble hukukan tahakkuk etti.

Fakat bu sistem 1848 Cümhuriyetinden sonra devam etmedi, ikinci imparatorluk eski sisteme dönmemekle beraber bu yeni rejimi de değiştirdi. (D. 25 ikincikânun 1852). dava dairesi ipka edildi. Fakat kat'î karar salâhiyeti kaldırıldı. Vazifesi ancak ilk tahkikat salâhiyeti ile tahdid edildi. Bununla beraber dava işlerinin umumî meclise gönderilmesi kabul olunmadı. Zira 1848 den evvelki tecrübe göstermişti ki, meclis bu işleri münakaşa için vakit bulamamakta ve kendisine gönderilen teklifleri tetkik etmeksizin kabul etmekte idi. Aynı zamanda Assemblée publique du Contentieux denilen bir teşkilât yapıldı. Bu yeni meclis dava dairesi tarafından teşkil edilmişti. Yalnız buna mülkiye dairesinden alınan bir miktar azâ ilâve olunmuştu. Bu meclis kendisine ve-

rilien fonksiyonları hakkile ifa etmiş ve müdahaleleri müessir olmuştur.

Bu suretle Devlet şûrasının kazaî teşkilâtı kazaî fonksiyonda mütehasıs bir teşekkül oluyordu. İstişarî fonksiyon için kazaî fonksiyona bakandan ayrı bir teşekkül mevcut olması hasebile fonksiyonların uzvî bir tefriki mevcuddu. Yalnız istişare rolünü oynıyan idareciler bu yeni meclise girerek kazaî teşekkülün faaliyetine iştirak ediyorlardı.

Bu sistem 24 mayıs 1872 kanunu ile tekrar avdet ve faaliyete devam etti. Fakat, Devlet şûrasında fonksiyonların uzvî tefriki, istişare rolünü oynıyan idarecilerin dava teşkilâtı faaliyetine iştirakini kaldırmak suretile daha tam bir şekilde tesbit eden tadelâtтан itibarendir ki tahakkuku imkân dahiline girdi. Bununla beraber yapılan bu tadelât daha seri bir karar usulünü temin suretile Devlet şûrasını manilerden kurtarmak düşüncesini de ihtiva ediyordu. Bu maksadla 1888 de dava dairesinin yanında muvakkat bir dava dairesi kuruldu. (L. 26 ilkteşrin 1888). Bu daire 1910 da hususî dava dairesi ismi altında kat'î şeklini aldı. İki daireden her biri tâli dairelere ayrılmıştı. Nihayet 1 mayıs 1923 kanunu ile dava dairesi iki. tâli daireye , dört komiteye ayrıldı. (Daha sonra 16 nisan 1933 kararnamesile altı komiteye ayrılmıştır.)

Devlet şûrasında , mülkiye dairesi âzalarının, davac işlerine müdahalesini azaltmak suretile fonksiyonların uzvî tefrikini büyülden tedbir o zaman alınmış oluyordu.

Assemblée publique da Contentieux de işlerin sürüncemede kalması ve teehhüre uğramasını tevliid eden her davanın karar için kendisine gönderilmesi mecburiyetidir. Evvelce bu meclisin işlerini kolaylaştırmak için

hususî daire, avukat tutmaktan muaf olan davalar için karar vermek hususunda salâhiyet almıştı. 1 mayıs 1923 kanunu bu hükmü âdi dava dairesinin iki tâli dairesine de teşmil etti. (16 nisan 1933 kararnamesile tamamlanan 31 mart 1933 kanunu da eski muhariplere ayrılan işlere ve tekaütlerine aid mes'elelerde dava dairesinin komitelerine karar verme salâhiyeti tanımıştır.)

Bununla beraber bu kanun, Devlet şûrası reis vekili, dava dairesi reisi , hükümet komiserleri, ilk tahkikatı yapan daire veya komite tarafından istendiği zaman umumî heyete göndermek zarureti kabul etmişti. Bu suretle umumî heyetin müdahalesi tamamen kaldırılmış değildi. Fakat ancak istisnâ idi. Binaenaleyh istişarî ve kazaî idarenin uzvî tefriki, bu bakımdan, evvelkine nazaran daha geniştir.

Fakat, Devlet şûrasındaki bu kazaî teşekkülün gerçek bir mahkeme olması için istişarî teşekkülden ayrı ve müstakıl olması kâfi değildi. Aynı zamanda âzasının, hâkim sıfatını veren garantilerden istifade etmeleri lâzımdı. Bu garantiler tayin hususunda olduğu gibi bilhassa, hâkimin istiklâlini temin edecek lâyenazillik hakkında da olması icap ederdi.

Pür hukukda kalınacak olursa Devlet şûrasının dava teşekküllerinin azalarını hâkim olarak tanımak çok güçtür. Tayin için bazı garantilerden pek âlâ istifade edebilirler. Devlet şûrasındaki ikinci sınıf aza mülâzimleri ciddî ve sıkı bir müsabaka imtihanından geçirilerek tayin olunuyorlar. Terfi, kıdem ve seçme esası üzerinedir. Tayinler kararname ile yapılır. Azaların tayininde kararnamenin vekiller heyetinden geçmesi lâzımdır. Bu -

nunla beraber hükümet, Devlet şûrası dışından başkâtipleri ve Devlet şûrası âzalarını tayin edebilir. Yalnız bu tayinler azalar için münhallerin üçte biri, başkâtipler için dörtte biri ile tahdid olunmuştur.

Fakat Devlet şûrası azalan tayin için bazı garantilere nail olmakla beraber hukukan lâyenazil değildirler. Hükümet bunları serbestçe tayin edildikleri şekilde aziledebilir. Yalnız bunlar hukukan lâyenazil olmamakla beraber tatbikatta bu garantiye mâliktirler.

Tatbikatta hâkim olarak telâkkileri bu sebeptendir. Mâlik oldukları büyük prestij dolayısıyla ve şahsî değerleri sebebiyle istiklâllerini temin zarureti bakımından, hükümetler onlara daima lâyenazil muamelesi yaparlar. Bu suretle Devlet şûrasındaki 'dava daireleri âzaları, hukukan değillerse bile, hiç olmazsa 'filen gerçekten hâkim sıfatını taşırlar. Bu keyfiyet Devlet şûrasının dava dairelerine hakikî bir mahkeme mahiyeti verilmesini temin eder.

Hülâsa olarak diyebiliriz ki, Devlet şûrası, istişarî ve kazaî fonksiyonlarının birbirine tedahülünü, az çok bertaraf etmiştir. Bu iki fonksiyonun her biri için kurulan iki teşekkülün mevcudiyeti sebebiyle bu fonksiyonlar da uzvî bir ihtisaslaşma doğmuştur. İstişare rolünü yapan idarecilerin kazaî teşekkülün faaliyetine iştirakleri artık kaide olmaktan çıkmıştır. Nihayet, Devlet şûrası azalan, lâyenazil olduklarından, tatbikatta hâkim olarak telâkki edilmektedirler. Bu suretle Devlet şûrasında, istişarî mahiyetteki idare teşekkülü yanında hakikî bir mahkemenin mevcudiyeti, hemen hemen, tahakkuk etmiş bulunmaktadır.

Vilâyet idare heyetlerine gelince, idarî mahkemeye istihaleleri Devlet şûrası kadar tam olmamıştır. Bunlar daha geç kalmışlardır; ancak 5 eylül 1926 kararnamesile pek yakın bir tarihte tahakkuk edebilmiştir.

Bu zamana kadar vilâyet idare heyetleri , hemen hemen VIII senesi teşkilâtı ile kalmış ve hukukî vaziyetleri aşan filî istihalelere uğramamıştır. VIII senesi idareci-hâkim sisteminde durmuştur. İdarî mahkeme şekline doğru inkişaf eden bir evrim onlar için husul bulmamıştır.

Vilâyet idare heyetleri istişarî mahiyetteki idare fonksiyonu ile kazaî fonksiyona daima aynı zamanda mâlik olmuştur. Devlet şûrası nasıl hükümetin orğani oldu ise vilâyet idare heyetleri de vâlinin istişarî orğani olmuştur. Vilâyet idare heyetlerini vilâyet organları olmaktan çıkararak vilâyetler topluluğu orğani haline getiren 1926 İslâhatı, netice olarak, hâdiselerin zorile, bu heyetlerin vâlilerin yanındaki istişarî rollerini azaltmıştır. Fakat bununla beraber bu İslâhat idare heyetlerin tamamen ifasına kadar gitmemiştir. Binaenaleyh Devlet şûrasında tahakkuk ettirilen istişarî ve kazaî fonksiyonlar arasındaki uzvî tefrik ve kazaî fonksiyonun ayrılması vilâyet idare heyetlerinde tesirini gösterememiştir., Ancak üç veya dört âzaya mâlik olduklarından bu heyetlerin dairelere ayrılmaları mümkün olmamış ve bu sebeple biri istişarî, diğeri kazaî fonksiyon ile uğraşacak ayrı iki teşekkülün kurulması mümkün olmamıştır.

Vilâyet idare heyetlerinde her iki vazifeyi yapan aynı azalardır. Binaenaleyh, vilâyet idare heyetlerinde kazanın uzvî bir tefrike tâbi tutulması mümkün olmadığından aktif idare ile kaza arasında daima bir tedahül mev-

cud olmuş ve olmakta bulunmuştur.

Fakat, vilâyet idare heyetlerine, uzun müddet, ta 1926 yılına kadar, idareci-hâkim karakterini veren aktif idarecilerin bu idare heyetlerinin ikazaî salâhiyetlerinin icrasındaki faaliyetlerine iştirak etmeleri vakıasıdır. Bu iştirak, idare heyetlerinde başkan olarak vâlinin ve hükümet komiseri olarak vilâyet mektupçusunun bulunması suretile vuku buluyor. Bu sebepten, yaltız hukukan değil, aynı zamanda filen, idare heyeti mahkeme mahiyetini haiz muhtar bir uzuv olmakdan ziyade vilâyet idaresinin basit bir çarkıdır.

Vilâyet idare heyetlerinin bu vaziyeti tenkide uğramış ve bir reforma ihtiyacı olduğu herkesçe kabul edilmişti. Fakat (bu ıslâhatın tahakkuku için ileri sürülen yollarda bir ittifak hâsıl olamamıştı.

3 ağustos 1926 kanunu ile “tam salâhiyeti,, alan Poincaré kabinesinin 6 eylül 1926 kararnamesi ile bir reform hazırlandı. , Bu ıslâhatın en esaslı tarafı vilâyet idare heyetlerinin vilâyet orğınları olmaktan çıkarak birkaç vilâyetin organı haline gelmesidir. Evvelce her vilâyette bir idare heyeti vardı. Şimdi her idare heyetinin salâhiyet sahası birkaç vilâyete kadar uzanmaktadır. Bu suretle Fransa’da ancak 22 idare heyeti bulunmaktadır.

Binaenaleyh, bu yeni vilâyetler arası karakterinin neticesi vilâyet idare heyetlerinde, başkan olarak vâlinin ve hükümet komiseri olarak vilâyet mektupçusunun bulunmasına nihayet verilmesi olmuştur. Başkan ve hükümet komiseri şimdi idare heyetleri arasından ayrılmak tadır. Bu suretle faal idarecilerin idare heyetlerinin fa-

aliyetine iştirakleri kalmamıştır. Öte yandan idare heyetleri, vilâyetler, kümesi organı oldukça yalnız bir vilâyetin vasıtası olmakta daha az temayül göstermekdedir.

Nihayet, 6 eylül 1926 kararnamesi idare heyeti âzalarına bir az daha hâkim sıfatını vermeğe müsait garantiler temin etmiştir. Disipliner bakımdan hiçbir şey yapılmamıştır : İdare heyeti âzaları ne hukukan, ne de filen lâyenazillik hakkından istifade etmemekte devam ediyorlar. Fakat tayin hususunda müsabaka imtihanı , prensip olarak, kabul edilmiştir,. Bundan başka, idare heyeti azalan vilâyet idaresinde çalışanlardan ayrı bir memur grubu teşkil ederler ve sınıflara ayrılırlar.

Bu suretle kazaî fonksiyondaki tam ayrılmanın noksanlığı sebebile , vilâyet idare heyetleri idarî mahkeme değildirler. Veya kendi bünyeleri içinde bir idarî mahkeme kurmak fikrini taşımazlar. 1926 ıslâhatı, bu heyetlerden faal idarecileri çıkararak ve âzalarına bir takım garantiler temin ederek, başka yollardan bunları birer mahkeme haline getirmek istemiştir. Fakat bu fikir, ancak kazaî fonksiyonun tamamen tefrikinden sonra tahakkuk edecektir.

Devlet şûrası ve vilâyet idare heyetlerinin teşkil ettiği bu kazaî organları yanında muayyen bir âmme hizmetinin ifasından doğan davaları veya hiç olmazsa bu davanın bir kısmını rü'yet vazifesi ile mükellef daha başka teşekküller vardır. Bunlar arasında bilhassa tadilât heyetlerini, ve muhtelif Üniversite meclislerini zikredebiliriz.

Bu hususî kaza uzuvlarının mümeyyiz vasfı VIII se-

nesi tipine uygun idareci-hâkimler teşkil etmeleridir. Bunlar da kazaî fonksiyon ayrılmış değildir. Zira bu heyetler istişarî aktif idare fonksiyonunu da aynı zamanda ifa etmektedirler. Bazı aktif idarecilerin, faaliyetlerine iştirakleri mümkün ve vakidir. Nihayet âzaları tamamen bir idareci vaziyetindedirler ve hiçbir hâkim sıfatına mâlik değildirler.

Şurasını da işaret etmek icap eder ki, çok defa , bir idare mahkemesi sisteminin teşekkülünde umumî salâhiyete mâlik mahkemelere malik olmadan önce, hususî mahkemeler kurmakla işe başlandığı halde, Fransa'da, tam tersine, hususî mahkemeler , ancak umumî salâhiyetlere mâlik Devlet şûrası ve vilâyet idare heyetlerinin teşekkülünden sonra vücut bulmuştur. Bu da, umumiyetle, bazı âmme hizmetlerinden doğan ihtilâfların teknik karakteri sebeble olmuştur.

İhtilâflar mahkemesi.

İdarî mahkemeler ile adlî mahkemeler arasındaki salâhiyet ihtilâflarının hallinde, eskiden olduğu gibi bugün de idarenin adliyeye karşı müdafaası fikri hâkim olmaktadır. Filhakika, ihtilâfların bizzat idare tarafından halline nihayet verildikten sonra bu davalar, şimdi bir hâkem mahkemesi mahiyetinde olan ihtilâflar tarafından görülmektedir. Fakat ihtilâf itirazı idare lehine bir taraflı olarak kalmaktadır.

VIII senesi mevzuatı, idarî otorite tarafından itiraza uğrıyan ihtilâfların Devlet şûrasına verilmesine karar vermişti. Yalnız Devlet şûrası ancak Justice retenue ye mâlik olduğundan ihtilâflar hukukan Devlet reisi tara-

findan hallolunmakta idi. Devlet reisi icra uzvunun şefi olduğundan ve bu salâhiyet, her iki şubeye, idare ve adliyeye, şamil bulunduğundan icra şefinin icra uzvunun iki şubesi arasında çıkan ihtilâfları halletmesi tabîi olduğu söylenmekte ve bu salâhiyet haklı gösterilmekte idi.

Realite'de, idare ile adlî mahkemeler arasında çıkan, ihtilâfları halleden yine idare idi.: Binaenaleyh bu sistem, adliyeye karşı kendisini müdafaa etmesine müsaid olması hasebile, idarenin üstünlüğünü temin gayesine matuftu.

İhtilâflar mahkemesi ihdası suretile, hâkim mahiyetinde bir ihtilâf (mahkemesi teşkili için ilk teşebbüsü , yapan 1848 Cümhuriyeti oldu. Fakat tecrübe pek kısa' sürdü. (L. 4 şubat 1850) İkinci Imparatorluk, ihtilâfların halli için Justice retenue ile Dvelet şûrasının salâhiyetini tekrar kurdu. (D. 25 ikincikân-un 1852). İhtilâflar mahkemesinin 24 mayıs 1872 kanunu ile kat'î olarak tesisi ancak 1872 senesinde olmuştur. Bu kanunun 25 inci maddesi müessesenin teşekkül tarzını istihdaf etmekte ve mahkemeye İdarî ve adlî kazalar arasında bir hakem mahiyetini vermektedir.

Filhakika mahkeme, temyiz mahkemesinden üç, Devlet şûrasından, arkadaşları arasından seçilen, üç âza, diğer iki âza, ve bundan evvelkiler tarafından seçilen iki aza mülâzımından ibarettir. Bununla beraber ihtilâflar mahkemesinin hakem mahiyeti, başkanlığının hukukan adliye vekili tarafından yapılması vakıası ile azalmaktadır. Fakat vekilin bilfiil başkanlığı yapması pek nadir hallere inhisar eder.

Başkanlık , umumiyetle, ihtilâflar mahkemesi âzası arasından ve kendileri tarafından seçilen bir başkan vekili tarafından yapılmaktadır.

İhtilâflar mahkemesi, hakem mahiyeti ile, böyle iki kazayı aynı seviyede tutmakla beraber, ihtilâfın itirazını idare lehine olarak bir taraflı bırakmak suretile müsavatsızlığa yol açmıştır. Menfi ihtilâf halinde, yani bir ferdin her iki taraftan salâhiyetsizlik beyanı karşısında kalması halinde ihtilâflar mahkemesine müracaat kendisi tarafından, vaki olur. (D. 26 birinciteşrin 1849).

Müsbet ihtilâfta, her iki kaza salâhiyet iddia ettiği zaman, adlî mahkemeler bir İdarî mahkeme tarafından evvelce rü'yet olunan bir davada salâhiyet iddiasında bulunamazlar. Bir dava bir İdarî mahkeme tarafından rü'yet olunduğu zaman salâhiyet hakkında katî karar verecek Devlet şûrasıdır. Zira dava adlî otorite tarafından ihtilâflar mahkemesine gönderilemez.

Bilâkis, adlî bir mahkeme tarafından rü'yet olunan bir dava için idare tarafından salâhiyet iddiasında bulunulabilir. O zaman ihtilâf halledilmek üzere ihtilâflar mahkemesine verilmektedir. Bir ihtilâfı ihtilâflar mahkemesine vermek için, bir İdarî mahkeme lehine adliye mahkemesine karşı salâhiyet iddiasına hakkı olan idarî organ validir. Bu hususta teferrüatı 1 haziran 1825 tarihli emirname ve 28 birinciteşrin 1849 tarihli kararname ile tanzim olunan bir muhakeme usulü mevcuttur.

Bununla beraber 24 mayıs 1872 kanununun 26 ıncı maddesine göre vekiller, Devlet şûrasının bir ihtilâfı ihtilâflar mahkemesine göndermek için salâhiyeti olma-

dığı bir davayı usul hilâfına rü'yet ettiğini iddia ederlerse Devlet şûrası huzurunda itiraza hakları vardır. Bu keyfiyetin adliye nazırına, adlî mahkemeler lehine bir salâhiyet iddiasında bulunmasını temin edeceği zannolunmuştur. Hakikatte bu salâhiyet vekillere hükümet tasarrufları için verilmiştir. Bu tasarruflar her kazaî müracaate müsait değildirler. Devlet şûrası böyle bir tasarruf aleyhine vaki bir müracaatin karşısında menfî cevap verecektir. Vekillere, müracaatı usul hilâfına kabul ettiği zaman için Devlet Şûrası huzurunda davayı ihtilâflar muhakemesine göndermek ve hükümet tasarrufu olup olmadığını orada hallettirmek istemiştir. Fakat filiyatta vekillerin bu salâhiyeti kullandıkları vaki değildir. Tasarrufun hükümet tasarrufu olup olmadığı hususunda karar vermek serbestisi daima Devlet Şûrasına bırakılmıştır.

Çeviren
Haşan Şükrü Adal